

Ἀριθ. 668 — Λεπτὰ εἴκοσι πέντε.

ἜΤΟΣ Π'.

ἘΣΤΙΑ

ἘΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος ΚΣΤ'.

Συνδρομὴ ἑτησίαι: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 12, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20. — Αἱ συνδρομαὶ ἔρχονται ἀπὸ τῶν Ἰαννουαρίων ἕως καὶ εἰς τὴν Ἰουλίαν. — Γραφεῖον Διευθ. Ὁδοῦ Σταδίου 85. 16 Ὀκτωβρίου 1888

A large, stylized handwritten signature in black ink, which appears to be 'Γεωργίου Α' Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων'.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α' ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
1863—1888

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΟΥ ΨΥΧΑΡΗ

Ἐκ τοῦ πλήθους τῶν γνωμικῶν, ὅσα ἀπεθη-
σαύρισε ἡ σοφία τῶν ἐθνῶν, οὐδὲν γνωρίζομεν
μᾶλλον ἀρμόζον εἰς τίμιον ἄνθρωπον τοῦ τῶν
γάλλων ἱπποτῶν: «Fais ce que dois, advien-
ne que pourra,» ἀκάμνε ὅ,τι πρέπει καὶ ὅ,τι
θέλει ἄς γίνῃ.» Αὐτὸ τοῦτο παρήγγελλε καὶ ὁ
Σωκράτης εἰς τὸν Κρίτων, διδάσκων αὐτὸν νὰ
περιφρονῇ «τὴν γνώμην τῶν πολλῶν.» Ἡ τοι-
αύτη περιφρόνησις τῆς πλειονοψηφίας φαίνεται
οὕσα ἀπαραίτητον ἐφόδιον παντὸς ὀρεγομένου
τελείας εἰρήνης πρὸς τὴν συνείδησίν του ἢ ἐπι-
θυμοῦντος ν' ἀφίση μικρὸν τι ἢ μέγα καλὸν ὡς
ἴχνος τῆς διαβάσεως αὐτοῦ διὰ τοῦ κόσμου τού-
του «Ὅσα τῶ ὄντι ἐπράχθησαν πράγματι εὐε-
ργετικά ὀφείλονται, οὐχὶ εἰς τοὺς κυνηγούς δημο-
τικότητος, ἀλλ' εἰς τοὺς μὴ θεωροῦντας μέγα
δυστύχημα τὸ νὰ θεωρηθῶσιν, ἐπὶ τινα τούλα-
χιστον καιρὸν, ἄφρονες παρὰ τῶν μωρῶν, μύω-
πες παρὰ τῶν τυφλῶν, ἀπειρόκαλοι παρὰ τῶν
ἀγροίκων καὶ ἀμαθεῖς παρὰ τῶν ἀγραμματίων.
Τοιοῦτου τινὸς ἀφιλοκερδοῦς αἰσθήματος προῖον
εἶναι βεβαίως τὸ εἰς χεῖρας ἡμῶν τελευταῖον ἔρ-
γον τοῦ κ. Ψυχάρη. Ὅπως ἐν τῷ προλόγῳ καὶ
πολλαχοῦ τοῦ ἔργου τοῦ ῥητῶς καὶ σαφῶς ἐξη-
γεῖται, ὑπ' οὐδεμιᾶς ἐβόσκητο ἐλπίδος ὅτι δύ-
ναται ἡ γλῶσσα τοῦ «Ταξιδίου» ν' ἀρέσῃ εἰς
τοὺς σήμερον Ἀθηναίους ἢ νὰ εὕρῃ παρ' αὐτοῖς
ὑπερμάχους. Ἄπ' ἐναντίας ἦτο ἐξ ἴσου πεπει-
σμένος ὅτι θέλει ἀποδοκιμασθῆ καὶ χλευασθῆ
παρὰ τῶν ἡμετέρων δημοσιογράφων, ὅσον εἶναι
βέβαιοι καὶ οἱ ἱεραπόστολοι, οἱ πρῶτοι ἀποβαί-
νοντες εἰς ἀπάτητόν τινα νῆσον τοῦ Ὀκεανοῦ
ὅτι, ἀντὶ νὰ χριστιανίσωσι τοὺς ἰθαγενεῖς, θέ-
λουσιν ἀφεύκτως φαγωθῆ ὑπ' αὐτῶν. Ἐλαττή-
ριον τῆς αὐτοθυσίας των εἶναι, οὐχὶ ἡ ἐλπίς
ἀμέσου ἐπιτυχίας, ἀλλὰ μόνη ἡ πεποιθῆσις εἰς
τὸ σωτήριο τοῦ κηρύγματος καὶ τὸν βέβαιον
τελικὸν θρίαμβον τῆς ἀληθείας. Ὅμοίαν πεποι-
θησὶν πιστεύει καὶ ὁ κ. Ψυχάρης ὅτι δικαιοῦ-
ται νὰ στηρίξῃ εἰς τὸ ἀπαράβατον τῶν νόμων,
οἷτινες διέπουν πᾶσαν ἀνθρωπίνην λαλίαν καὶ
τὰ πορίσματα τῆς ἰδίας αὐτοῦ πολυχρονίου με-
λέτης τῆς νεοελληνικῆς. Ἡ γλῶσσα τοῦ «Τα-
ξιδίου» οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ πιστὴ ἐφαρμογὴ
τῶν κανόνων, τοὺς ὁποίους ἀπεταμίευσεν ἐντὸς
τῶν δεκαπέντε καθαρῶς ἐπιστημονικῶν συγ-
γραμμάτων, ὧν ὁ κατάλογος κοσμεῖ τὸ ἐξώφυλ-
λον τοῦ βιβλίου. Πρὸς δὲ ἐκτίμησιν τοῦ κύρους
τῶν κανόνων τούτων δὲν εἶναι ἴσως περιττὸν νὰ
προσθέσωμεν, ὅτι οὐδ' ἴχνος ἐνυπάρχει ἐν αὐτοῖς
αὐθαιρεσίας. Ὅπως τῶ ὄντι μετὰ τὴν τελείαν
ἐκλειψὶν τῶν ἀλχημιστῶν καὶ ἀστρολόγων ἀνυ-
ψώθησαν ἡ χημεία καὶ ἀστρονομία εἰς θετικὰς
ἐπιστήμας, οὕτω καὶ ἡ Γραμματικὴ ἀπὸ τὰς

χεῖρας τῶν λογιωτάτων ἀνῆλθεν ἀπὸ ἱκανοῦ
ἤδη χρόνου εἰς τὰς τῶν ἐπιστημόνων. Ἔργον δὲ
τούτων, ὅσακις πρόκειται περὶ γλώσσας ζωντα-
νῆς, δὲν εἶναι ἡ διὰ χρησμῶν ἀπόφανσις περὶ
τῆς δοκιμότητος ἢ τῆς μοχθηρίας τούτου ἢ ἐ-
κείνου τοῦ τύπου, ἀλλὰ μόνη ἡ ἀναζητήσις τῶν
ἐπικρατεστέρων εἰς τὴν λαλίαν τοῦ λαοῦ ἐν δε-
δομένῃ ἐποχῇ καὶ χώρῃ καὶ τῶν μόνων ἐκ τού-
του ἀναμφισβητήτως καὶ ἐπὶ τοῦ χάρτου ὀρθῶν.

Πασιγνώστα εἶναι τὰ ἐπιχειρήματα τῶν ἀ-
ξιούτων ὅτι μόνοι ἡμεῖς μεταξὺ τῶν ἐθνῶν δὲν
πρέπει νὰ γράφωμεν ὡς ὁμιλοῦμεν, διὰ τὸν λό-
γον ὅτι οἱ τύποι τῆς λαλουμένης εἶναι προῖον
ἀμαθείας καὶ φθορᾶς, διότι διαφέρουσιν ἀλλή-
λων μέχρις ἀκαταληψίας ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην ἐλ-
ληνικὴν χώραν, πρὸ πάντων ὅμως διότι ἡ γλῶσ-
σα τῶν σήμερον Ἑλλήνων δὲν εἶναι ὡς αἱ ῥω-
μανικαὶ θυγάτηρ τῆς λατινικῆς, ἀλλὰ δεκτι-
κὴ ἐπανορθώσεως διαφθορᾶ τῆς ἀρχαίας, καὶ
τὰ ἄλλα τοιαῦτα μυριάκις ἀναμακροθῆντα. Ἐξ
ἀκριβεστέρως ἐν τούτοις τοῦ πράγματος μελέ-
της ἐπέισθημεν ἀδιστακτικῶς ὅτι, πολὺ μᾶλλον
τῆς πίστεως εἰς τοὺς ἀνωτέρω μύθους, συνετέλε-
σεν ἄλλο τι εἰς τὸν θρίαμβον τῆς διγλωσσίας
εἶναι δὲ τοῦτο ἡ ἀνέκαθεν ἐν τῇ κεφαλῇ τῶν
ἡμετέρων λογίων σύγχυσις καὶ συνταύτισις δύο
πραγμάτων ὅπως διαφόρων, τῆς Γραμματικῆς
καὶ τῆς Ῥητορικῆς, τῆς ἐπιστήμης δηλ. τῶν
φθόγγων καὶ τῶν τύπων πρὸς τὴν ὅπως ἄσχε-
τον αὐτῇ τέχνῃ τῆς ἐκφράσεως μετ' ἀκριβείας
καὶ χάριτος τῶν ὅσα ἔχει τις νὰ εἴπῃ. Ἐκ τοῦ
γεγονότος ὅτι κατὰ πολὺ ὑπερέβησαν οἱ Ἀττι-
κοὶ τοὺς ἔπειτα συγγραφεῖς κατὰ τὴν ἀκριβείαν
καὶ τὴν χάριν, ἐφθασαν οἱ διορθῶται εἰς τὸ ἀπί-
στευτον συμπέρασμα, ὅτι κατὰ τασούτον εἶναι
καὶ οἱ Ἀττικοὶ τύποι ἀκριβεστεροὶ καὶ χαριέστε-
ροι τῶν μετὰ ταῦτα. Τοῦτο εἶναι περίπου τὸ
αὐτὸ ὡς ἂν ἐσύγχιζον τὴν βοτανικὴν μετὰ τῆς
συμπλοκῆς ἀνθοδεσμῶν ἢ τὴν ζωγραφικὴν μετὰ
τῆς χρωματολογίας. Ἐπὶ τοιαύτης ἐν τούτοις
συγχύσεως στηρίζονται ὅσα ἀπὸ ὑπερεκατόν
ἤδη ἐτῶν γνωμοδοτοῦνται περὶ γλώσσας καὶ ὁ
πρὸς ἀντικατάστασιν τῶν ζώντων διὰ νεκρῶν
τύπων ἄχαρις ἄγων. Τὸ δὲ ἀληθῶς ἀξιοθρήνη-
τον εἶναι ὅτι τόσον βαθέως ἐρριζοβόλησεν ἡ πρό-
ληψις αὕτη, ὥστε ὀλίγοισι σήμερον Ἑλληνας,
ὅσον καὶ ἂν εἶναι κατὰ τὰ ἄλλα ὀξυδερκεῖς,
φαίνονται ἱκανοὶ νὰ διακρίνωσιν ὡς δύο χωριστὰ
καὶ ὅπως ἄσχετα πράγματα τοὺς τύπους καὶ
τὸ ὕφος. Οὕτω ἐν τῇ μόνῃ ἀξίᾳ λόγου ἐκ τῶν
ἐπικρίσεων, ὅσαι ἐγράφθησαν περὶ τοῦ ἔργου τοῦ
κ. Ψυχάρη, τῇ τῆς «Νέας Ἡμέρας,» μεταξὺ
πλείστων ἄλλων ὀρθῶν. (*) ἀνεγνώσαμεν μετ' ἀ-

(*) Τοιοῦτο εἶναι πρὸ πάντων, ὅτι ἡ παραδοχὴ τῶν
τύπων τῆς δημώδους οὐδέποτε δύναται νὰ ἐλαττώσῃ τὸ
ποσὸν τοῦ ἀναποδράστου ζηνισμοῦ.

διηγήτου ἡμῶν ἀπορίας καὶ τὰ ἐξῆς: Ἡ γαλ-
λικὴ γλῶσσα ἀνῆλθε κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα εἰς
δυσέφικτον βαθμὸν τελειότητος καὶ ἔκτοτε ὑπέ-
στη ἀληθῆ ἀναστάσιον. Δύο στίχοι τοῦ Βί-
κτωρος Οὐγῶ διακρίνονται εὐθὺς ἀπὸ δύο στί-
χων τοῦ Ῥακίνα. . . . τὸ δὲ ὕφος τοῦ Ῥενάν,
τοῦ δοκιμωτάτου πεζογράφου τῆς συγχρόνου
Γαλλίας, ἀπέχει πολὺ τοῦ ὕφους τοῦ Βολταίρου.
Ἄφου δὲ οἱ Γάλλοι δὲν προσηλοῦνται ἀκίνητοι
εἰς τὴν τριχάπτου λεπτοτέραν γλῶσσαν, ἣν ἐπλα-
σαν ἐξοχοὶ ποιηταὶ καὶ λογογράφοι, ἔθνος φιλό-
δοξον καὶ φιλοπόδοον οἶον τὸ ἐλληνοῦν δὲν
ἦτο δυνατόν ν' ἀρκεσθῆ εἰς τὸ πενιχρὸν καὶ ἀ-
κανόνιστον ἰδίωμα τῶν δημοτικῶν ἄσμάτων.»
Πάντα τὰ ἀνωτέρω περὶ τῆς τελείας ἀπὸ τοῦ
Ῥακίνα μέχρις ἡμῶν ἀνακαινίσεως τῆς γαλλι-
κῆς γλώσσας καὶ τῆς ἀνεπικρείας εἰς τὰς ἀνάγ-
κας τοῦ προσδεύοντος Ἑλληνοῦ τοῦ ἰδιώματος
τῶν δημοτικῶν ἄσμάτων εἶναι μὲν ἀληθέστατα,
ἀλλὰ καὶ ἀποτελοῦσι τὸ κράτιστον τῶν ἐπιχει-
ρημάτων ὅσα ἠδύνατο νὰ προτείνῃ ὑπὲρ ἐαυτοῦ
ὁ κ. Ψυχάρης. Ὅπως πεισθῆ τις περὶ τούτου,
ἀρκεῖ νὰ ἐνθυμηθῆ ὅτι ἀπὸ Λουδοβίκου ἰδ' τὸ
γαλλικὸν λεξικὸν ὑπερεδιπλασιάσθη, ἢ σύντα-
ξις ἀπέβη ἀσυγκρίτως ἐλαστικωτέρη καὶ αὐτὴ
ἢ σηματολογία ἱκανῶς μετεβλήθη, χωρὶς οὕτε
κατὰ ἐν στοιχεῖον οὕτε κατὰ ἓνα τόνον νὰ τρο-
ποποιηθῶσιν οἱ γραμματικοὶ τύποι, ὅπως ἠδύ-
νατο καὶ ἔπρεπε νὰ διπλασιασθῆ ἢ καὶ νὰ δε-
καπλασιασθῆ τὸ λεξικὸν καὶ νὰ διαμορ-
φῆ ἢ σύνταξις καὶ τὸ ὕφος τῆς δημοτι-
κῆς γλώσσας κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις τῆς ἀνάγ-
κης, χωρὶς νὰ ἐγγιχθῶσι τὸ παράπαν οἱ πανελ-
λήνιοι αὐτῆς τύποι. Ἄλλ' ἀντὶ τούτου, κατὰ
μόνης τῆς χυδαιότητος τῶν τύπων ἐξέσπασεν ἡ
ὀργὴ τῶν λογιωτάτων. Οὐδαμοῦ ἐν τούτοις οὐ-
δέποτε ἠκούσθη ὅτι δύναται νὰ ἔχωσιν οἱ τύ-
ποι οἰανδήποτε σχέσιν πρὸς τὴν χάριν, τὸ ὕφος
ἢ τὴν χυδαιότητα τοῦ λόγου. Οἱ ἀπόστολοι
τῆς διγλωσσίας φαίνονται ἐντελῶς λησμονοῦντες
ὅτι ἐν Γαλλίᾳ, Γερμανίᾳ, Τοσκάνῃ, Ἰσπανίᾳ,
Ῥωσίᾳ καὶ, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, πανταχοῦ
οἱ τύποι τῶν λεμβούχων καὶ ἀχθοφόρων κατ'
οὐδὲν διαφέρουσιν τῶν τοῦ Γαίτε, τοῦ Λεοπάρδη,
τοῦ Πούσκιν καὶ τοῦ Λαμαρτίνου, ἀπαραλλά-
κτως ὅπως καὶ παρ' ἀρχαίους τοὺς αὐτοῦς μετε-
χειρίζοντο τύπους τὰ πρόσωπα τοῦ Πλάτωνος
φιλοσοφοῦντα καὶ τὰ τοῦ Ἀριστοφάνους βωμο-
λοχοῦντα. Διαφορὰ τύπων δύναται νὰ ὑπάρξῃ
κατ' ἐπαρχίας ἢ καὶ πόλεις τοῦ αὐτοῦ κρά-
τους, ἀλλὰ κατ' εἶδη λόγου οὐδέποτε κάμμία.
Οἱ συγγραφεῖς καὶ ποιηταὶ ἔχουσιν ἀπόλυτον

(*) Ἡ ἀντικατάστασις τοῦ οἰ διὰ τοῦ αἰ, τοῦ ἐν τέ-
λει λέξεων τινῶν εἰς τὸν σ καὶ εἴτε ἄλλο τοιοῦτο,
οὐδὲ καὶ ὀρθογραφικαὶ μεταβολαὶ δύναται νὰ ὀνομα-
σθῶσιν, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον τυπογραφικαί.

ἄδειαν νὰ πλουτίζωσι τὸ λεξικόν, νὰ συμπλέ-
κωσιν ὅπως θέλουσι τὰς λέξεις, νὰ ἐκτείνωσιν ἢ
νὰ συστέλλωσι τὴν σημασίαν ἐκάστης, νὰ ἐφευ-
ρίσκωσι νέας καὶ ἀπροσδοκῆτους οὐσιαστικῶν καὶ
ἐπιθέτων συζεύξεις, ν' ἀλλάσσωσιν ἐνίοτε καὶ τῶν
ῥημάτων τὰς διαθέσεις καὶ πᾶν ἄλλο τοιοῦτο
νὰ τολμῶσι, χάριν ζωηροτέρας παραστάσεως
τοῦ νοήματος ἢ καὶ ἀπλῆς ἐπιδιώξεως πρωτο-
τυπίας. Εἰς οὐδενὸς ὅμως ἐπεφοίτησέ ποτε τὸν
νοῦν ἡ ἀλλόκοτος ἰδέα, ὅτι δύναται νὰ πορισθῆ
οἰονδήποτε κέρδος, διαφέρων κατὰ τοὺς τύπους
ἀπὸ τοῦ χυδαίου. Ἡ σεμνότης τοῦ μέσου ἀορί-
στου, ἢ χάρις τῶν εἰς μι ῥημάτων καὶ ἢ
εὐγένεια τῶν συνηρημένων εἶναι εὐρήματα ἀ-
κραιφνῶς νεοελληνικά· τοιοῦτο δὲ βεβαίως καὶ
ἡ ἀξίωσις τῶν γραμματικῶν ν' ἀποφαίνωνται
περὶ χάριτος καὶ σεμνότητος τοῦ λόγου, ἐνῶ τὸ
ἔργον αὐτῶν περιορίζεται εἰς μόνην τὴν συλλο-
γὴν καὶ τὴν κατάταξιν τῶν τύπων, καθ' ὃν ἀ-
κριβῶς τρόπον συλλέγουσι καὶ κατατάσσουσιν οἱ
φυσιοδίφαι τὰ βότανα τῶν ἀγρῶν καὶ τὰ ὄστρα-
κα τῆς θαλάσσης. Ἄλλ' οὐδεὶς ἀκόμη παρ' ἡμῖν
φαίνεται θέλων νὰ πεισθῆ, ὅτι μόνη τῶν λέ-
ξεων ἢ πλοκῆ ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἐλευθερίας καὶ
ἐχούσης συνείδησιν ἐαυτῆς ἐνεργείας τῶν γρα-
φόντων, ἐνῶ οἱ τύποι εἶναι προϊόντα τῆς ἀσυν-
ειδήτου ἐργασίας ὀλοκλήρου ἔθνους καὶ ὡς τοι-
αῦτα μόνον ἐρεύνης καὶ μελέτης, οὐχὶ ὅμως καὶ
αὐθαιρέτου διορθώσεως δεκτικά. Πᾶσα τῶ ὄντι
ἀσυνειδήτως ἐκτελουμένη ἐργασία πρέπει νὰ ὑ-
ποτεθῆ καὶ ἀλάνθαστος, διὰ τὸν λόγον ὅτι δὲν
ὑπόκειται εἰς τὰς πλάνας, τὸν κάμπτον, τὴν
ἀδυναμίαν καὶ τὰς παρεκτροπὰς τῆς ἀνθρωπί-
νης διανοίας, ἀλλ' εἶναι ἀμεσώτερα τις ἐκδή-
λωσις τῆς απανταχοῦ παρουσίας καὶ τὰ πάντα
πληρούσης» δυνάμεως, εἴτε φύσις, εἴτε ἐνστι-
κτον, εἴτε ἀσυνειδήτον, εἴτε Πρόνοια, εἴτε Θεὸς
ἢ ὅπως ἄλλως ὀνομασθῆ. Ἡ διαφωνία τῶ
ὄντι περιορίζεται εἰς μόνον τὸ ὄνομα, ἐνῶ
οὐδεμίαν ὑπάρχει περὶ τοῦ ποιοῦ τῶν προϊόντων
οἷας δῆποτε αὐτομάτου ἐργασίας. Ἐλαττώματα
τεκτονικῆς δύναται ν' ἀνευρεθῶσιν ἐν ἔργῳ τοῦ
Ἰκτινοῦ ἢ τοῦ Μιχαήλ Ἀγγέλου, ἀλλ' αὐτό-
χρημα μωρία θὰ ἦτο ν' ἀναζητήσῃ τις τοιαῦτα
εἰς θόλον οἰκοδομηθέντα ὑπὸ καστῶρων, εἰς φω-
λεῖν χειλιδόνος ἢ κυψέλην μελισσῶν. Ἡ δὲ μόνη
μεταξὺ τούτων καὶ τῶν ἀσυνειδήτως ἐκτελου-
μένων ἀνθρωπίνων ἔργων διαφορὰ εἶναι, ὅτι τὰ
μὲν πρῶτα μένουσιν ἀμετάβλητα, οὐδενὸς ὑπάρ-
χοντος λόγου μεταβολῆς, ἐνῶ τὰ ἀνθρώπινα
συμμεταβάλλονται μετὰ τῆς ἀνάγκης εἰς ἣν
πρόκειται ἐκάστοτε νὰ ἐπαρκεσθῶσιν. Οὐδέποτε
ὅμως συντελεῖται ἡ μεταβολὴ ἐκ προαιρέσεως
ἀνθρωπίνης, ἀλλὰ πάντοτε ἀνεπιγνώστως κατ'
ἀκριβῆ συμφωνίαν πρὸς νόμους οὐχ ἥττον στα-
θεροὺς καὶ ἀπαράβατους τῶν διεπόντων ὅσα με-

λετᾶ ὁ γεωλόγος καὶ ὁ βοτανικός. Οἱ δὲ διέποντες πᾶσαν ἀνθρωπίνην λαλίαν νόμοι εἶναι κυρίως δύο, ὁ τῆς *Ἐμφάσεως*, ἢ τοῦ τῆς ἐναργοῦς παραστάσεως τῶν ὅσα ἔχει τις νὰ εἴπῃ καὶ ὁ τοῦ *Ἐλάσσονος κόπου*, ἢ τοῦ τῆς χρήσεως μόνου τοῦ ἀπαραιτήτως ἀναγκαίου πρὸς ἐνάργειαν ποσοῦ ἐνάργου ἤχου. Οὐχ ἦττον δὲ ἀναμφισβητήτως ἀπεδείχθη, ὅτι ἐφ' ὅσον ἠλικιῶνται αἱ γλῶσσαι τῶν ἀνθρώπων κατὰ τοσοῦτον ἀποβαίνουσιν οἱ τύποι αὐτῶν προσφορώτεροι εἰς συνδυασμὸν μεγαλειτέρας ἐναργείας μετ' ὀλιγωτέρου φωνητικῆς ἀγῶνος. Ἡ ἀδιάλειπτος αὐτῆ βελτίωσις τοῦ τυπικοῦ εἶναι ὅπως ἀσχετος πρὸς τὸ ἐκ παντοίων ἄλλων περιστάσεων ἐξαρτώμενον ποῖον τῆς πνευματικῆς τοῦ ἔθνους ἐργασίας. Ἀπόδειξις δὲ τούτου πειστικωτάτη εἶναι ὅτι, ἐνῶν ὑπὸ πάντῃ διαφόρους περιστάσεις ἐβίωσαν κατὰ τοὺς μέσους καὶ νεωτέρους χρόνους τὰ ἔθνη τῆς Εὐρώπης, οἱ Ἕλληνες, Λατίνοι, Κέλται, Γερμανοὶ καὶ Σλάβοι, οἱ μὲν ταχέως πολιτιζόμενοι οἱ δὲ ἐπὶ μακρὸν χρόνον σχεδὸν ἀκίνητοῦντες, οἱ μὲν ἐλεύθεροι οἱ δὲ κύπτοντες ὑπὸ βαρῶν ζυγῶν, ἄλλοι ἔχοντες ἐθνικὴν φιλολογίαν καὶ ἄλλοι στερούμενοι τοιαύτης, πάντων ἐν τούτοις ἡ γλῶσσα, οἱ τύποι δηλ. αὐτῆς, τὰς αὐτὰς περιπλοκὰς μεταβολὰς ἢ μᾶλλον βελτιώσεις. Δικαιούμεθα δὲ νὰ εἴπωμεν βελτιώσεις, ἀφοῦ παρὰ πάντων σήμερον ἠμολογεῖται ὅτι μόνον ῥητορικῶς πλεονεκτοῦσιν αἱ κλασσικαὶ γλῶσσαι ἢ μᾶλλον ἢ κλασσικοὶ συγγραφεῖς, ἐνῶν γραμματικῶς εἶναι κατὰ πολὺ κατώτεροι πάσης σημερινῆς. Πλεῖστοι τῶν ὄντων σχέσεις χρόνου, διαθέσεως, πιθανότητος καὶ ἄλλαι, τὰς ὁποίας διακρίνει σήμερον ἀκόπως δι' ἐνὸς θὰ, ἐνὸς werden ἢ ἐνὸς may ὁ τυχὼν Ἀγγλος, Γερμανὸς ἢ Ἕλληνας χοιροβοσκός, ἀδύνατον εἶναι νὰ διακριθῶσιν ἄνευ μακρᾶς περιφράσεως διὰ τῶν τύπων τοῦ Κικέρωνος καὶ τοῦ Ξενοφῶντος. Οὐδ' ὑπάρχει τις σήμερον ὁ ἀμφισβητῶν ὅτι αἱ ἀνωμαλίας, οἱ ἀναδιπλασιασμοί, αἱ διπλαζαυξήσεις, ἡ περίσσεια πτώσεων, χρόνων, ἐγκλίσεων, συζυγιῶν καὶ τὰ λοιπὰ βάρη τοῦ λόγου δὲν εἶναι πλεονεκτήματα τῆς Ἀττικῆς διαλέκτου, ἀλλὰ κοινὰ ἐλαττώματα ὅλων ἀνεξαιρέτως τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν, ἀπὸ τῶν ὁποίων τείνουσι ν' ἀπαλλαγῶσιν αὐτομάτως διὰ τῆς ἀποβολῆς παντὸς περιττεύοντος καὶ τῆς ἰσοπεδώσεως πάσης ἀνωμαλίας. Συμφώνως πρὸς ταῦτα, ἡ κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς αἰῶνας ζῆμια τῆς νεοελληνικῆς περιωρίζεται εἰς τὴν ἀπώλειαν πλείστων ἀναγκαίων λέξεων, ἐνῶν κέρδος αὐτῆς ἦτο ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τύπων περιττῶν. Οὐδεμία λοιπὸν ὑπῆρχεν ἀνάγκη ἀντικαταστάσεως τοῦ βελτιωθέντος τυπικοῦ, ἀλλὰ μόνον συμπληρώσεως τοῦ πτωχεύσαντος λεξικοῦ, ἧτις ἐπρεπε νὰ γείνη καθ' ὅν τρόπον ἔγεινε πανταχοῦ, νὰ ἐνδυσθῶσι δηλ. τὴν

στολήν τῶν ζώντων αἱ ἀνακαλούμεναι εἰς τὸν βίον νεκρῶν λέξεις, ἀντὶ νὰ περιτυλιχθῶσιν εἰς ἀττικὸν σάβανον αἱ ζωνταναί.

Πάντα τὰ ἀνωτέρω εἶναι ἀπὸ ἰκανοῦ χρόνου ἀναντίλεκτοι κοινοὶ τύποι τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης· ἀλλὰ παρ' ἡμῶν θ' ἀπῆρτετο νὰ γράψῃ τις δλόκληρον τόμον ὅπως τὰ καταστήσῃ ψηλαφητά. Μέχρις οὐ δὲ γραφῆ ὁ τόμος οὗτος, πᾶσα πρὸς ἀρχαίους περὶ γλώσσης συζήτησις κατανατᾶ ἐξ ἴσου ματαία, ὡς ἂν ἐπεχειρεῖ τις νὰ συζητήσῃ περὶ μαθηματικῆς πρὸς τοὺς ἰκανοὺς ν' ἀμφισβητήσῃ τὸ κύρος τῶν πρώτων ἀξιωματῶν τῆς γεωμετρίας. Τί τῶν ὄντων ν' ἀπαντήσῃ τις εἰς ἀνθρώπους ἐπιμένοντας νὰ ἀντιτάσσωσιν εἰς τὴν ἀθλιότητα τῶν τύπων, οὐδ' ἀγωνίζονται ν' ἀναστήσωσι, τὴν τελειότητα τῶν ἀρχαίων συγγραφέων καὶ ποιητῶν; Τὸ αὐτὸ περίπου ὡς ἂν ἔλεγον ὅτι πρέπει νὰ προτιμηθῶσι τῶν σήμερον ἐν χρήσει ὀζυτέρων ἐργαλείων αἱ σμίλαι, τὰ γλύφανα καὶ οἱ κοπεῖς τῶν ἀρχαίων ἐρμογλῶφων, διὰ τὸν λόγον ὅτι τελειότερα τῶν σημερινῶν εἶναι τὰ ἔργα τοῦ Μύρωνος καὶ Πραξιτέλους. Ἡ τοιαύτη τῶν τύπων τοῦ Σοφοκλέους λατρεία πρὸς οὐδὲν ἄλλο δύναται νὰ παραβληθῆ ἢ τὴν παρὰ τινων μονομανῶν προσκύνῃσιν τῆς βάρβδου τοῦ Βολταίρου, τῆς ταμβακοθήκης τοῦ μεγάλου Φρειδερίκου, τῆς φεανάκης τοῦ Νεύτωνος, τοῦ ὑποδήματος τῆς Μαρίας Θηρεσίας καὶ τοῦ σκούφου τοῦ Ρουσό. Ἀντὶ λοιπὸν ἀγῶνος συζητήσεως πρὸς τοιοῦτους προσκυνητάς, πρακτικώτερον νομίζομεν νὰ ἐξετάσωμεν τοὺς καρπούς τοῦ κηρύγματος αὐτῶν καὶ τίς ἡ σημερινὴ κατάστασις τῆς λεγομένης καθαρευούσης. Πρὸ παντὸς ἄλλου ἐθεωρήθη κατεπίγουσα «ἡ ἀπόπεισις τοῦ ζυγοῦ τοῦ Κοραῆ» τοῦ διδάσκοντος τοὺς Ἕλληνας νὰ γράψωσι πάντες μίαν μόνην εὐληπτον καὶ ὁμαλήν γλῶσσαν, ἐνῶν ἡ σαφήνεια καὶ ἡ ὁμαλότης πρέπει νὰ θεωρῶνται ὡς ἀρμόζοισαι εἰς μόνους τοὺς χυδαίους, παρὰ δὲ τῶν λογιωτέρων νὰ ἐπιδιώκεται μόνη ἡ χάρις καὶ τὸ ὕψος. Οὐδ' εἶναι δύσκολον νὰ ἐπιτύχῃ ἀμφότερα ταῦτα ὁ ταυτίζων τὴν ῥητορικὴν καὶ τὴν γραμματικὴν, ἀφοῦ ἔχει προχείρους φύσει χαριέντας καὶ σεμνοὺς τυπούς, ἀπαρέμματα, ἀπλοῦς μέλλοντας, μέσους ἀορίστους, ἀνώμαλα διασύνδετα καὶ παντοῖα ἄλλα τοιαῦτα ἐφόδια, ὧν ἡ θαψιλῆς χρῆσις ἀρκεῖ ὅπως μεταδώσῃ εἰς τὸν λόγον καὶ τοῦ πεζοτάτου ἀνθρώπου ξενοφώντειον χάριν καὶ ὑπερνέφελον ὕψος. Πρὸς δὲ ἐκτίμησιν τοῦ ποιοῦ τοῦ μόνου σήμερον ἀρμόζοντος εἰς ἐπιστήμονας καὶ σπουδαίους ἀνδρας ὑψηλοῦ καὶ χαριέντος ὕψους ἀρκούμεθα εἰς τὴν κατωτέρω περικοπήν: «Μετὰ τὸσαῦτα ἔτη ἐξέστιν νομίζω μάλιστα ἐπιτάσσεται τὸ ἐξενεγκεῖν τὸν αὐτὸν λόγον, ἂν ὁ πρῶτος ἀνεμώλιος ἔβη καταπνιγείς ἐν τῶν τυφῶνι τῶν πολιτικῶν

ἀγῶνων .. — Τὴν ἰσχὺν τοῦ σώματος θεωρητέον ὡς ἀπαραίτητον στοιχεῖον πολίτου χρηστοῦ, τὸ δὲ Πανεπιστήμιον ὡς παρασκευάζον τὴν νεότητα εἰς τὸ ἐμπρακτὸν ἀποδείξει τὴν ἐαυτῆς χρηστότητα ἐν τῇ κοινωνίᾳ τακτέον ὑπόλογον εἰς τὸ ἐξευρεῖν καὶ προσιτὰ καταστήσῃ τὰ μέσα τῆς εὐρωστίας.» Πού δὲ ἀντηχοῦσι τὰ τοιαῦτα φωνήματα;

Est-ce chez les Hurons ou les Topinambous ?

Οὐτε παρὰ τοῖς Οὐρόνοις οὐτ' ἐν Τοπιναμπού, ἀλλ' ἐν μέσαις Ἀθήναις, ἀπὸ βήματος πανεπιστημιακοῦ, ἐκ χειλέων Πρυτάνεως ἐξερευγομένου ἀπαρέμματα «εἰς τὸ ἐμπρακτὸν ἀποδείξει» ἑαυτὸν ἄξιον ἀπόγονον οὐ μόνον τοῦ Θεοφράστου, ἀλλὰ καὶ τοῦ Δημοσθένους, ἐνώπιον ἐκλεκτῆς ὁμηγύρεως, χαπτούσης ταῦτα ὡς πυθόχρηστα, ἐνῶν αἰτρίζον ἐκ τῆς χαρᾶς εἰς τὸν τάφον τὰ κόκκαλα τοῦ Ἐξαρχοπούλου.» (*)

Πιθανὸν νὰ παρατηρήσῃ τις, ὅτι δὲν πταίει διὰ ταῦτα ἡ καθαρευούσα, ἀλλὰ μόνον οἱ ἐκ τύπου καὶ πτωχαλαζονείας εἰσάγοντες εἰς αὐτὴν ἀπαρέμματα καὶ ἄλλας ἀκαθαρσίας· οὐχ ἦττον ὁμως βέβαιον ἀπομένει, ὅτι ἀδύνατος εἶναι ἡ προφύλαξις αὐτῆς ἀπὸ τοιοῦτων ἐπιδρομῶν, ἐφ' ὅσον δὲν ὑπάρχει εὐδιάκριτός τις καὶ ἀσάλευτος φραγμός, χωρίζων τὸν ἀνεκτὸν ἑλληνισμόν ἀπὸ τοῦ ἀφορήτου Ἀττικισμοῦ, τοὺς ἐξ ἀνάγκης ὑποτασσομένους νὰ γράψωσι τὴν ἐπικρατήσαν γλῶσσαν ἀπὸ τῶν ἐκ προαιρέσεως ἐντροφῶντων εἰς συγκολλησεις τοῦ θὰ μετὰ τοῦ μέσου ἀορίστου. Πού ὁμως καὶ παρὰ τίνος δύναται νὰ ἐγερθῆ ὁ μυριοπόθητος οὗτος φραγμός; Ἐφ' ὅσον δὲ μένει ἀφρακτὸν τὸ πεδῖον, τίς δύναται τοῦλάχιστον νὰ ἐγγυηθῆ εἰς ἡμᾶς ὅτι θὰ σταματήσῃ τὸ κακὸν εἰς τὸ παρὸν σημεῖον, καὶ μετὰ τὴν ἀπαρεμπατικὴν, τὴν ἀπλομελλοντικὴν, καὶ τὴν μεσαοριστικὴν μανίαν δὲν θὰ ἐπισκίψῃ ἐπὶ τῶν ἡμετέρων λογίων καὶ ἄλλη τις φοβερωτέρα τούτων ἐπιζωστία; «Ὅτι ὡς εὐρέθη ὁ διατάσσων τοὺς σήμερον Ἕλληνας νὰ γράψωσι «θὰ ποιήσωμαι» καὶ «νὰ πρόσχω» δὲν θὰ εὐρέθη αὐριον καὶ ὁ προτρέπων αὐτοὺς εἰς τὴν ἀνάστασιν τοῦ δυϊκοῦ καὶ ὑπουργός τῆς Παιδείας ἰκανὸς νὰ στήσῃ τὸν ἄμβωνα τοῦ τοιοῦτου κηρύγματος ἐν τῶν Πανεπιστημίων ὡς συμπλήρωμα τοῦ κοντείου; Ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ τί δύναμεθα ν' ἀντιτάξωμεν ἀνεπίδεκτον ἀντιλογίας εἰς τοὺς ἔχοντας τὸ θράσος νὰ κηρύττωσιν, ὅτι τὸ χαρακτηρίζον τὴν γραπτὴν ἡμῶν γλῶσσαν εἶναι ἡ παρεχομένη εἰς ἕκαστον ἄδεια νὰ παραλαμβάνῃ πᾶν ὅ τι ὀρέγεται ἐκ τῆς ἀρχαίας, καὶ ν' ἀναμιγνύῃ ὅπως ἀγαπᾷ τοὺς τυπούς τῆς λαλουμένης μετὰ τῶν ξενοφωντέων; Οὐδὲ φαίνεται εὐλογωτέρα ἡ ἐλπίς ὅτι δύναται νὰ περιορίσῃ σπουδαίως τὴν

(*) Βλ. Ψευδατ. Ἐλεγχ. σ. 156.

τοιαύτην ἀθαιρεσίαν ἢ ἐξέγερσις τοῦ στομάχου τῶν σήμερον Ἑλλήνων. Πῶς τῶν ὄντων νὰ ἐλπίσῃ τις τοιοῦτό τι, ἐνῶν ἀδύνατον εἶναι νὰ λαβῆ εἰς χεῖρας ἐφημερίδα, ἔστω καὶ συντασσομένη παρ' ἀνθρώπων καυχωμένων ὅτι πλύνουσι τὰς χεῖρας των, χωρὶς νὰ προσκρούσῃ εἰς δέκα τοῦλάχιστον κατὰ στήλην ἀντικαταστάσεις τοῦ «ἤλθε» διὰ τοῦ «ἀφίκετο», τοῦ «ἐζήτησε» διὰ τοῦ «ἤτησατο» καὶ τοῦ «ἀπέβλεπε» διὰ τοῦ «ἀφείρα» ; Καὶ τὸ «ἤλθεν» ἐν τούτοις καὶ τὸ «ἀπέβλεπον» οὐ μόνον ἀρχαία ἑλληνικά, ἀλλὰ καὶ ἀττικώτατα καὶ πλατωνικώτατα εἶναι τῆς δὲ προγραφῆς αὐτῶν οὐδεμίαν δύναται τις ν' ἀνεύρῃ ἄλλη αἰτίαν παρὰ μόνον ὅτι δὲν ἀρκούμεθα πλέον, ὡς φαίνεται, εἰς τὴν ἀνάστασιν τῆς Ἀττικῆς, ὅποια ἦτο παρ' ἀρχαίους, ἀλλὰ θέλομεν γλῶσσαν ἀττικὴν ἐντελῶς καθαρισθεῖσαν ἀπὸ πᾶσαν λέξιν καὶ τύπον, ὅστις ἐτυχε νὰ διασωθῆ καὶ ἐπομένως ν' ἀτιμασθῆ εἰς τὸ στόμα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἐλάττωμα τοῦ ἀττικωτάτου «ἤλθεν» εἶναι κατὰ τὸν κ. Κόντον (Γλωσ. Παρ. σ. 452) ὅτι κατήνησε «καθημαξευμένον» καὶ ὡς ἐκ τούτου «ἤκιστα ψέγει» τὴν ἀντικατάστασιν αὐτοῦ διὰ τοῦ «ἀφίκετο» παρὰ τῶν ἀσπουδαζόντων περὶ τὰ χαριέστερα καὶ παιδείας **Ἡμμένων.** Τί δὲ ἄλλο δύναται τις καὶ ἐκ τῆς χρήσεως τοῦ τύπου *Ἡμμένοι* νὰ συμπεράνῃ παρὰ μόνον ὅτι, πλὴν τῆς ἀνυπαρξίας εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ, ἕτερον προσὸν χάριτος καὶ εὐγενείας εἶναι τὸ νὰ μὴ δύναται ἡ λέξις νὰ ἐννοηθῆ ἄνευ προηγουμένης τεχνολογικῆς ἀνατομῆς; Ἡ δικαιοσύνη ἐν τούτοις ἐπιβάλλει εἰς ἡμᾶς νὰ ἐνθυμίσωμεν, ὅτι ὁ κ. Κόντος, πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ δικαίωματος αὐτοῦ νὰ διδάσκῃ τοιαῦτα ἀπὸ τῆς ἔδρας του, ἐφρόντισε νὰ δηλώσῃ ὅτι θεωρεῖ τὸ Πανεπιστήμιον ὡς ἀενδιαιτήμα πάσης μωρίας» (Γλωσ. Παρ. σ. 190). «Ἄν ὑποθέσωμεν καὶ τούτο ἀληθεύον, ἡ μόνη τότε μεταξὺ Πανεπιστημίου καὶ Φρενοκομείου διαφορὰ θὰ ἦτο, ὅτι τὰ μὲν Φρενοκομεία ἰδρύνονται πρὸς θεραπεία τὰ δὲ Πανεπιστήμια πρὸς μετάδοσιν τῆς μωρίας. Οὐδὲ δύναται τις ν' ἀρνηθῆ ὅτι ὑπὸ γλωσσικὴν ἐποψιν ἐργάσθη πρὸς τούτο δραστηρίως καὶ τελεσφόρως. Ὁ ἐγκυλισμὸς μάλιστα πλείστων τῶν ἡμετέρων λογίων εἰς ἐρώτας μεσαοριστικούς ὑπερέβη, πιστεύομεν, καὶ αὐτοῦ τοῦ κ. Κόντου τὰς χρηστοτάτας ἐλπίδας, ἀφοῦ μὴ ἀρκούμενοι εἰς τὰ παρ' ἀρχαίους μέσα, ἠῤῥησαν τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν διὰ τοῦ «ἐπέμελήσατο, ἐπιλοτιμήσατο, ἐπωλήσατο» καὶ πλείστων ἄλλων νεοχαράκτων, ὁ δὲ «Αἰών» μετέδιδεν ἢ μᾶλλον «ἐγνώριζε» πέρυσιν εἰς τοὺς ἀναγνώστας του, οὐχὶ ὡς συμφορὰν ἀλλ' ὡς κλήν εἶδησιν, «ὅτι ἡ σταφίς ἀπεκτέθησθε ἢ δὴ ὄλον αὐτῆς τὸ σάκχαρι.» Εἰς ταῦτα ἀποβλέπων πιστεύω ἀδιστακτικῶς ὅτι, εὐθύς ἅμα εὐρέθη ὁ ὀρεγόμενος καὶ πέρα τούτων

νά χωρήσει, θ' ἀξιοθώμεν πρῶταν τινὰ νὰ θαυμάσωμεν εἰς τὰς ἐφημερίδας καὶ δυνάμεις παραπλεύρους τῶν μέσων ἀορίστων. Ὅπως τὰ ἀφίκετο καὶ τὰ ἀήτησατο οὕτω καὶ τὰ ἀέτιματον καὶ ἀέμισθούσθην θ' ἀξιοθώσιν προθύμου ἀποδοχῆς παρὰ πλείστων δημοσιογράφων, οὐχὶ ἐκ πεποιθήσεως ἔστω καὶ ἐσφαλμένης ἢ κατόπιν οἰασθήποτε τοῦ πράγματος ἐξετάσεως καὶ μελέτης, ἀλλ' ἀπλῶς ἐκ φόβου μὴ φανῶσιν ὀλιγώτερον ἄλλου τινός ἐνήμεροι, φιλόκαινοι καὶ προσδευτικοί. Ἔργον ἔχοντες τὴν μετάδοσιν τῶν νέων συμπεριλαμβάνουσι μετὰ τούτων καὶ τοὺς νεοφανεῖς τύπους, ὀγκοῦντες τὰς περιόδους αὐτῶν δι' ἀττικισμῶν, διὰ τὸν αὐτὸν ἀκριβῶς λόγον, δι' ὃν καὶ πᾶσα κομψὴ δέσποινα θεωρεῖ ἀπαραίτητον τὴν ὀγκωσιν τῶν κάτωθεν τῆς βραχέως διὰ πούφ ἢ κρινολίνας, διὰ πυγοκόσμου δηλ. ἢ ὑποτοναίου, κατὰ τὴν σεμνοτέραν ἐξελληνισίν τοῦ κ. Διβαδά. Ἀφοῦ δὲ βλέπομεν τὸ κράτος τοῦ συρμοῦ ἰκανὸν νὰ κατισχύσῃ καὶ αὐτῆς τῆς φιλαρεσκείας τῆς γυναικός καὶ ἄγον ξανθὰς νὰ θυσιάζωσι τὸ χρῶμά των, φοροῦσαι κίτρινα καὶ εὐτραφεῖς νὰ πυγοκοσμῶνται, οὐδόλως δικαιούμεθα ν' ἀπορῶμεν ἂν τὸ παντοδύναμον τοῦτο βέυμα παρασύρῃ πολλοὺς τῶν ἡμετέρων λογίων εἰς πᾶσαν ἀλογίαν. Τὸ μόνον ἄξιον ἀπορίας εἶναι ὅτι οὐδεὶς φαίνεται ἀκόμη ἐννοήσας, ὅτι οἱ τύποι τῆς γλώσσης ὀλοκλήρου ἔθνους δὲν εἶναι κτῆμα εὐαρίθμου ἡμάδος, δικαιουμένης νὰ μεταπλάττῃ τούτους αὐθαίρετως καὶ ἀκαταπαύστως. Ὁ δὲ πρὸς δικαιολογίαν τῆς τοιαύτης αὐθαίρεσις ἀναμασσώμενος ἀκαταπαύστως ἰσχυρισμός: «ὅτι ἡ γραφομένη ἡμῶν γλῶσσα δὲν εἶναι φυσικὴ, ἀλλὰ τεχνητὴ» καὶ ὡς ἐκ τούτου δικαιούται ἕκαστος νὰ φιλοτεχνῇ τύπους τῆς ἀρεσκείας του, κατὰ τὰ χαριτωμένα ἀνὰ ποιήσῃ καὶ ἀνὰ τιθῆται ἀρκεῖ μόνον πρὸς ἀνεκλήτων τοιούτου καθεστῶτος καταδικην. Ἡ θεωρία αὕτη γραπτοῦ λόγου ἀνυποτάκτου εἰς πάντα κανόνα ἐνθυμίζει τὴν περὶ πολιτεύματος τοῦ Saint Just, τοῦ κηρύξαντος ὅτι ἐργάζεται πρὸς ἴδρυσιν: «πολιτείας ὅπου οὔτε νόμοι θὰ ἦσαν ἀναγκαῖοι οὔτε ποινὰ κατὰ τῶν παραβατῶν, ἀλλὰ τὰ μὲν ἀδικήματα ἤθελε προλαμβάνει ἢ ἀρετὴ τῶν πολιτῶν, τοῦ δὲ ἰκανοῦ νὰ ἀδικήσῃ ἐπαρκῆς τιμωρία θὰ ἦτο ἢ αἰσχύνῃ τῆς πράξεως καὶ τῆς συνειδήσεως ἢ τύψις.» Κατὰ τὸν αὐτὸν περίπου τρόπον ὀνειρεύονται καὶ οἱ πιστεύοντες ἐπαρκῆ χαλινὸν πάσης γλωσσικῆς παρεκτροπῆς τὴν φιλοκαλίαν καὶ τὴν κρίσιν παντὸς γράφοντος νεοελληνιστί. Καὶ τὰ δύο ταῦτα συστήματα φαίνονται ἔχοντα κοινὸν ἐλάττωμα τὸ ἐξῆς, ὅτι τὸ μὲν τοῦ Saint Just ὑποθέτει δυνατὴν πολιτείαν συνισταμένην ἐκ Σωκρατῶν καὶ Κατῶνων, τὸ δὲ ἄλλο πλειονοψηφίαν τούλαχιστον λογογράφων, οἱ οἱ Ἄν. Βυζάντιος καὶ ὁ

Βερναρδάκης. Τὸ ἀληθές ὅμως εἶναι ὅτι τὴν πλειονοψηφίαν ἀποτελοῦσιν ἀπανταχοῦ καὶ πάντοτε οἱ ἰκανοί, οὐχὶ νὰ διακρίνωσιν ἀπ' ἑαυτῶν ἢ κἂν νὰ προτιμήσωσι τὰ ὑπ' ἄλλων ὑποδεικνύμενα ὀρθά, ἀλλὰ μόνον νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς σαφεῖς καὶ ἀναντιλέκτους διατάξεις ῥήτου νόμου. Ἡ συζήτησις, ἡ πειθῶ, ἡ ἰσχύς τοῦ παραδείγματος κατ' οὐδένα τρόπον δύνανται ν' ἀναπληρῶσιν τοιοῦτον νόμον ἢ νὰ χρησιμεύσωσι πρὸς σωφρονισμὸν τῶν ἀναισθητῶν ἢ τῶν ἐκμεταλλουμένων τὴν τύφλωσιν τοῦ πλήθους, τοῦ προθύμου πάντοτε νὰ προτιμήσῃ τοῦ Ἰησοῦν τὸν Βαραβᾶν. Τὸ νὰ πειραθῇ τις νὰ πείσῃ διὰ συζήτησεως Κόντους ἢ Κοντοπούλους περὶ τοῦ σεβασμοῦ ὅστις ὀφείλεται εἰς τὴν πρὸ αἰῶνων γλῶσσαν ὀλοκλήρου ἔθνους, εἰς τὴν συνήθειαν τῶν λογίων, εἰς τὴν σαφήνειαν, τὴν εὐχρηστίαν, τὴν εὐφωνίαν καὶ τὴν ἀνάγκην μονογλωσσίας εἶναι τὸ αὐτὸ περίπου ὡς ἂν συνεζήτει πρὸς Νταβέλην τινὰ ἢ Δεύκοβικ περὶ τοῦ ὀφειλομένου εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἰδιοκτησίαν τῶν πολιτῶν σεβασμοῦ. Ὅπως πρὸς τούτους, οὕτω καὶ πρὸς τοὺς ἰκανοὺς νὰ γράψωσι «θὰ ποιήσωμαι» ἢ «εἶμι» ἀντὶ ἔρχομαι, συζήτησις δὲν χωρεῖ, ἀλλὰ μόνον παραπομπὴ εἰς τὸ οἰκτεῖον ἄρθρον τοῦ ποινικοῦ ἢ τοῦ γραμματικοῦ νόμου.

Τοιοῦτός τις νόμος οὐδέποτε ἔπαυσεν ἰσχύων καὶ διέπων πάντων πλὴν ἡμῶν τῶν ἔθνων τὰς γλώσσας, ἡ δὲ οὐσία αὐτοῦ δύναται νὰ συνοψισθῇ εἰς τὸ ὅτι ἀπόλυτος πρέπει νὰ ἦναι ἡ αὐτότης τῶν τύπων τοῦ γραπτοῦ καὶ τοῦ προφορικοῦ λόγου. Πλὴν τῆς τοιαύτης ταυτότητος ἀδύνατον εἶναι νὰ στηθῇ ἄλλο πάγιον καὶ ἀσφαλές παράπηγμα κατὰ τοῦ βαρβαρισμοῦ. Ἡ μόλυνσις τῶν ὄντι τοῦ στόματος εἶναι μόνον μέχρι τινός βαθμοῦ δυνατὴ καὶ, ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἀσυγκρίτως δυσχερεστέρα τῆς τοῦ ὑπομονητικοῦ χαρτίου. Τόσον δὲ ἀληθές εἶναι τούτου, ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ εἰσηγητὰι τῶν τεράτων νομίζουσι πρέπει νὰ εἰδοποιήσωσιν, ὅτι παρ' οὐδενὸς ἀπαιτούσι νὰ ἐκστομίξῃ, ἀλλὰ μόνον νὰ γράφῃ ἀττικισμούς. Πρὸς ἀπαλλαγὴν λοιπὸν ἀπὸ τῆς ἀττικῆς μαστιγῆς, οὐδὲν ἄλλο φαίνεται ἀπαιτούμενον ἢ νὰ ἰσχύσῃ καὶ παρ' ἡμῖν ἡ πανταχοῦ κρατούσα μετὰ τὸ στόμα καὶ καλάμου συμφωνία. Αὐτὸ τοῦτο ζητεῖ καὶ ὁ κ. Ψυχάρης, οὐδὲ πιστεύομεν ὅτι δύναται νὰ εὐρεθῇ μετὰ τῶν συμφωνούντων ὁ ἀρνούμενος ὅτι ἡ ἀπαιτήσις αὐτοῦ εἶναι εὐλογος καὶ δικαία. Τὸ μόνον μετὰ ταῦτα ἀπομένον πρὸς ἐξέτασιν εἶναι, ἂν τῶν ὄντι καὶ κατὰ πόσον ταυτίζεται ἡ γλῶσσα τοῦ «Ταξιδιοῦ» πρὸς τὴν σημερινὴν τῶν Ἑλλήνων. Τοῦτο θέλομεν πειραθῇ νὰ ἐξακριβώσωμεν κατωτέρω. Ἡ δικαιοσύνη ἐν τούτοις μᾶς ἐπιβάλλει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι, πλὴν τῆς μεταφράσεως τοῦ πλατωνικοῦ «Κρίτωνος» ὑπὸ τοῦ Βηλαρά,

οὐδὲν ἄλλο γνωρίζομεν ἔργον δυνάμενον νὰ παραβληθῇ πρὸς τὸ τοῦ κ. Ψυχάρη κατὰ τὴν ἀκριβῆ προσήλωσιν εἰς τοὺς τύπους τῆς ἀμιγροῦς δημῶδους. Οἱ δημοτικοὶ πεζογράφοι εἶναι ὡς γνωστὸν ὀλιγίστοι, ἀλλ' ἔτι ὀλιγώτεροι εἶναι παρ' αὐτοῖς αἱ σελίδες, αἱ τελείως καθαρεύουσαι ἀπὸ σχηματισμῶν οὐδὲν ἔχόντων κοινὸν πρὸς τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ. Τοιοῦτους δύνανται τις νὰ συλλέξῃ ὅσους θέλει ἐκ παντὸς πεζογραφήματος τοῦ Χριστοπούλου, τοῦ Λασκαράτου, τοῦ Κονεμένου καὶ παντὸς ἄλλου ὑπερμάχου τῆς δημῶδους. Τὸ δὲ ἀληθῶς περιέργον εἶναι, ὅτι ἀρχαίων τύπων βριθουσι μᾶλλον παντὸς ἄλλου τὰ ἔργα τοῦ Δ. Κανταρτζῆ, τοῦ κατ' ἐπικρατήσαντος πρόληψιν, ἢν μετὰ πολλῆς ἀπορίας βλέπομεν ἀσπαζομένους καὶ τοὺς παρ' ἡμῖν γλωσσολογοῦντας, θεωρουμένου ὡς σχολάρχου τοῦ ἀκράτου χυδαῖσμοῦ. Πρὸς ἐκτίμησιν τῆς καὶ παρ' αὐτῷ ἀμιξίας τῆς δημῶδους ἀρκεῖ νὰ εἴπομεν ὅτι, ἐν μιᾷ μόνῃ πρὸς τὸν Λάμπρον Φωτιάδην τετρασελίδῳ ἐπιστολῇ του, ἐσημειώσαμεν ὑπὲρ τοὺς εἴκοσιν ἀπελεκήτους ἑλληνισμούς, οἷον: «διοχλῶ, χεῖρον, εἰς τὸ συγγράφειν, βελτιοῦται, παραπεπηγμένα» καὶ ἄλλους ἴσους τὸ πάχος. Ὁ ταῦτα ἔχων ὑπ' ὄψιν καὶ παραβλέπων τὴν ὀλιγοσελίδον μετάφρασιν τοῦ Βηλαρά, οὐδόλως εὐρίσκει ὑπερβολικὴν τὴν ἀξίωσιν τοῦ κ. Ψυχάρη, ὅτι πρῶτος ἐπεχείρησε νὰ πεζογραφῆσῃ κατ' ἀκριβῆ συμφωνίαν πρὸς τὴν γραμματικὴν τοῦ λαοῦ. Τὸ «Ταξίδι» ἀποτελεῖται ἐκ διακοσίων ἐβδομηκοντα ὄλων σελίδων, καὶ οὐ μόνον οὐδένα εὐρίσκει τις ἐν αὐτῷ τύπον μὴ δημοτικόν (*), ἀλλὰ καὶ ὁσάκις ἐπροτίμησεν ὁ συγγραφεὺς ἐνα ἐκ πλείονων ὑπαρχόντων, ἐπιμένει εἰς τούτον ἀπ' ἀρχῆς ἕως τέλους πολυσελίδου βιβλίου, κατορθώσας οὕτω νὰ μεταδώσῃ εἰς τὸ ὕφος του ἐνότητα καὶ ἡμαλότητα παρ' ἡμῖν πρωτοφανῆ. Τοῦτο εἶναι πρὸ πάντων ἄξιον σημειώσεως διὰ τὸν λόγον, ὅτι τὴν ἀνάγκην τάξεως καὶ ἡμαλότητος προτιμῶσι παντὸς ἄλλου ἐπιχειρήματος οἱ ἀρνούμενοι ὅτι δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς γραπτὴ γλῶσσα ἡ δημῶδης. Οὐδεὶς ἐν τούτοις ὑπάρχει μετὰ τῶν ὑπερμάχων τούτων τῆς ἡμαλότητος ὁ δικαιούμενος νὰ καυχῆθῃ, ὡς ὁ κ. Ψυχάρης, ὅτι κατῴρθωσέ ποτε νὰ ἐφαρμόσῃ οἰονδήποτε παρ' αὐτοῦ προτιμηθέντα τύπον ἢ κανόνα κλίσεως ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους συγγραφῆς τοῦ τινος ἀπαραβάτως. Τὸ φοβερώτερον ὄπλον ἀνθυβριζομένων διδασκάλων εἶναι νὰ συλλέγῃ ἕκαστος ἀνὰ πλήρεις δράκας τῶν φυλλάδων τοῦ ἀντιπάλου του καὶ νὰ σπενδονίξῃ κατὰ τῆς κε-

(*) Τοὺς σκώψαντας τὸ Παρβενὸς πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ἢ ἀγνοοῦντας ἢ λησμονήσαντας τὰ παρ' ἀρχαίους κευθμῶν καὶ κευθμός, δρυμῶν καὶ δρυμός καὶ τὰ ἀνάλογα τῆς δημῶδους ἀρχοῦντας καὶ ἀρχος, δράκοντας καὶ δράκος καὶ τὰ ὅμοια τούτοις.

φαλῆς αὐτοῦ παντοίας ἀντιφάσεις καὶ παραβάσεις τῶν κανόνων, τοὺς ὁποίους ἰσχυρίζεται ὅτι ἀκολουθεῖ γράφων. «Διατί πικραίνει τὴν βινά σου τὸ ἰδικόν μου καταλιμπάνω, ἐνῶ τὸ εὐρισκὲς ἄοσμον ὅταν ὁ ἴδιος τὸ ἔγραφε ἀνωτέρω, καὶ διατί κατηγορεῖς παρ' ἐμοὶ τὸ ἔφερα ὡς χυδαῖον ἢ τὸ ἤνεγκον ὡς σχολαστικόν, ἐνῶ ἀμφοτέρω καὶ σὺ εἰς τὴν δεῖνα καὶ δεῖνα σελίδα μετεχειρίσθης;» Εἰς τοιαῦτα πετροβολήματα περιορίζονται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οἱ πρὸς σύμπληξιν τοῦ τυπικοῦ τῆς γραφομένης ἀγῶνες τῶν ἑλληνιστῶν, ἐνῶ οἱ οὐδὲν πλέον ἐλπίζοντες παρ' αὐτῶν ἀναμένουσι τὴν διακόσμησιν τοῦ χάους παρὰ μόνου τοῦ πανδαμάτορος χρόνου. Καὶ τούτων ὅμως τὴν αἰσιοδοξίαν δύσκολον εἶναι νὰ συμερισθῇ ὁ ἀναλογιζόμενος, ὅτι ἀπὸ τοῦ Κοραῆ μέχρις ἡμῶν παρηλθον ἤδη ὑπὲρ τὰ τρία τέταρτα αἰῶνος, καὶ ὅχι μόνον οὐδὲν ἐλύθη κατὰ τὸ διάστημα τούτου τῶν ἐκκερεμῶν περὶ ἀεξήσεως, ἀναδιπλασιασμοῦ καὶ ἄλλων ζητημάτων, ἀλλὰ καὶ ηὔξησεν ἡ διάστασις, ἐκορυφώθη ἡ σύγχυσις καὶ προφανῆς ἀπέβη ἡ ἀνικανότης τῶν ἐρίζόντων πρὸς ὑπαγωγὴν τῆς γραφομένης ὑπὸ τὸν ζυγὸν οἰουδήποτε κανόνος. Ἄν πιστεύσωμεν τὸν Sayce καὶ τὸν Μάξ Μύλλερ, ὑπάρχουσιν ἀκόμη παρὰ τὰς πηγὰς τοῦ Ὀρενόκου καὶ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀφρικῆς φυλαὶ τινες ἀγρίων, ἕκαστος τῶν ὁποίων ὁμιλεῖ τὴν γλῶσσαν τοῦ τόπου του κατ' ἰδίους ἰκανῶς διαφέροντας τοῦ γείτονος αὐτοῦ τύπους. Εἰς τοιοῦτου τινός συστήματος τὴν ὀριστικὴν ἐπικράτησιν φαίνονται καταλήξαντες οἱ πρὸς καθαρισμὸν τῆς γλώσσης πεισματῶδεις ἀγῶνες τῶν ἡμετέρων λογίων, διεκδικούντων ἤδη τὸ δικαίωμα νὰ γράψωσιν, ὡς λαλοῦσιν οἱ Ἄλγογκίνοι καὶ οἱ Βοσχεράνοι, κατ' ἰδίαν ἕκαστος γραμματικὴν, διαφέρουσιν οὐ μόνον ἀπὸ τοῦ ἐνός εἰς ἄλλον λόγιον, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶ αὐτῶ ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην ἡμέραν καὶ σελίδα. Οὐδόλως δικαιούμεθα μετὰ ταῦτα ν' ἀπορῶμεν ἂν ἀπεδείχθη ἡ καθαρεύουσα ἀξία νὰ συγκριθῇ κατὰ τὸ πλῆθος καὶ τὴν ποικιλίαν τῶν τύπων μὲ τὰς διαλέκτους τῶν ἀγριανθρώπων. Πρὸς ἐκτίμησιν τοῦ ἀμυθῆτου αὐτῆς πλοῦτου ἀρκεῖ νὰ ἐνθυμηθῇ τις, ὅτι πλείστα ῥήματα κατήντησαν νὰ ἔχωσι τρεῖς ἢ τέσσαρας ἀορίστους καὶ ἰσαριθμούς ἢ πλείονας τῆς ὑποτακτικῆς τύπος: ἀναψα, ἠναψα, ἀνηψα — ἐδάγκασα, ἐθῆξα, ἐδακον — ἐπρόσεξα, προσεῖξα, προσέσχον, — ἐπρόφερα, πρόφερα, προήνεγκον, προηνεγκάμην — ἐπρόσθεσα, προσέθεσα, προσέθηκα, προσέθημην — νὰ θέτεται, νὰ θέτῃται, νὰ τίθεται, νὰ τίθηται, νὰ τιθῆται, νὰ τιθῆται — ν' ἀπλόνηται, ν' ἀπλόνηται, ν' ἀπλόνηται καὶ οὕτω καθεξῆς ἀνὰ τριάδας καὶ τετράδας. Τὸ δὲ ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ πάντα ταῦτα ἀποθησαυρίσαντες ἀρκοῦνται ὁμιλοῦντες

εις ένα μόνον και τόν αὐτόν τύπον. Πάντες ἀνεξαιρέτως καὶ ἀμεταβλήτως λέγουσι, μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀναψα, ἐδάγκασα, ἐπρόσεξα, κτλ. καὶ μόνον γράφοντες θεωροῦσιν ὑποχρεωτικὴν τὴν παραδοτικότητα καὶ τὴν διάκρισιν ἀπὸ τῶν χυδαίων. Τοῦτο καὶ ἐν ἑλλείψει παντὸς ἄλλου ἤθελεν ἀρκέσει πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι ἡ ἀναστατωτικὸς τοῦ τυπικοῦ, κατὰ τὸ μέτρον καὶ τὸν τρόπον καθ' ὃν συνετελέσθη, οὔτε ὑπὸ τῆς ἀνάγκης ἐπέβαλλετο οὔτε ὑπερηγορεῖτο ὑπὸ ζήτου γλωσσικῆς ἐνόητος πραγματικοῦ, ἀλλὰ μόνον ὑπὸ ἀλόγου τυπολατρίας. Τῆς δὲ σημερινῆς κορυφώσεως τοῦ κακοῦ οὐδεμίαν δύναμιν εὐρωμεν ἄλλην αἰτίαν, πλὴν μόνου τοῦ πόθου ἀνθρώπων τινῶν νὰ διακριθῶσιν ἀπὸ τοῦ πλήθους καὶ τῆς ἀνεκάνοτητος αὐτῶν νὰ κατορθώσωσι τοῦτο ἄλλως ἢ διὰ τῆς χρήσεως τύπων ἀσυνήθων. Ὡς οἱ Ἐπίσκοποι τοὺς ἀρχιερατικούς αὐτῶν μανθῦνας διὰ κωδωνίσκων, οὕτω καὶ οἱ ἀπερὶ τὰ χαριέστερα σπουδάζοντες ἐφιλοτιμήθησαν νὰ κοσμήσωσι τὸν λόγον των διὰ φωνημάτων ὀγκηρῶν καὶ πρωτακούστων. Ὁ καθαρισμὸς τῆς γλώσσης μετέπεσεν οὕτω εἰς ἀπλὴν ἀμιλλαν ἀνευρέσεως τοῦ ἡχηροτάτου κροτάλου, καθ' ἣν φαίνεται θριαμβεύσας ὁ ἐφευρὼν τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ ἀντεῖπον διὰ τοῦ ἀντεφθεγῆμιν ἐπρόφερα διὰ τοῦ προηγεγῆμιν. Κατὰ τῶν εὐρημάτων τούτων μίαν μόνην ἔχομεν ἐνστασιν, ὅτι τὸ προηγεγῆμιν ἐνδέχεται μὲν νὰ ᾔητο πρὸ εἰκοσιν αἰῶνων φωνῆ ἀττικωτάτη, σήμερον ὅμως οὔτε ἑλληνικὴ εἶναι οὔτε κἂν ἀνθρωπίνη, ἀλλ' αὐτόχημα ὀγκημῶς, ἀρμόζων εἰς στόμα, οὐχὶ καθηγητοῦ διδάσκοντος ἀπὸ πανεπιστημιακῆς ἐδρας φιλομαθεῖς νέους, ἀλλὰ μπεχλιθάνη διασκεδάζοντος ἐν πανηγύρει τοὺς ἀγρότας διὰ τῆς μιμησεως τῆς φωνῆς παντοίων ὀρνέων καὶ τετραπόδων.

Τὰ ὄργια τῶν Ἀττικιστῶν ἐπόμενον ἦτο οὐ μόνον νὰ προκαλέσωσιν ἀντίδρασιν ἀνάλογον τῆς ἀκοσμίας αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ νὰ πτερώσωσι τὰς ἐλπίδας τῶν μὴ θεωρούντων ἀνεκκλήτον τὴν πρὸ ὀγδοήκοντα ἐτῶν καταδικὴν τῶν Ἑλλήνων εἰς διγλωσσίαν. Τὰ ἕκτοτε τῶ ὄντι συμβάντα ἦσαν ἱκανὰ νὰ κλονήσωσι καὶ τῶν μᾶλλον σκληροτραχήλων ἑλληνιστῶν τὰς πεποιθήσεις. Ἀφ' ἐνός μὲν ἡ γλωσσικὴ ἐπιστήμη ἀπεδείκνυε μετὰ μαθηματικῆς ἐναργείας ἀδυνατόντας οἱ νεκραναστάσεις, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐναυαχῶν οἰκτρῶς οἱ πρὸς σύμπληξιν τοῦ τυπικοῦ τῆς καθαρῆς ἀγῶνης τῶν ἡμετέρων λογίων. Οὐδ' ἦτο δυνατόν ἄλλως νὰ συμβῆ, ἀφοῦ οὔτε ὀλοκλήρον τὴν γραμματικὴν τῆς ἀρχαίας ἠδυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν οὔτε ἦσαν δεκτικαὶ ὀρισμοῦ, ἔστω καὶ κατὰ προσέγγισιν, αἱ δόσεις καθ' ἃς ἔπρεπε ν' ἀναμιχθῶσιν οἱ ζῶντες μετὰ τῶν νεκρῶν τύπων. Γνωστὸν δὲ εἶναι ὅτι ἄνευ

ἀκριβοῦς ὀρισμοῦ τῆς ποσότητος ἐκάστου τῶν ἐνομένων σωμάτων, ἀδύνατον εἶναι ν' ἀποτελέσωσι ταῦτα ὁμοίμορφον καὶ μόνιμον κράμα, ἀλλὰ μόνον ἀσταθῆς μίγμα, τοῦ ὁποῦ τὰ συστατικά τείνουσιν ἀδιαλείπτως ν' ἀποχωρισθῶσιν ἀλλήλων. Ἀληθές εἶναι ὅτι τὸ μίγμα ἀπεδείχθη ἱκανὸν νὰ ἐπαρκέσῃ ὅπως δήποτε εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς ἐπιστήμης· ἀλλὰ τοῦτο διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον ὅτι ἡ ἐπιστήμη, ἡ οὐδὲν ἄλλο ἀπαιτοῦσα εἰμὴ ἀκρίβειαν καὶ ἐναργείαν, ἔκ μόνου τοῦ ἀκριβοῦς ὀρισμοῦ καὶ περιορισμοῦ τῆς σημασίας τῶν λέξεων ἐξαρτωμένης, εἶναι ἀσχετος πρὸς πᾶσαν ἄλλην τῆς γλώσσης ἀρετὴν. Πρὸς συζήτησιν καθαρῶς ἐπιστημονικὴν, οἱ τύποι τοῦ Ἀριστοτέλους κατ' οὐδὲν ἐλαττοῦνται τῶν τύπων τοῦ Βηλαργᾶ, ἀλλὰ καὶ κατ' οὐδὲν πλεονεκτοῦσι τούτων· προφανῆς δὲ παραλογισμὸς θὰ ᾔητο νὰ εἴπη τις, ὅτι δύναται νὰ κερδήσῃ τι ἡ ἐπιστημονικὴ ἀκρίβεια διὰ τῆς ἀντικαταστάσεως τοῦ χρυσῶν διὰ τοῦ χρυσοῦ, τοῦ δίδω διὰ τοῦ δίδωμι ἢ τοῦ ἔφερα διὰ τοῦ ἠγεγῆμιν. Ἡ τοιαύτη ὅμως πρὸς τοὺς τύπους ἀδιαφορία περιορίζεται, δυστυχῶς, εἰς μόνην τὴν ἐπιστήμην, ἐνῶ πρὸς πᾶσαν ἄλλην τεχνικωτέραν τοῦ λόγου χρῆσιν δὲν ἀρκεῖ ἡ ἀκρίβεια, ἀλλὰ συναπαιτεῖται δύναμις, συντομία καὶ εὐφωνία. Αὐτὰ δηλ. ἐκεῖνα τὰ προσόντα, τὰ ὁποῖα μᾶλλον πάσης ἄλλης ἐκόσμου τὴν δημοτικὴν τῶν Ἑλλήνων καὶ ὧν ἐστέρησεν αὐτὴν ὁ ἀσυνείδητος ἐγωῖσμός τῶν διορθωτῶν, ἀπαξιούντων νὰ λάβωσιν ὑπ' ὄψιν ὅτι πιθανὸν ἦτο νὰ ἔχωσιν ἄλλοι ἀπόλυτον τῶν ἀρετῶν τούτων ἀνάγκην, ὅσον καὶ ἂν ἐφαίνοντο εἰς αὐτοὺς ἐπουσιώδεις. Τὴν ἀναπόδραστον καὶ κοινὴν εἰς πᾶσας τὰς γλώσσας περικοπὴν διὰ τοῦ χρόνου τῶν πολυσυλλάβων λέξεων ἐθεώρησαν οὗτοι ὡς ἰδιαίτερον πάθημα τῆς νεοελληνικῆς, τὸ ὁποῖον ἐφιλοτιμήθησαν νὰ θεραπεύσωσι, κολλῶντες εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος ἐκάστης λόφου ἢ οὐρανὸν καὶ ἀνάξιον προσοχῆς νομίζοντες ἂν ἀπέβαιεν οὕτω δυσκίνητος, δυσπρόφετος καὶ ἀχρηστος εἰς πάντα ἄλλον πλὴν αὐτῶν ἡ λέξις. Αἱ συκοπαί, αἱ συνιζήσεις καὶ τὰ λοιπὰ πάθη τῶν λέξεων, δι' ὧν τοσαύτη μεταδίδεται εἰς τὴν δημοτικὴν γοργότης καὶ εὐφωνία, ἐθεωρήθησαν κακῆς ὡς πονηρὰ ἔλκη, τῶν ὁποῦν ἔπρεπε νὰ ζητηθῆ ἡ ἐπούλωσις διὰ τῆς καταδικῆς τῶν ἑλλήνων εἰς ἀφόρητον ὀλογραφίαν. (*) Ἀποτέλεσμα τῆς τοιαύτης τῶν λογίων ἐργασίας ὑπῆρξεν ἡ πρωτοφανὴς ἐν τῇ λεγομένῃ καθαρῆσει συνένωσις τῆς διεπούσης τὰς νεωτέρας γλώσσας

(*) Τὴν ἐκ τῆς τοιαύτης ὀλογραφίας ἀχρηστίαν τῆς καθαρῆσει εἰς ποιητικὸν λόγον μόνος, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, ἐκ τῶν ἡμετέρων λογίων ἠσθάνθη καὶ κατέδειξεν ὁ κ. Κομμανοῦδης, ἐν διατριβῇ καταχωρισθεισῇ ἐν τῇ γ' τόμῳ τοῦ «Φιλίστορος».

ἀναλύσεως μετὰ τοῦ ἰδιάζοντος εἰς τὰς ἀρχαίας μῆκους τῶν λέξεων. Τοῦτο ὅμως δὲν ἦτο ἡ μόνη οὐδὲ δυστυχῶς ἡ μεγίστη ἐκ τῆς διορθώσεως ζημία, πολὺ δὲ ταύτης φοβερωτέρη ἄλλη τις, περὶ τῆς ὁποίας νομίζομεν καλὸν νὰ εἰπωμεν πλείονά τινα, ὡς ἀποτελούσης περιεργὸν γλωσσικὸν νόσημα, ὑπ' οὐδενός, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, μέχρι τοῦδε περιγραφέν. Τοῦτο εἶναι ἡ διχοτόμησις τοῦ λεξικοῦ ἡμῶν εἰς δύο διακεκριμένας κατηγορίας λέξεων, μὴ δυναμένας νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τὸν ζυγὸν μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς γραμματικῆς, ἐπῆλθε δὲ κατὰ τὸν ἐξῆς περίπου τρόπον. Οὐτε ὁ ἑλληνικὸς λαὸς οὔτε αὐτοὶ οἱ λογιώτεροι ἔσπερξάν ποτε νὰ μεταβάλωσι κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῶν διορθωτῶν τοὺς τύπους τῶν λέξεων τῆς καθημερινῆς χρήσεως, ὅσαι ἀναφέρονται εἰς τὴν τροφήν, τὸ ἐνδυμα, τὸν ὕπνον, τὰς κοινωνικὰς σχέσεις, τὴν διασκέδασιν καὶ τὰ τοιαῦτα· πλὴν δὲ τούτων φύσει ἀδύνατον ἦτο νὰ τροποποιηθῶσι κατὰ ἐν ἴσῃ οἱ τύποι τῶν σχετιζομένων πρὸς πᾶσαν ἄλλην κατάστασιν τῆς ψυχῆς πλὴν τῆς ἐντελοῦς ἀταραξίας. Δύσκολον τῶ ὄντι εἶναι νὰ φαντασθῆ τις ἀνθρώπον ὀργισμένον, γελῶντα, θαυρῶντα, θωπεύοντα, ὑβρίζοντα, ζυλοκοπούμενον ἢ ζυλοκοπούντα καὶ συγχρόνως μὴ λησμονοῦντα νὰ στολιζῆ μὲ ἀττικὰ χαρχάλια καὶ καθαρῆσει ἀλογουράς τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος τῶν λέξεων, αἰτινες ἀνέρχονται εἰς τὰ χεῖλη του ἐν τῇ ἐξάψει τοῦ πάθους. Ὀργὴ καὶ ἀναδιπλασιασμός, γέλως καὶ δοτικὴ, θρήνος καὶ περιτοσύλλαβον εἶναι πράγματα, τῶν ὁποῦν οὐδεὶς ποτε ἐπίστευσε τὴν σύζευξιν δυνατὴν Ἄλλ' οὐδ' εὐκολώτερον ἦτο νὰ ἐπιβληθῆ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν Ἑλλήνων, ἀγνισθείσας ἀπὸ παντὸς ἐπιγείου πάθους, ἢ ἀπόλυτος ἐκεῖνη ἡρεμία ἧς ἀπολαύουσιν αἱ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Βουδα ἐν τῷ Νιρβανᾷ. Ἐκ τούτου προῆλθεν, ὅτι αἱ συνηθέσταται τῶν λέξεων τοῦ καθ' ἡμέραν βίου καὶ ὅσαι σχετίζονται πρὸς τὴν συγκίνησιν καὶ τὸ πάθος οὐδέποτε ὑπετάχθησαν οὐδὲ δύναται νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τῆς ἀρχαίας κλίσεως τὸν ζυγόν. Τοῦτο ὁμολογοῦσιν ἤδη καὶ αὐτοὶ οἱ Ἀττικισταί, συνευδοκοῦντες καὶ τοῦ κ. Κόντου νὰ ψηφίσῃ ὑπὲρ τῆς ἀπαλλαγῆς τῶν ἀπεπατημένων ῥημάτων ἀπὸ τοῦ ἀναδιπλασιασμοῦ. Οὐδὲ πιστεύομεν ὅτι δὲν ἐννοεῖ συναπληρωμένα ἀπὸ τῆς ἀρχαίας κλίσεως καὶ τὰ συγγενῆ τούτοις ἀπεπατημένα ὀνόματα, θεωρῶν τοὺς τύπους: «τῶ τηγανίσματι, τοῖς μαλώμασι, τοῖς φουσκώμασι, τοῖς βουτήμασι, τοῖς καμώμασιν» κτλ. ὡς μᾶλλον ἀνεκτοῦς τοῦ ἀτετηγανισμένου, μεικλωμένου, βεβουτημένου» κτλ. Οὐ μόνον δὲ δοτικῆς ἀλλὰ καὶ ὀνομαστικῆς ἀρχαίας φαίνονται ἀνεπίδεκτα πλείστα τῶν συνηθεστάτων ὀνομάτων. Δύσκολον τῶ ὄντι εἶναι ν' ἀποφασίσῃ τις νὰ εἴπη:

«ἀνοστία, ἀπλακωσία, ὀμματία, ἀναποδία» ἢ καὶ ἀγόριον, παλληκάριον, βεπάνιον, κουκλίον, παππίον» καὶ τὰ ἀπειράριθμα ἄλλα τοιαῦτα.

Ἀντίθετον τῶν ἀνωτέρω ἔχομεν ἄλλην κατηγορίαν λέξεων, τὰς ἀναγομένας εἰς τὰ γράμματα, τὴν φιλοσοφίαν, τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν ἐπιστήμην, αἰτινες μεταπεσοῦσαι εἰς ἀχρηστίαν κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς αἰῶνας ἐξετάφησαν καὶ εἰσῆχθησαν εἰς τὴν γλῶσσαν ἀπαράλλακτοι ὅπως ἦσαν πρὸ δισχιλίων ἐτῶν. Τούτων ἡ χρῆσις εἶναι ἐλαχίστη μὲν ἐν τῷ συνήθει διαλόγῳ, ἐπὶ δὲ τοῦ χάρτου ἐπυνεύθησαν ἐξ ἀρχῆς νὰ βλέπωμεν αὐτὰς ἐν ἀττικῇ περιβολῇ. Οὐδόλως λοιπὸν ἔμπορον εἶναι ἂν ζηνίζη ἡμᾶς ὡς ἀλλόκοτος μετένδυσσις πᾶς μεταπλασμοῦ τούτων κατὰ τοὺς τυπούς τῆς λαλουμένης. Οὕτω συνέβη νὰ διαιερεθῆ τὸ λεξικὸν τῆς νεοελληνικῆς, ἐνθεν μὲν εἰς λέξεις ὧν ὁμολογεῖται ἀδύνατος ὁ ἐξαπτικισμός, ἐνθεν δὲ εἰς ἄλλας τῶν ὁποῦν ἡ ἐκφορά κατὰ τὸν δημῶδη τύπον ἐξαφνίζει ἡμᾶς ὡς τολμηρότατος νεωτερισμός. Ἡ τοιαύτη ἐκ τοῦ ἀσυνήθους ἐκπτώσεως τοῦ ὀφθαλμοῦ εἶναι τὸ μόνον ἔχον ὑπόστασιν πραγματικὴν ἐπιχειρήματα τῶν περιφρονητῶν τῆς δημῶδους, τῶν ἀκαταπύστως ἀναμασσόντων, ὅτι αὐτὴ κατ' οὐδένα τρόπον δύναται ν' ἀρκέσῃ εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς ἐπιστήμης· ὅτι καταγέλαστοι ἀπεδείχθησαν πάντες οἱ πειραθέντες νὰ φιλοσοφήσωσι χυδαῖστί· ὅτι δὲν δύναται τὰ ὑψηλὰ νοήματα νὰ διατυπωθῶσι εἰς γλῶσσαν (γρ. τύπους) τῆς ταβέρνας· ὅτι μόνον πρὸς ἐρωτικὰ καὶ βακχικὰ ἀσμάτια εἶναι ἡ δημῶδης ἐπαρκής· ὅτι οὐχὶ βρακινδύεται ἀλλ' εὐπάρυφοι πρέπει νὰ εἰσέρχονται εἰς τῆς φιλοσοφίας τὰ ἀνάκτορα τῶν μουσῶν οἱ θιασῶται, καὶ τ' ἄλλα τοιαῦτα σεμνολογήματα, τὰ ὁποῖα ἀπολύτως οὐδὲν ἄλλο σημαίνουσι, παρὰ μόνον ὅτι ὁ ὀφθαλμὸς ἡμῶν ἐπυνεύθη ἀπὸ ὀγδοήκοντα ἤδη ἐτῶν νὰ βλέπῃ ὀρισμένην τινα κατηγορίαν λέξεων νὰ κλίνωνται κατὰ τὸ ἀρχαῖον τυπικὸν καὶ οὐδέποτε ἄλλως.

Καὶ εἰς τοῦτο ὅμως περιορίζοντες τὴν σημασίαν τῆς ἐνστάσεως, οὐδόλως ἐννοοῦμεν ν' ἀρνηθῶμεν τὴν βαρύτητα αὐτῆς, ἧτις εἶναι δυστυχῶς ἀναμφισβήτητος καὶ μεγάλη. Πιστεύομεν ὅμως ὅτι εἰς τοὺς θριαμβευτικῶς ἐπιπέσειντας ταύτην καὶ προκαλοῦντας τὸν κ. Ψυχῶν ἀνὰ μεταφράσιν εἰς τὴν δημῶδη ἐδάφιον τῆς πολιτικῆς Δικονομίας, δικαιούται οὗτος ν' ἀντιτάξῃ τὸ νομικὸν ἄξιωμα: «Nullus propriam turpitudinem allegans auditur,» ὅτι δηλ. οὐδεὶς δικαιούται νὰ προτείνῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὸ ἴδιον αἴσχος. Ἡ διχοτόμησις, τῶ ὄντι τῶν ἑλληνικῶν λέξεων εἰς δύο κατηγορίας, μὴ δυναμένας νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τὸν ζυγὸν μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς γραμματικῆς καὶ ἡ ἐντεῦθεν ἀνάγκη νὰ ἔχωμεν δύο, εἶναι τὸ ὀλεθριώτατον σφάλμα καὶ

θανάσιμον ἀμάρτημα τῶν λογιωτάτων τῆς παρελθούσης γενεᾶς. Καθῆκον αὐτῶν ἦτο νὰ σκεφθῶσιν, ὅτε εἰσῆγον εἰς τὴν γλῶσσαν λέξεις ἐκ τῆς ἀρχαίας, ὅτι εὐκόλον μὲν ἦτο εἰς αὐτοὺς νὰ μεταπλάσσωσι ταύτας κατὰ τοὺς τύπους τῆς ζώσης λαλιᾶς τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἀπολύτως δὲ ἀδύνατον οὐ μόνον εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαόν, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς λογιωτέρους νὰ μεταβάλλωσι τὴν κλίσιν τῶν μητροδιδάκτων λέξεων, ὅπως συμφωνήσωσι πρὸς τὰς ἄττικας. Τόσον δὲ μᾶλλον ἀδύνατον ἦτο τοῦτο, καθ' ὅσον ἀσυγκρίτως ἠμαρτωλότεροι, συντομώτεροι καὶ εὐφρονότεροι τῶν ἀρχαίων ἦσαν τῆς ζώσης λαλιᾶς οἱ τύποι. Οὐδὲ δύναται νὰ δικαιολογήσῃ τοὺς εἰσβιάσαντας εἰς τὴν γλῶσσαν τὰς ἀρχαίας λέξεις ἀξέστους καὶ ἀψαλιδίστους ὁ μέγας ὄγκος τῶν ὅσα ἔπρεπε νὰ δανεισθῶμεν ἐκ τῆς προγονικῆς. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀκριφῶς δημοτικῶν λέξεων εἶνε ἐν πάσῃ γλώσσῃ κατὰ πολὺ κατώτερος τῶν εἰσαγομένων ὑπὸ τῶν λογίων, ἀλλ' οὐδαμῶς ἐθεωρήθη τοῦτο ὡς ἐπιτρέπον τὴν ἐλαχίστην παρέκκλισιν ἀπὸ τοῦ τυπικοῦ τῆς λαλουμένης, διὰ τὸν ἀπλουστάτον λόγον ὅτι, ἂν δὲν ὑπέτασσον οἱ ἐπιστήμονες τὸ λεξικὸν αὐτῶν εἰς τοὺς κανόνες τῆς γραμματικῆς τοῦ λαοῦ, ἀφρευκτον τῆς τοιαύτης ἀνυποτάξιας ἀποτέλεσμα θὰ ἦτο ἡ διγλωσσία.

Μόνοι τοῦ ἑλληνικοῦ λεξικοῦ οἱ συμπληρωταί, ἀντὶ νὰ πορευθῶσιν ὡς ὁ Μωάμεθ πρὸς τὸ ὄρος, ἐπίστευσαν ὅτι ἠδύναντο νὰ κινηθῆ πρὸς αὐτοὺς τὸ ὄρος. Καὶ τὴν μὲν πλάνην ταύτην διέλυσε ὁ καιρὸς· ἐπόμενον ὅμως ὅτι ἦτο νὰ στερεωθῆ διὰ τῆς ἐξέως τῆς διγλωσσίας τὸ κράτος. Αὕτη ἀκμάζει ἤδη ὑπὸ τὴν εἰδεχθεστάτην αὐτῆς μορφήν· οὐχὶ ὡς διαφορὰ γλώσσης κατὰ τὴν ἀγωγὴν καὶ τὴν παιδείαν ἐκάστου, ἀλλὰ παρὰ τῷ αὐτῷ ἀνθρώπῳ κατὰ τὰ πράγματα τὰ ὅποια ἔχει νὰ εἴπῃ ἀρχαίῳ τύποι, ἂν ἦναι ταῦτα σπουδαῖα καὶ ὑψηλά, καὶ ἄδεια παραλείψει τοῦ ἀναδιπλασιασμοῦ, ἂν πρόκειται περὶ ταπεινῶν ἢ ἂν ἔχῃ ἀνάγκην νὰ κλαύσῃ ἢ ὀρεξῆν νὰ γελάσῃ. Τοῦτο ἐνδέχεται νὰ φαίνεται εἰς τοὺς λογιωτάτους ἐλάχιστον κακόν· τὸν ἀληθῆ ὅμως συγγραφεὴ ἀναγκάζει νὰ συντρίψῃ τὸν κάλαμον αὐτοῦ. Ὅσον τῷ ὄντι καὶ ἂν ὑποτεθῆ ὑψηλὸν τὸ θέμα τὸ ὅποιον πραγματεύεται, καὶ πάλιν ἔχει ἀπόλυτον ἀνάγκην καὶ τῶν ταπεινοτάτων λέξεων ὡς ὕλην τοῦλάχιστον παρομοιωσέων καὶ μεταφορῶν. Ἄλλ' οὔτε κωμῶδικα ὑπάρχει ἀπ' ἀρχῆς ἕως τέλους κωμικῆ, οὔτε ἀπηξίωσεν ὁ ἀγέλαστος Αἰσχύλος νὰ παραβάλλῃ ἐν τῷ ροβερωτάτῳ τῶν δραμάτων του τὸν Αἴγισθον πρὸς πετεινὸν κωμαρωμένον «θηλείας πέλαι». Ὁ Ὀμηρος περιγράφει ἥρωας οὐ μόνον εὐωχουμένους ἀλλὰ καὶ μαγεύοντας τοῦ συμποσίου τὰ φηγητά, καὶ ὁ Δάντης δαιμόνας μεταχειριζομένους τὰ

ὀπίσθια ὡς σάλπιγγας πολεμικᾶς. * Ὅλως δὲ περιττὸν νομίζομεν νὰ ἐνθυμίσωμεν τοῦ Σαίξ-πείρου τὴν ἀδιάκοπον μετὰπτωσιν ἀπὸ τοῦ λυρικοῦ ὕψους εἰς τὴν βωμολοχίαν καὶ τοῦ Γαίτου ἀπὸ τῶν ὑπερβατικῶν φιλοσοφημάτων εἰς τὰ παρατράγωδα τοῦ Πρωκτοφραντασίμου. Πάντες ὅμως οὗτοι, ὡς καὶ πᾶς ἄλλος πάσης ἐποχῆς καὶ πάσης χώρας ποιητῆς ἢ συγγραφεύς, τοὺς αὐτοὺς μεταχειρίσθησαν καὶ μεταχειρίζονται τύπους εἴτε περὶ ἀθανασίας ψυχῆς ἠμιλούντες, εἴτε περὶ ὀπτήσεως τρυγόνων, καὶ δύνανται ἐκ τούτου νὰ μεταβαίνωσιν ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην ἐν τῇ αὐτῇ σελίδι καὶ, χρείας τυχούσης, ἐν τῇ αὐτῇ περιόδῳ. Πῶς ὅμως νὰ κατορθώσῃ τοῦτο ἄνευ ἀφορήτου τιναγμοῦ ὁ γράφων νεοελληνιστὴ καὶ ὑποχρεούμενος νὰ μεταπηδήσῃ συγχρόνως καὶ ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην γραμματικὴν, ἀπὸ ἐκ τῶν λέξεων τῶν ὁποίων ἔχει ἀνάγκην τὰς μὲν σχετιζομένας πρὸς τὴν ἀθανασίαν πρέπει νὰ κλίνῃ κατὰ τοὺς ἀρχαίους, τὰς δὲ πρὸς ταπεινὰ πράγματα κατὰ τοὺς τύπους τῆς δημοτικῆς; Καὶ ἂν μὲν ἐπιχειρήσῃ καὶ ταύτας νὰ ἐξαρχαίῃ, στερεῖται ὁ λόγος του πάσης ζωηρότητος καὶ χροιᾶς, ἂν δὲ πειραθῆ νὰ ὑποτάξῃ εἰς τοὺς τύπους τῆς δημώδους τὰς ὑψηλάς, προσκρούει κατὰ τῆς συνηθείας τοῦ ὀφθαλμοῦ. Ἄν πάλιν ζητήσῃ νὰ ὤφρηθῆ ἐκ τῆς μακροθυμίας τῶν ἐξαιρεσάντων τοῦ ζυγοῦ τῆς ἀρχαίας κλίσεως τὰ «πεπατημένα» καὶ παρατάξῃ ἐγγύς ἀλλήλων ἄττικὰς καὶ δημώδεις καταλήξεις, πολὺ μεγαλειότερον τῆς ἀντιθέσεως τῶν ἑνοιῶν προξενεῖ εἰς τὸν ἀναγνώστην ἐντύπωσιν ἢ παραδόχτης τῶν τύπων. Ἄν ὁ πολυμαθέστατος κ. Κόντος εἴχε φροντίσῃ νὰ διδαχθῆ, πλὴν τῶν ἄλλων, καὶ τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς γραμματικῆς ἐπιστήμης, θὰ ἐμάνθανε παρὰ πάντων ἀνεξαίρετως τῶν ἀρμοδίων, ὅτι οὐδεμίαν μὲν γλῶσσαν στέργει ν' ἀναμίξῃ μετὰ τῶν ἰδίων τοὺς τύπους ἄλλης γλώσσης ἢ ἄλλης ἐποχῆς, τὸ δὲ χαρακτηρίζον τὴν γλῶσσαν τῶν Ἑλλήνων, τῶν τε ἀρχαίων καὶ τῶν νεωτέρων, εἶνε ὅτι μᾶλλον πάσης ἄλλης βδελύσσεται τὰς τοιαύτας μίξεις, προθύμως μὲν φιλοξενούσα τὰς ἀλλοφύλους λέξεις, ἀλλὰ καὶ ἐπιβάλλουσα αὐταῖς ἀδυσωπήτως τῆς ἰδίας κλίσεως τὴν σφραγίδα. Τὸ ἑλληνικὸν ὡτίον, τὸ ἐξ ἀκατανικήτου ἀποστροφῆς πρὸς τὴν παραδοτυπικὴν ἀπαιτήσιν νὰ ἐξελληνίσωμεν καὶ αὐτῶν τῶν τουρκικῶν λέξεων τὴν κλίσιν, καὶ νὰ λέγωμεν ὁ Ἄγας, τοῦ Ἀγά, οἱ Ἀγάδες καὶ ὁχι οἱ Ἀγαλάρ, ἀδύνατον εἶνε νὰ ὑποφέρῃ ἐγγύς ἀλλήλων τύπους ἀσυμφίλους. Ἐντελῶς δὲ ἀδιάφορον εἶνε ἂν ἐλήφθησαν οὗτοι ἐκ τῆς Ἀττικῆς ἢ τῆς Σκυθικῆς, καὶ κατ' οὐδὲν ὀλιγοστεύει τὴν ἀηδίαν ἢ εὐγένειαν τῆς καταγωγῆς. Τὴν

* Facean del loro cul trompetta.

δὲ ἐλπίδα ὅτι δύναται νὰ κατισχύσῃ ἡ ἐξίς τῆς λεπτότητος τῆς ἀκοῆς τοῦ Ἑλλήνος ἀποδεικνύει ματαίαν, οὐ μόνον ἡ γλωσσικὴ ἐπιστήμη, ἀλλὰ καὶ ὑπερεκατοντούτις ἤδη πείρα. Οἱ ἀρεσκόμενοι ν' ἀντιτάσσωσιν εἰς πᾶν λογικὸν ἐπιχειρημα, ὅτι ἡ ἐπικράτησις τῶν τύπων τῆς καθαρουούσης εἶνε ἤδη γεγονός, φαίνονται λησμονοῦντες ὅτι αὕτη περιορίζεται εἰς τὸ ἡμισυ μόνον τοῦ λεξικοῦ, καὶ ἐξ ἴσου ἀναντίλεκτον γεγονός εἶνε τοῦ ἄλλου ἡμίσεος ἡ ἀνυποτάξια, ἀμφοτέρων δὲ τούτων οὐχ' ἦττον ἀναντίλεκτον ἀποτέλεσμα ἢ σημερινὴ ἡμῶν ἀγλωσσία. Οὔτε ἀρκοῦσι τῷ ὄντι εἰς τὸν συγγραφεὴ μόναι αἱ ἀρχαῖαι λέξεις, οὔτε εἶναι παρ' αὐταῖς ἀνεκτὴ ἡ χρῆσις τῶν ἀνυποτάκτων εἰς τὴν ἀρχαίαν κλίσιν ὁ δὲ μόνος καρπὸς τῆς ἐργασίας τριῶν γενεῶν λογίων ἦτο ἡ διαστροφή ἐκείνη τοῦ γλωσσικοῦ ἡμῶν αἰσθηματος ἢ μᾶλλον τοῦ ὀφθαλμοῦ, ἐξ ἧς ἀποβαίνει σήμερον δυσχερεστάτη ἡ παραδοχὴ τῆς μόνης ὀρθῆς λύσεως, διὰ τὸν λόγον ὅτι προξενεῖ ἡμῖν δυσάρεστον αἰσθησιν ὁ κατὰ τοὺς τύπους τῆς δημώδους μεταπλασμὸς λέξεων, τὰς ὁποίας ἀπὸ πολλοῦ ἤδη ἐσυνειθίσκαμεν νὰ βλέπωμεν ἀμεπλάστους.

Τὴν διαστροφήν ταύτην κάλλιστα ἐγνώριζε καὶ οὐδόλως ὑπετίμα ὁ κ. Ψυχάρης. Καὶ οὕτω ὅμως ἐδικαιοῦτο νὰ ὑποθέσῃ τοὺς ἀναγνώστας αὐτοῦ ἰκανωτέρους νὰ ἐννοήσωσιν, ὅτι ἄνευ ἀγῶνος πρὸς ἴσιν τοῦ τοιοῦτου ἡμῶν παθήματος, οὔτε γλῶσσαν εἶνε δυνατόν νὰ ἔχωμεν οὔτε φιλολογίαν. Οὐδὲ δικαιότερον εἶνε νὰ μεμφθῆ τις αὐτὸν ὅτι ὑπέθετε τοὺς λογιωτέρους τοῦλάχιστον ἐκ τῶν ἐπικριτῶν του μὴ ἀγνοοῦντας, ὅτι ἂν πρό τινων Ὀλυμπιάδων ἠδύνατο νὰ γίνῃ συζήτησις περὶ τοῦ ἂν πρέπει ἡσυχῶς νὰ βλασφημῶμεν ἢ διὰ μιᾶς νὰ πηδήσωμεν εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦλάχιστον τοῦ Πλουτάρχου, τὸ μόνον ὑφιστάμενον σήμερον γλωσσικὸν ζήτημα περιορίζεται εἰς τὸ ἂν ἦναι δυνατὴ καὶ κατὰ πόσον δυνατὴ ἡ ἀπολύμανσις τοῦ γραπτοῦ ἡμῶν λόγου ἀπὸ τῶν βαρβαρισμῶν, τοὺς ὁποίους εἰσέβιασαν εἰς αὐτόν οἱ λογιωτάτοι τῆς παρελθούσης γενεᾶς καὶ οἱ Ἀττικισταὶ τῆς παρούσης. Πρὸς ἐκτίμησιν τῆς ἐπελθούσης εἰς τὰς γνώμας μεταβολῆς ἀρκεῖ νὰ ἐνθυμίσωμεν, ὅτι ὁ κ. Καζιδάκης δις καὶ τρίς ἐκήρυξεν, ὅτι θὰ ἐθεώρει μέγιστον δυστύχημα τὴν ἀναδρομὴν τοῦ γραπτοῦ ἡμῶν λόγου μέχρι τῆς Ἀττικῆς ἢ καὶ τῆς ἐπειτα ἀρχαίας· χρυσοῦν δὲ ὄνειρον, εἰς τὸ ὅποιον δὲν τολμᾷ νὰ ἐντροφήσῃ, εἶνε ἡ ἐπάνοδος εἰς τοὺς τύπους οὐχὶ τοῦ Ξενοφάντος, ἀλλὰ τοῦ Ἐρωτοκρίτου. Τοιαύτη περίπου εἶνε ἡ γνώμη καὶ τοῦ κ. Κουμανοῦδη, καὶ τοῦ κ. Βερναρδάκη καὶ τοῦ κ. Πανταζίδου καὶ ἄλλων διακεκριμένων λογίων, ἀναμετρούντων μετ' ἀδημο-

νίας τὸ μήκος τῆς στραβῆς ὁδοῦ, ἣν διέτρεξεν ἡ γλῶσσα ἀπ' ἀρχῆς τοῦ παρόντος αἰῶνος καὶ τὴν δυσχέρειαν τῆς στροφῆς πρὸς τὰ ὀπίσω πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς ἀγούσης εἰς σωτηρίαν. Περὶ τούτων ὅμως οὐδεμίαν φαίνονται ἔχοντες εἰδήσιν οἱ προτιμήσαντες ν' ἀντιτάξωσιν εἰς τὸν κ. Ψυχάρην τὰ ληρωδῆματα τῆς ἐποχῆς τοῦ Δούκα καὶ τοῦ Φωτιάδη, φθορᾶς τῆς νεοελληνικῆς, στενοτέραν τῆς τῶν λατινογενῶν συγγενεῖαν αὐτῆς πρὸς τὴν μητέρα, διαίρεσις εἰς διαλέκτους, ἀναρμοστίαν δουλικῆς γλώσσης εἰς ἐλεύθερον ἔθνος, πρὸ πάντων ὅμως τελείαν ἀνικανότητα νὰ ἐννοήσωσιν, ὅτι αἱ οἶαι δῆποτε ἐθνικαὶ περιπέτειαὶ σχετίζονται πρὸς μόνον τὸ ποῖον καὶ τὸ ποσὸν τῆς πνευματικῆς παραγωγῆς, πρὸς τὸν ἀριθμὸν δηλ. καὶ τὴν ἀξίαν τῶν συγγραφέων, ἐπὶ δὲ τῶν τύπων τῆς γλώσσης τόσην μόνον ἔχουσιν αἱ ἐθνικαὶ περιπέτειαὶ ἐπίδρασιν ὅσην καὶ ἐπὶ τῶν πράσσεων καὶ γογγυλίων. * Ἄλλ' ἂν πρὸς πλήρη ἐκτίμησιν τῆς ἀστειότητος τῶν ἀνωτέρω ἐνστάσεων δὲν εἶναι ὄλως περιττὰ στοιχειώδεις τινες γλωσσολογικαὶ γνώσεις, οὐδεμιᾶς τοιαύτης ἔχει τις ἀνάγκην ὅπως θαυμάσῃ ὅλην τὴν πρωτοτυπίαν τοῦ κατωτέρω ἰσχυρισμοῦ: αὐτὴ ἡ δημώδης γλῶσσα δὲν εἶνε δυνατόν νὰ γένηται ἀσπαστὴ εἰς ἔθνος δεόμενον τῶν καλαισθητικῶν ἀπὸ τῆς καλλιλογίας ἀπολαύσεων.»

Ἄνευ τοῦ ἐλαχίστου δισταγμοῦ ἡ φόβου συγκρούσεως πρὸς τὰ πράγματα, δυνάμεθα νὰ βεβαιώσωμεν τὸν κ. Α. Γ. Η. ὅτι ἀληθές εἶνε μόνον τὸ ἀκριβὲς τὸ ἐναντίον· ὁ μόνος δηλ. λόγος δι' ὃν ἀνέχονται ἀκόμη οἱ Ἕλληνες τὴν καθαρουούσαν εἶνε, ὅτι ὁ πόθος αἰσθητικῆς ἀπολαύσεως δὲν εἶνε ἀκόμη παρ' αὐτοῖς οὔτε τόσον κοινὸς οὔτε ἀρκούντως ζωηρὸς, ὥστε νὰ θεωρήσωσι κατεπίγουσαν τὴν διὰ πάσης θυσίας ἀπαλλαγὴν ἀπὸ γλώσσης τελείως ἀχρήστου πρὸς ἰκανοποίησιν αὐτοῦ. Αἱ μὲν ἀνώτεραι τάξεις ἐντροφῶσιν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Musset καὶ τοῦ Daudet, ὁ δὲ λαὸς ἀρκεῖται εἰς ἐρωτικὰ δίστιχα καὶ τὰς Πανουργίας τοῦ Μπερτοδούλου. Ἄληθές εἶνε ὅτι καὶ ἐπη καὶ δράματα καὶ κωμῶδικα καὶ ὁδοιπορικὰ ἐντυπώσεις καὶ παντοῖα ἄλλα ἔργα δημοσιεύονται κατ' ἔτος πολλὰ ἐν γλώσσῃ καθαρουούσῃ· πάντα ὅμως φέροντα ἐπὶ κεφαλῆς ὡς ἐπιτύμβιον τὴν πένθιμον ἀγγελίαν, ὅτι παρὰ μόνον τῶν ἐπερχομένων γενεῶν ἐλπίζει ὁ συγγραφεὴς νὰ δικαιωθῆ. Τὰ οὕτω προκηδευόμενα ἔργα εἶνε μὲν ἐν συνόλῳ ἄξια τῆς τύχης των, ἀλλ' ἂν ἐγκύψῃ τις ἐπ' αὐτὰ ἀναζητῶν τὸ αἷτιον τῆς γενικῆς ἀποτυχίας, πείθεται ἀδιστακτικῶς, οὐχὶ ὅτι εἰς οὐδέναι τῶν παρ'

* Τῶν ἐξόγων συγγραφέων ἡ ἐπίδρασις περιορίζεται εἰς τὸ ν' ἀποβῆ ἐπὶ τινα χρόνον βραδύτερον τῆ ρεῦμα τῆς μεταβολῆς τῶν γλωσσῶν.

ἡμῖν γραφόντων ἠδούκησεν ὁ Θεὸς νὰ χάριση κόκκον εὐφροσύνης, εὐρετικότητας, κρίσεως ἢ φιλοκαλίας, ἀλλὰ μόνον ὅτι οὐδεμία τῶν χαρισμάτων τούτων ὁσὶς εἶναι ἰκανὴ νὰ καταστήσῃ τὴν καθαρῆουσαν χρήσιμον εἰς ποιητὴν ἢ συγγραφέα. Ὡς ἐπειράθημεν νὰ ἐξηγήσωμεν ἀνωτέρω, ἡ τέχνη τῶν διορθωτῶν περιωρίσθη εἰς τὸ νὰ στερήσῃ τὴν γραπτὴν γλῶσσαν τῆς συντομίας, τῆς γοργότητος καὶ τῆς εὐφωνίας τῆς δημώδους. Καὶ πάντα ὅμως τὰ προσόντα ταῦτα ἂν εἶχεν ἡ καθαρῆουσα, ἀδύνατον καὶ πάλιν θὰ ἦτο νὰ χρησιμεύσῃ εἰς καλλιτέχνην, διὰ τὸν λόγον ὅτι μόνος τῆς λαλουμένης τὰς λέξεις ἐσυνειθίσασμεν ἀπὸ τοῦ μαστοῦ νὰ συνδέωμεν μετὰ τῶν πραγμάτων καὶ αἰσθημάτων, τὰ ἵποια ἐρμηνεύουσι μετὰ πείνης, διψῆς, φόβου, χαρᾶς, ἀποστροφῆς, ὀρέξεως, ἀηθίας, νυσταγμοῦ, ὀνειρώτων, γέλωτος καὶ δακρύων, μετὰ τῆς εὐχῆς: θνήσκοντος πατρὸς, μετὰ μητρικῶν καὶ ἄλλων ἐπειταφιλημάτων. Ἐκαστον αἰσθημα ἀποτελεῖ οὕτω μετὰ τῆς παραστατικῆς αὐτοῦ λέξεως ἀδιάσπαστον ζεύγος, καὶ μόνον αὕτη δύναται νὰ ἐξεγείρῃ τὸ αἰσθημα αὐτομάτως καὶ ἀκαριαίως ὡς ἡχος κώδωνος, εἰς τὸν ὅποιον ἐσυνειθίσασμεν νὰ ὑπακούωμεν ἅμα γεννηθέντες. Πᾶσα δὲ τοῦ ἤχου τούτου ἀλλοίωσις προσπίπτει εἰς τὴν ἀκοὴν ἡμῶν ὡς παράκρουσις καὶ πάντοτε ὡς τοιαύτη. Κατὰ τῶν τύπων τῶν νηπιόθεν συνήθων ἡμῖν λέξεων οὔτε διδάσκαλοι ἰσχύουσιν οὔτε βιβλία, οὐδ' ὑπάρχει ἄλλος τρόπος ἀπαλλαγῆς τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τοῦ μητροδιδάκτου «χυδαίου» παρὰ νὰ ὑποβάλλῃ ὁ κ. Κόντος καὶ τὰς μητέρας καὶ τὰς τροφούς εἰς ἐντρίψεις ἀττικισμοῦ, ὡς ὑποβέλλουσιν αὐτὰς οἱ ἰατροὶ εἰς ἐντρίψεις ὑδραργύρου πρὸς ἐξάλειψιν ἄλλου τινος ἰοῦ. Μέχρις οὐ ὅμως κατορθώσωσιν οἱ ἀρχαῖοι, εἴτε διὰ τοῦ ἀνωτέρω ὑποδειχθέντος εἴτε δι' ἄλλου τρόπου, νὰ ἐξαττικίσωσι καὶ τῶν νηπιῶν τὰ ψελλίσματα, πᾶσα ἐκπρὸς λέξεως νηπιόθεν συνήθους κατὰ τύπον διάφορον τοῦ μητροδιδάκτου, θὰ ἐξκολουθῇ νὰ ἤχη ὡς βάρβαρος εἰς τὴν ἀκοὴν ἡμῶν. Τούτο ἐπόμενον ἦτο νὰ αἰσθανθῶσι πρὸ πάντος ἄλλου οἱ ποιηταὶ τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Εἰς δὲ τοὺς μὴ πειθόμενους ὅτι καλῶς ἐπραξάν ἀπολακίζοντες τὴν καθαρῆουσαν ἔχομεν ν' ἀντιτάξωμεν πειστικώτερον τι τῆς συγκρίσεως τῶν λυρικῶν τοῦ Χριστοπούλου καὶ τοῦ «Ἰγνίου» τοῦ Σολωμοῦ πρὸς τὸν «Βλαχάδαν» καὶ τὴν «Τουρκομάχον Ἑλλάδα», ὧν ἡ διάφορος ἀξία δύναται ν' ἀποδοθῇ εἰς ἀνισότητα ποιητικῶν χαρισμάτων, στίχους δηλ. τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ γράψαντος καὶ καθαρῆουσαν καὶ δημώδεις. Ἀφοῦ ἀναγνώσῃ τις στροφὰς τινὰς τοῦ «Στομίου τῆς Πρεβέζης» τῆς «Κλεισόβας» τοῦ «Μεσολογγίου» ἢ ἄλλου καθαρῆουσαν ἔργου τοῦ μακρῆτος Ζαλακώστα

ἢ παραβάλλῃ ταῦτα πρὸς τοὺς κατωτέρω στίχους:

Στοῦ σπιτιοῦ μου τῆ στέγη ἐβογγούσε
Ὁ βορείᾶς καὶ ψιλὰ ἔπεφτε χιόνι.....

Μιά μητέρα ἀπὸ πόνους γεμάτη
Στοῦ παιδιοῦ τῆς τῆν κούνια σκυμμένη
Δέκα νύχτες δὲν ἔκλεισε μάτι.....

Τὸ γιατρὸ καθὼς εἶδε, ἐσηκώθη
Σὰν τρελλή "Ὅλοι γύρω ἐσωπαίναν.
Φλογεροὶ τῆς ψυχῆς τῆς οἱ πόθοι
Μετὰ τὰ λόγια ἀπ' τὸ στόμα τῆς βγαίναν.

«Ὡ κακὸ τοῦ εὐρήκε μεγάλο!
Τὸ παιδί μου, Γιατρέ, τὸ παιδί μου.
Ἐνα τῶχ, δὲν μ' ἔμεινε ἄλλο
Σωσέ μου το καὶ παρ' τῆν ψυχὴ μου.

Κι' ὁ γιατρὸς μετὰ τὰ μάτια σκυμμένα
Πολλὴν ὥρα δὲν ἄνοιξε στόμα.
Τέλος πάντων—ἄχ, λόγια χαμένα—
Μὴ φοβάσαι, τῆς εἶπεν, ἀκόμα.

Κ' ἐκαμώθη πῶς θέλει νὰ σκύψῃ
Στὸ παιδί, καὶ νὰ ἰδῇ τὸ σφυγμὸ τοῦ.
Ἐνα δάκρυ ἐπροσπλάθει νὰ κρύψῃ
Ποῦ κατέβ' εἰς τ' ὠχρὸ πρόσωπό του.

Στοῦ σπιτιοῦ μου τῆ στέγη ἐβογγούσε κτλ.

Τοῦ ἀνωτέρω ποιηματίου ἡ ὑπόθεσις οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ κοινὸς τύπος, καὶ οὔτε μεταφορὰ τις ὑπάρχει ἐν αὐτῷ οὔτε εἰκὼν καμμία, μόνον δὲ ποιητικὸν τέχνασμα ἢ ἐπιφθὸς «Στοῦ σπιτιοῦ μου τῆ στέγη ἐβογγούσε» ἢ ἀντηχοῦσα κατὰ τακτικὰ διαλείμματα ὡς κρούσμα κώδωνος ἐπιθελκτικῆς. Ποῦ λοιπὸν ἐγχεῖται τοῦ ἀκαλλωπίστου, τοῦ γυμνοῦ τούτου καλλιτεχνήματος ἢ μαγείας; Εἰς τοῦτο καὶ μόνον, ὅτι μετὰ θαυμαστῆς ἀκριθείας ἐκφράζεται ἐν αὐτῷ αἰσθημα ἀληθὲς διὰ τῶν λέξεων, αἵτινες θ' ἀνήρχοντο αὐτομάτως εἰς τὰ χεῖλη τοῦ κατεχομένου ὑπότου αἰσθηματος τούτου. Πρὸς ἐκφρασιν αὐτοῦ ἀδύνατον εἶναι νὰ χρησιμεύσωσιν ἄλλαι ἢ ν' ἀλλοιωθῶσιν οἱ τύποι τῶν χρησίμων διὰ τῆς προσθήκης ἐνὸς γράμματος ἢ τῆς μετακινήσεως ἐνὸς τόνου. Πῶς τῶ ὄντι νὰ φαντασθῇ τις μητέρα ἀπηλιπισμένην, ἠρμῶσαν πρὸς τὸν γακτρὸν καὶ κρᾶζουσαν: «Τὸ παιδίον μου, ἰατρέ, τό, παιδίον μου;» Συγκινήσις καὶ κατανάλωσις ἤχου περιττοῦ εἶναι πραγματὰ ἀνεπίδεκτα συμβιβασμοῦ καὶ πᾶσα περιττεύουσα συλλαβὴ ἔχει εἰς τὴν ἀκοὴν ὡς ἀφόρητος βρβαρισμός. Τί ἄλλο ὅμως κωτῶρθωσαν τῆς γλώσσης οἱ διορθωταὶ, κολλῶντες νεκρὰ συλλαβὰς εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος τῶν λέξεων, παρὰ νὰ καταστήσωσιν αὐτὴν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν περιττόφωνον, ὥστε ἀδύνατον εἶναι νὰ περιβληθῇ οἷον δήποτε αἰσθημα ἐνδυμα ἀκριβῶς ἀρμόζον, ἀλλὰ μόνον νὰ τυλιχθῇ εἰς πλατύτερον τοῦ δέοντος, πολὺπτου-

χον καὶ κακόμορφον σάκκον. Τοῦτον ἀπετινάξαν ἤδη χάριτι θεῖα οἱ ποιηταὶ. Τίς ὅμως δύναται νὰ ἰσχυρισθῇ, ὅτι εἶναι τὸ αἰσθημα εἰς πᾶν εἶδος πεζογραφίας περιττὸν ἢ ὅτι δὲν πρέπει καὶ τὴν ἰδέαν νὰ περισφιγγῇ τὸ ἤχηρον αὐτῆς ἐνδυμα τόσον ἀκριβῶς καὶ ἀπεριττως, ὥστε νὰ νομιζώμεν ὅτι θαμβούμεθα ὑπὸ τοῦ γυμνοῦ αὐτῆς κάλλους; Εἰς δὲ τοὺς προτιμῶντας τῶν ἐπιχειρημάτων τὰ γεγονότα ἀρκούμεθα νὰ ἐνθυμισώμεν, ὅτι οἱ μὲν στιχοῦργήσαντες εἰς τὴν μητρικὴν αὐτῶν γλῶσσαν, ὁ Βηλαράς, ὁ Χριστόπουλος, ὁ Σολωμός, ὁ Βαλαωρίτης, ὁ Ζαλακώστας καὶ ὁ Παράσχος κωτῶρθωσαν πλειστάκις νὰ μεταδώσωσιν εἰς ἡμᾶς ἀπόλαυσιν αἰσθητικὴν διὰ ποιηματίων, δυναμένων νὰ συγκριθῶσι πρὸς τὰ ἀλλαχοῦ κτλ. τοιαῦτα, ἐνῶ ἐκ τῶν χιλιάδων τόμων τῶν ἀπὸ αἰῶνος πεζογραφούντων λογίων οὔτε μία δύναται ν' ἀποκοπῇ σελίς, ἀξία συγκρίσεως πρὸς σελίδα τοῦ Θεοφίλου Γωτιῆ, τοῦ Ρενάν, τοῦ Ἐδγάρδου Ροε, τοῦ Λεοπάρδη, τοῦ Αἰνέ, τοῦ Schopenhauer ἢ καὶ μετριωτέρων λογογράφων. Τούτο δὲ διὰ τὸν λόγον, ὅτι οὐχ ἦτον τοῦ ποιητοῦ ἔχει ἀνάγκη καὶ ὁ συγγραφεὺς παραστάσεως ζωηρᾶς, ἥτις δένεῖναι ἄλλως δυνατὴ ἢ διὰ τῶν λέξεων καὶ τῶν τύπων, τοὺς ὁποίους πρώτους συνειδέμεν μετὰ ἀντιλήψεις καὶ συγκινήσεις πραγματικᾶς. Καὶ ἀληθὲς μὲν εἶναι ὅτι διὰ γλώσσης τεχνητῆς κατορθοῦσιν οἱ Ἕλληνες νὰ συνεννοῶνται ὅπως δήποτε μετὰ αὐτῶν καὶ νὰ συντάσσωσι αἰνεσίμους διατριβὰς, καταστατικά ἐταιριῶν, ἄρθρα ἐφημερίδων, κατασχετήρια, ἱερὰς ἱστορίας, ἀσκήσεις πεζικοῦ, λογοδοσίας καὶ περιλήψεις πλειστηριασμῶν, δύσκολον ὅμως κωτῶρθῆναι νὰ πιστεύσωμεν ὅτι εἰς ταῦτα ἀπέβλεπε καὶ περιωρίζετο ἡ φιλοδοξία τῶν περιφρονησάντων τὴν μητρικὴν αὐτῶν γλῶσσαν ἐν ὀνόματι τῆς καλλιπειρίας τοῦ Πλάτωνος, τῆς χάριτος τοῦ Ξενοφάντος καὶ τῆς δεινότητος τοῦ Δημοσθένους. Ἀπορεῖ δὲ τις ἀληθῶς ἂν νὰ δακρύσῃ πρέπει ἢ νὰ γελάσῃ, βλέπων ἐκκονταεταῖς ὑπὲρ καλλιλογίας ἀγῶνας καταλήξαντας εἰς δημιουργίαν γλώσσης μόνον τῶν διδασκάλων καὶ τῶν δικαστικῶν κλητῆρων δυναμένης νὰ πληρῶσῃ τὰς εὐχὰς. Οὐδ' ἦτο δυνατόν ν' ἀπολήξῃ εἰς ἄλλο ἀποτέλεσμα ἢ ἀθέτησις τῶν θεμελιωδῶν νόμων, καθ' οὓς διμορφώθησαν πάντων τῶν ἀνθρώπων καὶ γλώσσαι. Ἐνῶ πάσης ἄλλης τὸ μὲν ὕλικόν, ἦτοι τοῦς τύπους, κωτέβαλεν ὁ λαός, τὴν δὲ χρῆσιν αὐτοῦ ἐκάνονισεν ὁ συγγραφεὺς, εἰς μόνους ἡμᾶς ἐπεφύλαξεν ἡ ἀστοργία τῆς Μοίρας τὴν ἀντικατάστασιν ἀμφοτέρων διὰ διδασκάλων. Μόνον οὗτοι ἠδύναντο νὰ λησμονήσωσι τὸ εὐαγγελικόν: «Ὁὐκ ἐν ἄρτῳ μόνον ζῆσεται ὁ ἄνθρωπος» καὶ νὰ καταδικάσωσι τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος εἰς ξηροφάγιαν. Ἐν ἐποχῇ δὲ καθ' ἣν

ἡ ἐπίδρασις τῆς Τέχνης, καὶ μάλιστα τῆς τέχνης τοῦ λόγου, δημολογεῖται καὶ τῆς ἐπιστήμης καὶ αὐτῆς τῆς θρησκείας συντελεστικώτερα πρὸς ἔξαρσιν τοῦ πνεύματος καὶ ἡμέρωσιν τῆς ψυχῆς, μόνον μετὰ τῶν ἔθνων οἱ ἀπόγονοι τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Φειδίου ἠγωνίσθησαν καὶ κωτῶρθωσαν νὰ καταστήσωσι τὴν γλῶσσαν αὐτῶν ἄχρηστον εἰς τὸν τεχνίτην. Εἰς γλῶσσαν ὅμως ἄχρηστον εἰς τοῦτον οὐδὲν ἄλλο ἀρμόζει ὄνομα πλὴν τῆς βρβαρίας. Ἡ μόνη τῶ ἔντι μετὰ τῆς γλώσσης τῶν βρβαρίων καὶ τῶν ἡμέρων λαῶν διαφορά εἶναι, ὅτι τῆς μὲν πρώτης ὁ σκοπὸς περιορίζεται εἰς τὴν συνεννόησιν, ἡ δὲ ἄλλη χρησιμεύει καὶ ὡς ὄργανον ἀπολαύσεως αἰσθητικῆς. Ταύτης ὁ πόθος ἀδύνατον εἶναι νὰ μὴ θερμάνῃ ἡμέραν τινὰ καὶ τοῦ Ἑλλήνος τὰ στήθη, καὶ ἀδύνατος ἐκ τούτου φαίνεται ἡμῖν ἡ ὀριστικὴ ἐπικράτησις γλώσσης μὴ δυναμένης νὰ ἰκανοποιήσῃ τὸν τοιοῦτον πόθον.

Ὅσα ἀνωτέρω ἐμακροηγήσαμεν πρὸς ἀπόδειξιν, ὅτι αὐτοχρημα ἀφόρητον κατήνησε τὸ γλωσσικὸν ἡμῶν καθεστὸς, ἐπιτρέπουσιν ἤδη νὰ ἐκφράσωμεν δι' ὀλίγων καὶ σαφῶν λέξεων τὴν γνώμην ἡμῶν περὶ τοῦ συστήματος τοῦ κ. Ψυχάρη. Κατὰ τῆς παρ' αὐτοῦ προτεινομένης λύσεως, ἥτις συνίσταται κατ' οὐσίαν εἰς τὴν μετάπλασιν κατὰ τοὺς τύπους τῆς δημώδους τῶν λέξεων ὅσας παρελάβομεν ἀναλωίωτους ἐκ τῆς ἀρχαίας, οὐδεμία ἄλλη ὑπάρχει βάσιμος ἐνστάσις παρὰ μόνον ὁ ἐξαφνισμὸς τοῦ ὀφθαλμοῦ. Τῆς ἐνστάσεως ταύτης ἡ βεβύτης ὁμολογοῦμεν καὶ πάλιν ὅτι εἶνε μεγίστη, ἀφοῦ αὐτοὶ οἱ ἐξεγειρόμενοι κατὰ τῆς ἀηθίας τῶν νεοχράτων ἀττικισμῶν, πρὸκεῖται νὰ προξενήσωσιν εἰς τὸν ἀναγνώστην ἀνάλογον αἰσθημα, διὰ τῆς ἀλλοιώσεως λέξεων ἀπὸ πολλοῦ συνήθων ὑπ' ἄλλον τύπον. Ἀφ' ἐτέρου ὅμως πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι καὶ πλεῖστα τῶν λέξεων τούτων εἶναι χρήσιμοι εἰς μόνους τοὺς λόγους, οἵτινες δύναται νὰ ὑποτεθῶσιν ἰκανοὶ νὰ ἐκτιμήσωσι τὰ ἐκ τῆς διγλωσσίας δεινὰ καὶ νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τὸν πρόσκιρον καὶ ἀπαρτιτῆτος ἀναγκαῖον πρὸς ἀπαλλαγὴν ἀπ' αὐτῆς ἐξαφνισμὸν τοῦ ὀφθαλμοῦ ἐνῶ ἀδύνατον εἶνε εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαὸν νὰ μεταβάλλῃ τοὺς τύπους τῶν συνήθων λέξεων, τὰς ὁποίας καὶ αὐτοὶ οἱ λόγοι μεταχειρίζονται ἀμεταπλάστους ἐν τῷ προφορικῷ λόγῳ καὶ ἀποφεύγουσι κατὰ τὸ δυνατόν ἐν τῷ γραπτῷ. Ὅσον λοιπὸν καὶ ἂν φαίνεται δυσχερὴς ἡ λύσις, ἣν προτείνει ὁ κ. Ψυχάρης, ἔχει τοῦτο τοῦλάχιστον ὑπὲρ αὐτῆς, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἄλλη κάμψις. Ἡ διγλωσσοὶ καὶ ἀγλωσσοὶ πρέπει νὰ μείνωμεν εἰς ἅπαντα τὸν αἰῶνα ἢ νὰ πράξωμεν σήμερον, παλαιότερον κατ' ἀσυγκρίτως μεγαλειότερων δυσχερειῶν, ὅσα ἔπρεπε νὰ πραχθῶσι καὶ δὲν ἐπράχθησαν πρὸ ἐ-

κατονταετίας. Τοῦτο δὲν τὸ νομίζομεν ἀδύνατον, εὐθύς ἄμα αἰσθανθῆ ἢ πλειονοψηφία τῶν γραφόντων, ὅτι πολὺ μεγαλειτέρα τοῦ κόπου καὶ τῶν θυσιῶν, αἵτινες ἀπικιτῶνται πρὸς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῆς διγλωσσίας εἶνε ἢ ἐκ ταύτης ζημία. Ἄλλ' ἐπὶ τοῦ πρῶτου οἱ αἰσθανόμενοι τοῦτο εἶνε, δυστυχῶς, ὀλίγιστοι καὶ οὐδ' οὗτοι πιστεύουσι δυνατὴν τὴν διὰ μιᾶς ἐπάνοδον εἰς τοὺς κολπῶν τῆς μητρικῆς ἡμῶν γλώσσης, ἀναλογιζόμενοι ὅτι πάντοτε μὲν δύσκολα εἶνε τὰ μεγάλα πηδημάτα καὶ ἔτι δυσκολώτερα πρὸς τὰ ὀπίσω. Οὐδὲν ἄλλο ἔχομεν εἰς ταῦτα νὰ προσθέσωμεν παρὰ μόνον, ὅτι ἡ δημοτικὴ γλῶσσα τοῦ «Ταξιδιοῦ» ἠμοιάζει κατὰ τὴν καθαρότητα καὶ τὴν ἀμιξίαν πρὸς τὰς ἐν τοῖς χημείοις διαφανεῖς ἐκείνας ἀποκρυσταλλώσεις οὐσιῶν, τὰς ὁποίας οὐδέποτε τις ἀπαντᾷ ἐν φυσικῇ καταστάσει οὕτω ἀσπίλους καὶ ἀμιάντους. Ἡ ἀπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος λαλουμένη σήμερον γλῶσσα φέρει, δυστυχῶς, σαφῆ ἴχνη τῆς ἀπ' αἰῶνων ἐπιδράσεως τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ σχολείου. Τὸν τοιοῦτον, τὸν οὐχὶ μὲν σπουδαῖον ἀλλὰ καὶ οὕτε ἀναίσθητον μολυσμὸν τοῦ προφορικοῦ λόγου, πρέπει ἄρα νὰ θεωρήσωμεν ὡς γεγονός, καὶ νὰ ὑποταχθῶμεν εἰς τοῦτο, ἢ νὰ μεταχειρίζομεθα γράφοντες γλῶσσαν ἱκανῶς δημοτικώτεραν τῆς λαλουμένης; Πολὺ ἀρμοδιώτερον ἡμῶν νομίζοντες τὸν κ. Ψυχάρη πρὸς λύσιν τοῦ περιέργου τούτου γλωσσικοῦ ζητήματος τὸ ὑποβάλλομεν εἰς αὐτόν, οὐχὶ ὡς ἐνστασιν, ἀλλ' ὡς ἀπλήν ἀπορίαν, περιοριζόμενοι νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι, ἂν ἐγγράφομεν κατὰ τὴν γλῶσσαν τοῦ «Ταξιδιοῦ» δὲν θὰ ἐγγράφομεν ἀκριβῶς ὡς ἠμιλοῦμεν.

Κάλλιστα γνωρίζοντες ὅτι ὁ κ. Ψυχάρης, ὡς πάντες οἱ ἐλαυνόμενοι ὑπὸ πεποιθήσεως εἰλικρινούς, περὶ μόνης τῆς ἐπιτυχίας τοῦ κηρύγματος αὐτοῦ μεριμνᾷ ἐνομιάζομεν ὅτι πολὺ περισσότερον εὐχαριστοῦμεν αὐτόν, ἀγωνιζόμενοι ν' ἀποδείξωμεν ὅτι ἔχει δίκαιον γλωσσικῶς ἢ ἐνδιατρίβοντες περὶ πάσαν ἄλλην τοῦ βιβλίου του ἀρετήν. Εὐχάριστον ἐν τούτοις εἶναι ὅτι ὡς ὁ συγγραφεὺς τοῦλάχιστον ἐξετιμήθη δέοντως παρὰ τῶν ἱκανῶν «ἀπολαύσεως αἰσθητικῆς». Τὴν εὐαρέσκειαν αὐτῶν ἀνεκοίνωσαν εἰς ἡμᾶς τινες τούτων ὡς ἐξῆς: «Κρίμα νὰ γραφοῦν τόσα ὠραῖα πράγματα εἰς γλῶσσαν τῆς ταβέρνας». Ὁ ἔπεινος οὗτος δὲν εἶναι βεβαίως μικρὸς· πολὺ ὁμως μεγαλιότερον θεωροῦμεν ἡμεῖς τὸ νὰ εἴπωμεν ὅτι καὶ εἰς τὴν καθαρῶς ἡμῶν ἂν μετεφράζετο τὸ «Ταξιδίον» καὶ πάλιν θ' ἀπέμεναν αὐτῶν ἱκανῆ ἀξία. Αὕτη ἔγκειται πρὸ πάντων εἰς τὴν ἀθρότητα τοῦ αἰσθητικῆς καὶ τὸν ἄκρον καλλιπισμόν τοῦ ὕφους, ἐξ ὧν τὸ βιβλίον του ἐνθυμίζει συγχρόνως τὴν «Αἰσθητικὴν περιήγησιν» τοῦ Sterne καὶ τὰ «Πεζὰ ποιημάτων» τοῦ Baudelaire, συγγραφέων οἵτινες φημίζονται ὡς

κατορθώσαντες νὰ ἐκφράσωσι πράγματα ἱκανῶς δυσέκφραστα μετὰ θαυμαστῆς ἐναργείας. Ἄλλ' οὐδ' εἰς ταῦτα ἀρκούμενος ὁ κ. Ψυχάρης ἐπεχείρησεν ἐν κεφαλαίῳ ἐπιγραφομένῳ «Ἀγάπη» νὰ προσφέρῃ ἡμῖν ἀπόγευμα τῆς θεωρίας ἐκείνης τῶν πανθεϊστῶν, δι' ἧς συνδιαλλάσσονται καὶ σχεδὸν ταυτίζονται ἐν τῇ ἀγάπῃ ὁ θάνατος μετὰ τῆς ἀθανασίας· κατάρθρωσε δὲ καὶ τοῦτο διὰ τῶν λέξεων καὶ τῶν τύπων δι' ὧν ἐκφράζει ὁ αἰγοβοσκὸς τὴν ἰδικήν του ἀγάπην εἰς τὴν πληγώσασαν τὴν καρδίαν τοῦ Ἀμαρυλλίδα. Οὐδὲ πρέπει νὰ ἐκπλησώμεθα διὰ τοῦτο. Ὅσον τῶ ὄντι μάλλον πολὺπλοκον, δύσληπτον, μεταφορικὸν καὶ νεφελῶδες εἶναι τὸ νόημα, τὸ ὁποῖον ἀγωνίζεται τις νὰ μεταδώσῃ, κατὰ τοσοῦτον πρέπει νὰ ἦναι ἐκφραστικώτεροι καὶ δημοτικώτεροι αἱ λέξεις, τὰς ὁποίας μεταχειρίζεται πρὸς τοῦτο, ὡς κάλλιστα ἐνόησεν ὁ Schopenhauer, ὁ Πενάν, ὁ Taine καὶ ὅσοι ἄλλοι τῶν φιλοσοφούντων ἠτύχησαν νὰ ἦναι καὶ συγγραφεῖς. Ὁλόκληρον ἐν ἐνὶ λόγῳ τὸ «Ταξιδίον» εἶναι πειστικωτάτη ἀναίρισις τῆς πλάνης τῶν συγγεόντων τὸ ὕφος μετὰ τῆς γλώσσης, τῶν διακρινόντων εἰς ταπεινοὺς καὶ ὑψηλοὺς, εἰς χαριεντάς καὶ ἀγροίκους, οὐχὶ τοὺς συγγραφεῖς, ἀλλὰ τοὺς γραμματικῶς τύπους. Κατὰ τῆς πλάνης ταύτης εἶχομεν ἤδη ν' ἀντιτάξωμεν τὸ γεγονός, ὅτι ἡ σκαλιότης, ἡ ἀγροικία, ἡ στειρώσεως τοῦ πνεύματος καὶ ἡ ἐνδεικτικὴ αἰσθησεως καὶ νοῦ ἀπεδείχθησαν πάντοτε ἀκριβῶς ἀνάλογοι τοῦ ποσοῦ καὶ τοῦ ὄγκου τῶν ἀττικισμῶν, τοὺς ὁποίους μεταχειρίζεται ἕκαστος τῶν παρ' ἡμῖν γραφόντων. Τὴν ἀπόδειξιν καθιστᾷ ἡδη ἀρτίαν ἢ παρὰ τοῦ κ. Ψυχάρη σύζευξις τῶν λέξεων καὶ τῶν τύπων τοῦ γεωργοῦ καὶ τοῦ λεμβούχου πρὸς τὰ ὑψηλότατα τῶν νοημάτων καὶ τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς ἐπιτεχνήσεως τοῦ ὕφους.

Ἀφοῦ συγχαρῶμεν τὸν συγγραφέα διὰ τὸ βιβλίον του καὶ ἔτι μάλλον διὰ τὴν τόλμην του, νομίζομεν καθήκον ἡμῶν νὰ κύψωμεν εἰς τὸ ὅτιον του καὶ νὰ ψιθυρίσωμεν μετ' ἀδελφικοῦ θάρρους τὰ ὀλίγα ταῦτα: «Ὡς ἐπιστήμων ἔχεις πληρέστατα δίκαιον γράφων ὅπως γράφεις· πᾶς ὁμως ἀναμορφωτῆς πρέπει, πλὴν τοῦ ἀπολύτως ὀρθοῦ, νὰ λαμβάνῃ ἐκάστοτε ὑπ' ὄψιν καὶ τὸ δύναμενον νὰ συντελέσῃ εἰς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τὸν ὁποῖον ἐπιδιώκει, ἀποφεύγων πρὸ πάντων νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τοὺς κατηχομένους πάσαν ἄσκησιν μὴ ἀπολύτως ἀναγκαίαν πρὸς σωτηρίαν. Ἡ ὄρασις ἡμῶν, ὡς ἡδη εἶπομεν, διεστράφη. Τὰ ἀφτός, καφκίεσαι, Ἐβρώπη, ὁ τύπος τῶν ἐμαφτότης, ἡ ῥόδα ἀντὶ τοῦ δημοτικωτάτου τροχῶς καὶ ἄλλα τινὰ τοιαῦτα, καίτοι ἐπιστημονικῶς ὀρθὰ, οὕτε ἀπαραίτητα εἶναι οὕτε φαίνεται ἢ ἐξ αὐτῶν ὠφέλιμα ἀνάλογοι τῆς δυ-

σκολίας τῆς καταπόσεως. Στέρξε λοιπὸν παρὰ χωρήσεις τινάς, τοῦλάχιστον ὀρθογραφικὰς, αἵτινες εἶναι ὅπως ἀζήμιοι. Τὸ ὑπερήφανον «Fais ce que dois» τῶν ἱπποτῶν πρέπει νὰ συγκρινᾷ μετὰ τοῦ ὅθελον νὰ εὐεργετήσῃ τοὺς ἀνθρώπους διὰ τοῦ ἀδ' σκοποῦ δικαιοῦναι τὰ μέσα» τοῦ Λογιόλα.»

Οὐδὲ ὅμως ἀμφιβάλλομεν ὅτι ὅσα εἶπομεν ἀνωτέρω ὑπὲρ τῆς μητρικῆς ἡμῶν γλώσσης θὰ προκαλέσωσι καὶ πάλιν τὰς ἐρωτήσεις: «Διατί λοιπὸν δὲν τὴν γράφεις ἀμιγῆ, καὶ εἰς τί χρησιμεῖ ἢ ἀνύμνησις αὐτῆς καὶ ὁ ἐξευτελισμὸς τῆς καθαρῆς οὐσίας;» Εἰς τὴν πρώτην τῶν ἐρωτήσεων ἐδικαιούμεθα ἴσως ν' ἀπαντήσωμεν, ὅτι ἐνδέχεται ν' ἀπεθάρρυνεν ἡμᾶς ὁ τρόπος δι' οὗ ὑπεδέχθησαν οἱ ἐρωτῶντες τὸ βιβλίον τοῦ κ. Ψυχάρη· ἄνευ ὁμως τῆς ἐλαχίστης εἰρωνείας ἀπαντῶμεν ἀδιστακτικῶς εἰς τὴν δευτέραν, ὅτι πολὺ ἀπατῶνται οἱ νομίζοντες εἰς οὐδὲν χρησιμεύουσαν τὴν ἀντιπάθειαν κατὰ τῆς τεχνητῆς γλώσσης. Ἡ καθαρῶς ἡμῶν εἶναι τὸ διεστραμμένον ἐκεῖνα καὶ κακώτερον γύναια τὰ ὁποῖα, οὐχὶ ὁ ἀγαπῶν, ἀλλὰ μόνος ὁ περιφρονῶν δύναται νὰ καθυποτάξῃ καὶ νὰ περιορίσῃ διὰ τῆς μάστιγος ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς εὐπρεπειᾶς. Πρῶτος λοιπὸν καὶ ἀπαραίτητος ὅρος ὅπως γράψῃ τις ὑποφερτῶς τὴν λεγομένην καθαρῶς ἡμῶν εἶναι ἢ πεποιθήσεως ὅτι δὲν ἀξίζει τίποτε. Τὸν δὲ ἀμφιβάλλοντα περὶ τοῦτου παρκαλοῦμεν νὰ συγκρίνῃ πρὸς τὰ τῶν ἄλλων διδασκάλων τὰ ἔργα τοῦ κ. Βερναδάκη ἢ πρὸς τὰ τῶν συναδέλφων του τὰ ἄθρα τοῦ κ. Γαβριηλίδου. Μόνον οἱ πιστεύοντες ὅτι, ὅσα ἀπὸ τοῦ Σοφικανοῦ μέχρις ἡμῶν εἰσήχθησαν εἰς τὴν λαλουμένην ἀλλότρια αὐτῆς στοιχεῖα οὐδὲν ἄλλο εἶναι παρὰ βαρβαρισμοί, κατορθοῦσι νὰ περιορίσωσι εἰς τὸν ἐλάχιστον ὅρον τὴν ἐκ τῆς χρήσεως αὐτῶν ἀηδίαν.

E. Δ. ΡΟΪΔΗΣ.

ΑΙ ΑΘΗΝΑΙ ΚΟΣΜΟΥΜΕΝΑΙ

Ὅτε τόση καὶ τοσοῦτον ἀξίεπαινος καταβάλλεται ἐπιμέλεια πρὸς διακόσμησιν τῆς ἡμετέρας ἱστορικῆς πρωτεύουσας, ἵνα φανῇ εὐπροσωποτέρα εἰς τοὺς μέλλοντας μετ' ὀλίγον νὰ ἐπιδημῆσωσιν εἰς αὐτὴν ξένους ἐκ πάσης τῆς γῆς, ἐπιτραπήτω μοι, γραμμῶς ταυτολογῶν, νὰ ἐπαναλάβω ἐν περιλήψει ἐνταῦθα τινὰ περὶ μικρῶν τινῶν ἀλλ' ἀναγκαίων, κατ' ἐμέ, βελτιώσεων. Ἀληθὲς ὅτι οὐχὶ ἀπαξ περὶ αὐτῶν κατὰ καιροὺς διέλαβον· ἀλλ' οὐδεὶς φθόνος, διότι τὰ περὶ αὐτῶν ἄλλοτε γράφοντα μοι ἢ δὲν ἀνεγνώσθησαν, ἢ μόλις ἀναγνωσθέντα ἐλησημονήθησαν· ἄλλως, ἂν μὲν ὀρθὰ ἐκρίνοντο, πρέπει νὰ πιστεύσω ὅτι θὰ ἐξετελοῦντο, ἂν δὲ ἄτοπα, ὅτι ὡς

δημοσίως ἐγγράφησαν, οὕτω καὶ θ' ἀνηρῶντο. Ὅπως δὴποτε, σήμερον ἢ ποτὲ μοι φαίνεται κατάλληλος ἢ στιγμή ὅπως ἀνακαλέσω αὐτά, καὶ δὴ ἐν τῷ ἀξιολόγῳ τούτῳ φιλολογικῶν περιοδικῶν, καθ' ὅσον πλὴν τοῦ πρακτικοῦ τῶν δὲν στεροῦνται ὅπως καὶ ἐπιστημονικοῦ τινος χαρακτῆρος. Εἰσι δὲ, τὰ κυριώτερα κᾶν, τὰ ἐπόμενα.

A'

Ἡ πόλις τῶν Ἀθηναίων διψᾷ. Ὅτε τὸ πρῶτον τὴν εἶδον, κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τῆς Τουρκοκρατίας, εἶχεν ἐπτὰ χιλιάδας κατοίκων· σήμερον ἔχει, κατὰ πρῶτον πάλιν μετὰ τοὺς κλασσικοὺς χρόνους, περὶ τὰς ἑκατὸν χιλιάδας, μετὰ πλείονων ἀναγκῶν καὶ ἀνωτέρων ἀξιώσεων καθαρῆς, καταβρίγματος, ἀρδεύσεως δημοσίων φυτειῶν. Ὅτε τῶ 1856 ἀπετέλουν μέρος τοῦ ὑπουργείου, προϊόντος τοῦ πληθυσμοῦ, ἢ ποσότης τοῦ ὕδατος ἀπέβαιεν ἤδη δυτανάλογος πρὸς αὐτόν, εἰ καὶ εἰς βαθμὸν ἀσυγκρίτως μικρότερον παρὰ σήμερον. Τότε ἔφερα εἰς γνώσιν τῶν συναδέλφων μου, ὅτι συνεχῆστα, δι' ἡμεῶν τὴν πεδιάδα τὴν μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Ἀμαρουσίου, παρετήρησα σειρὰν ὡς ἐγκαταλελειμμένων φρεάτων, ἀτινα μοι ἐφαινόοντο ἐλέγχοντα τὴν ὑπαρξίν ὑδραγωγείου.

Ἡ κυβερνήσις τότε, μὴ ἀδιαφορήσασα πρὸς τὴν πληροφориαν, ἐζήτησε παρὰ τῆς βουλῆς πίστωσιν 40 χιλιάδων δραχμῶν, καὶ δι' αὐτῶν ἐρευνήσασα τὰ φρέατα, εὔρε, καὶ ὅσον ἐνεδέχτο ἐκκαθάρισε, τὸ ὑδραγωγεῖον τοῦ Ἀδριανοῦ, δι' οὗ, ἂν καλῶς ἐνθυμῶμαι, ἐδίπλασιάζθη τότε ἢ ποσότης τοῦ ὕδατος τῶν Ἀθηναίων.

Ἄλλὰ καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων ἐχώρει ἡμέραι ταχέως ἀύξανόμενος, ὥστε ἡ ἀναλογία τῆς λειψυδρίας δὲν ἠλαττοῦτο, ἴσως καὶ ἡῦξανε. Πολλάκις, καὶ ἀφ' οὗ ἐξῆλθον τῆς ἐξουσίας, ἐνορῶν τὴν δυσχέρειαν εἰς τὴν ἀναγκαίως θὰ ἐνέπιπτεν ἢ πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος καθ' ὅσον κατὰ τὰ λοιπὰ ἀνεπτύσσετο, ἐφρόνουν, καὶ εἶπον ἐπίσης, ὅτι ὀφείλομεν νὰ μετακαλέσωμεν ἐμπειρὸν τινα καὶ πεπαιδευμένον ὑδραυλικὸν ἐξ Εὐρώπης, ὅστις ἐρευνήσας τὰ φρέατα τῆς πόλεως, ὧν πολλὰ ἦκουον ὅτι ἔχουσι ῥέον ὕδωρ, νὰ ἐξακριβώσῃ ἂν τις ἠδύνατο νὰ γίνῃ συγκέντρωσις καὶ σκόπιμος χρήσις αὐτοῦ. Ἄλλ' εἰς τὰς προτροπὰς μου ταύτας προσοχὴ δὲν ἐδόθη, εἴτε διότι τότε οὐδεμίαν πλέον αὐτὸς ἐξῆσκον ἐπιβροχήν, εἴτε διὰ τὰς δαπάνας ὡς τὸ μέτρον ἀπῆται.

Τότε δὲ, εἰς τὴν φορὰν ταύτην τῶν σκέψεων καὶ ἄλλη μοι ἐπῆλθεν ἰδέα. Κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους τῶν Ἀθηναίων ὡς μόνη κρήνη ἐν αὐταῖς φυσικῶς ἀναβρούσα μνημονεύεται ἢ Καλλιβρότη, ἢ ἔπειτα Ἐνεάκρουνος, ἐν τῇ κοίτῃ τοῦ Ἰλισσοῦ, ἐξ ἧς ὑδρεύοντο οἱ τότε ἀ-

νατολικῶς ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν οἰκοῦντες Πελασγοὶ (Παυσ. Α. 14.-Θουκ. Β, 15). Ἄλλ' ἡ Καλλιῆρὸν ἐστὶ ξηρὰ σήμερον ὡς καὶ ὁ Ἰλισσός. Τὶ λοιπὸν ἔγινε τὸ ἱστορικὸν ὕδωρ αὐτῆς; Οὐδεὶς θὰ διισχυρισθῆ ὅτι τὸ ἔπιον ὄλον οἱ Πελασγοί, καὶ ἐπὶ τῶν Πεισιστρατιδῶν ἦτο τοσοῦτον καλλιῆρως, ὥστε ὑπ' αὐτῶν διεκοσμήθη εἰς Ἐννεάκρουνον.

Ταῦτα ἀναλογιζόμενος, ἐπεσκέφθην τὸ χωρίον πολλάκις, καὶ εἶδον ὅτι ἀμέσως παρ' αὐτῶν, εἰς τὴν πεδιάδα, ἡ ἐλαχίστη ἀνασκαφὴ εἰς ὀλίγων μέτρων βάθος ἔδιδε φρέαρ καθαροῦ ὕδατος· προσέτι δέ, καὶ ἐτι μᾶλλον, ὅτι αἱ τῶν ἀρχαίων Πελασγίδων σημεριναὶ διάδοχοι, αἱ γυναῖκες τῶν ὑπὸ τὴν ἀνατολικὴν κλιτὴν τῆς Ἀκροπόλεως οἰκούντων, εἰς τὴν Καλλιῆρὸν ἐρχόμεναι, ἔξουον ὀλίγον διὰ τῶν χειρῶν τῶν τὴν ξηρὰν καὶ χαλικόστρωτον κοίτην αὐτῆς, καὶ ἡ μικρὰ ὀπή ἦν ἡνοιγὸν ἐπληροῦτο ἀμέσως ὕδατος, εἰς ὃ ἐπλυνον τὰ ἐνδύματά των.

Τοῦτο εἰς ἐμὲ κᾶν ἐράνη βεβαία ἀπόδειξις ὅτι τὸ ὕδωρ τῆς Ἐννεακρούνου δὲν ἐξέλιπεν, ὅπερ θὰ ἦτο καὶ δυσεξήγητον, ἀλλ' ὅτι, ὡς εἰς πλείστους ρύκκας τῆς Ἑλλάδος συμβαίνει, ἔσκασε, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ λαοῦ, ἦτοι χαλικῶν καὶ λιθαρίων ἐπισφωρηθέντων, ῥέει ὑπ' αὐτὰ λανθανόντως, καὶ ἐξωθεῖται ὑπὸ τὰ πέριξ στρώματα τῆς γῆς, ἀρκεῖ δὲ ν' ἀποκομισθῶσι τὰ λιθάρια, ἵνα ἐκ νέου καταλάβῃ τὴν ἀρχαίαν του κοίτην.

Ἐκτοτε λοιπὸν δεκάκις ἴσως ἔγραψα καὶ χιλιάκις βεβαίως εἶπον, ὅτι ἂν δυνάμεθα τόσον εὐκόλως ν' ἀποδώσωμεν εἰς τὰς Ἀθήνας παρὰ βρέουσιν αὐταῖς ἀφθονον ποτίμου ὕδατος κρήνην, ἐκτός τοῦ ὅτι ἐστὶ μία τῶν ἱστορικῶς περιφῆμων, πρέπει μετὰ παντός ζήλου εἰς τοῦτο νὰ σπεύσωμεν. Προσέθετον δὲ καὶ τὸ ἕτερον, ὅτι τοῦτο δυνάμεθα νὰ πράξωμεν ἄνευ οὐδενὸς κόπου, χωρὶς οὐδ' ὀβολὸν κᾶν νὰ δαπανήσωμεν· διότι ἀρκεῖται ἀπλῆ ἄδεια, οὐδὲν ἕτερον, νὰ δοθῆ εἰς τοὺς ἐργολάβους τῆς χαλικοστρώσεως τῶν ὁδῶν, ὅπως λαμβάνωσιν ἐκεῖθεν, ἀπὸ τῆς Καλλιῆρὸς καὶ κάτω, τὰ λιθάρια των, καὶ ἀμφιβολία δὲν ἔχωρεῖ ὅτι, ἀντὶ ν' ἀναβαίνωσιν οὗτοι εἰς τὰ ὄρη, νὰ θραύωσιν τοὺς βράχους διὰ πυρίτιδος καὶ δαπανηρῶς, θὰ σπεύσωσιν πάντες περιχαρῶς εἰς τὴν κοίτην, ἧτις ἐντὸς ἐβδομάδων, ἐντὸς ἡμερῶν ἴσως, θ' ἀπαλλαγῇ μέχρι καὶ τοῦ ἐσχάτου λιθαρίου, καὶ τότε θὰ βεῦση πάλιν ἐν αὐτῇ τὸ ἀρχαῖόν της ὕδωρ, ... ἢ, καὶ καὶ ἂν δὲν βεῦση, τί ἐχάσαμεν; Ἐντελῶς ἀδαπάνως θὰ μάθωμεν κατὰ πρῶτον, διότι σήμερον δὲν τὸ εἰξεύρομεν, ὅτι ἡ Καλλιῆρὸν, δι' οὓς δῆποτε λόγους, ἐστεῖρευσεν δι' αἰῶνα τὸν ἄπαντα. Ἡ περὶ τοῦτου πεποιθήσις ἀξίζει τὸν κόπον ν' ἀποκτηθῆ, ὅτε μάλιστα οὔτε κόπον ἀπαιτεῖ οὔτε χρήματα. Τὸ πολὺ θὰ προσπακτικῶς ἴσως

νὰ καθαρῶσιν ὀλίγον, εἰς τινῶν, τεσσάρων ἢ πέντε, μέτρων βάθος, καὶ διὰ δαπάνης τὸ πολὺ τινῶν ἑκατοντάδων δραχμῶν οἱ σήμερον ἐτι σωζόμενοι καὶ χαίνοντες κρουνοὶ τῆς ἀρχαίας πηγῆς, ἂν εὐρεθῆ ὅτι καὶ τὰ στόμια αὐτῶν ἴσως ὑπὸ χαλικῶν ἐφράχθησαν.

Ἄφ' οὗ πολλάκις περὶ τούτων καὶ εἶπον καὶ ἔγραψα ἐπὶ ματαίῳ, ἦτον ἡ ἡμέρα τῶν Χριστουγεννῶν τοῦ ἔτους, δὲν ἐνθυμούμαι ἂν 1860 ἢ 1861, ὅτε εἰς τὸν τότε δημομηχανικὸν Κον Γενίσαρην, ἐλθόντα νὰ με ἐπισκεφθῆ, ἐξέθηκα τὰ αὐτά· καὶ ἐπειδὴ τὰ ἤκουσε μετὰ τινος ἐνδιαφέροντος, τὸν ὠδήγησα αὐθωρεῖ ἐπὶ τόπου, καὶ τῷ ἐξήγησα τὴν ἰδέαν μου, ἧτις, ὡς μοι εἶπε, τῷ ἐράνη ὀρθοτάτη. Ἄν ἔκτοτε, ὡς ἤλπισα, ἐφηρμόζετο, θὰ εἶχομεν πρὸ 27 ἐτῶν ῥέουσιν πρὸ τῶν ποδῶν ἡμῶν αὐθις τὴν ἀφθονον πηγὴν τῶν Πελασγῶν καὶ τῶν Πεισιστρατιδῶν, ἢ θὰ ἐμυθάνομεν ἅπαξ διὰ παντός ὅτι πρέπει νὰ ἐγκαταλείψωμεν πᾶσαν ἐξ αὐτῆς προσδοκίαν. Ἄλλὰ καὶ ἡ ἀπόπειρά μου ἐκείνη παρήλθε ματαιωθεῖσα.

Ἐν τούτοις πρὸ τινῶν ἡμερῶν, ἐπικρατούσης ἐτι τῆς πολυμήνου ἀνομβρίας, εἶδον οὐ πολλὰ μέτρα νοτίως τῆς Καλλιῆρὸς, ὕδωρ διαῖρον διὰ τῶν χαλικῶν τοῦ Ἰλισσοῦ, εἰς ἀπόδειξιν ὅτι ἡ ὑπόθεσις τῆς ὑπάρξεως ὕδατος ὑπ' αὐτοὺς δὲν ἦν ἀβάσιμος, ἐν ᾧ καὶ ἂν ἦτο, κατ' οὐδὲν θὰ ἐβλαπτε, τὰ μέγιστα μάλιστα θὰ ὠφέλει, καὶ καθῆκον τῶν κυβερνητῶν θὰ ἦτο νὰ ἐρευνηθῶσι καὶ ἀποδείξωσι τοῦτο, ὅτε δύνανται νὰ τὸ πράξωσιν ἄνευ δαπάνης.

Διὰ τὰς προκειμένους ἑορτὰς τὰς ἡδούς καὶ πλατείας πληροῦσι πηχυαῖοι σωροὶ λιθαρίων, οὓς θραύει ὁ ὕδωρστρωτήρ. Ὡς σπουδαίαν δὲν ἐκλαμβάνομεν τὴν ἐνστάσιν ὅτι τὰ ποτάμια λιθάρια δὲν εἰσὶν ἀκατάλληλα διὰ τὰς ἡδούς· διότι καὶ ἂν ἐν ἐλάχιστον μέρος τῶν συνθραυσμένων ἦσαν τῷ ὄντι πρὸς τὴν τοιαύτην χρῆσιν κατωτέρως ποιότητος τῶν λοιπῶν, τὸ τοιοῦτο μικρὰν θὰ ἐπέφερε βλάβην, καὶ βεβαίως οὐχὶ ἀνάλογον πρὸς τὸ ὄφελος τὸ ἐκ τῆς εὐρέσεως ἀφθονοῦ ποταμίου ὕδατος, ἢ καὶ ἐκ τῆς προσκλήσεως τῆς βεβαιότητος ὅτι τοιοῦτο δὲν ὑφίσταται πλέον.

Καὶ παρὰ τοῖς ξένοις δὲ οἵτινες θὰ μᾶς ἐπισκεφθῶσιν, ἀρίστην καὶ δι' ἡμᾶς εὐνουστάτην θὰ προσενηθήσιν ἐντύπωσιν, ἂν ἰδῶσιν ἡμετέρας ἐπιμελεῖα βρέουσιν αὐθις τὴν Ἐννεάκρουνον, ἔστω καὶ ἂν ἰδῶσιν αὐτὴν μὲν μὴ βρέουσιν, ἀλλ' ἡμᾶς ἐπιμεληθέντας νὰ ἐξιχνιάσωμεν ἂν ἐστὶν ἀληθῶς ἕνυδρος, ὅτε μάλιστα τοῦτο δύνανται τόσον εὐκόλως νὰ γίνῃ. Τὸ ἀδύνατον τοῦτο ἔργον ἔσται, κατ' ἐμὲ, εἰς τῶν ξένων τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐγκαύχημα διὰ τὴν πόλιν ἡμῶν μείζον τῶν προπαρσκειαζομένων δαπανηρῶν κοσμημάτων.

Β'

Οἱ Ῥωμαῖοι, φίλοι τοῦ χρησίου μᾶλλον καὶ πολυτελοῦς παρὰ τοῦ καλοῦ ἐν τῇ τέχνῃ, διεκρίθησαν ἐν ἄλλοις, πανταχοῦ ἐνθα ἤρξαν, ἐπὶ τῇ κατασκευῇ μεγάλων ὑδραγωγείων. Οὕτω καὶ ὁ φίλος καὶ εὐεργέτης τῶν Ἀθηναίων Ἀδριανός, φιλοτιμούμενος νὰ προικίσῃ τὴν ἀγαπητὴν του πόλιν δι' ὕδατος πλείονος ἢ ὅσον εἶδον αὐτῇ αἱ μικραὶ αὐτῆς πηγαὶ καὶ τὰ φρέατα, τῇ κατεσκεύασε μέγα ὑδραγωγεῖον. Τοῦτο συναγον οὐχὶ μὲν τὰ ἐκ Βοιωτίας ἢ ἐκ Στυμφαλίδος ὕδατα, ἀλλὰ κᾶν πάντα τὰ ἐκ τοῦ Ὑμηττοῦ καὶ τοῦ Βρυλησοῦ (Πεντελικοῦ), πιθανῶς καὶ ἐκ τοῦ Πάρνηθος προῖοντα καὶ τὰ περὶ τὴν πόλιν, πλὴν τῶν τῆς Ἐννεακρούνου, κειμένης πολὺ κατωτέρω ἀπέληγεν εἰς τὴν νοτιὰν κλιτὴν τοῦ Ἀγγέσμου, καὶ ἐκεῖ, κατέναντι τῆς πόλεως, εἰς εὐπρεπῆς ἀψιδωτὸν μνημεῖον προέχει τὴν πολυτιμὸν του συνεισφοράν.

Τοῦ μνημείου ἐκείνου δύο ἀψίδες διετηρήθησαν διὰ τῶν αἰώνων, μαρτυρούμεναι δι' ἐπιγραφῆς ἧτις ἐκόσμηι τὸ τόξον μιᾶς ἐξ αὐτῶν. Πρὸ τινῶν ἐτῶν ἐπισκευασθεῖσαι καὶ ἀσβεστοχριστοὶ, φαίνονται μακρόθεν λευκαῖ· ἀλλὰ τί εἰσὶ, ἂν ἀρχαῖαι ἢ νέαι, καὶ διατί διατηροῦνται ἐκεῖ, εἰς ὀλίγους ἐστὶ γνωστὸν, διότι ἡ αὐτὰς ἐξηγοῦσα ἐπιγραφή ἐν ἀγνώστῳ ἐποχῇ εἶχε μετατεθῆ ἐκεῖθεν εἰς οἰκόπεδόν τι τῆς πόλεως, καὶ πρὸ τινῶν ἐτῶν, ἐπὶ ἀπουσίας τοῦ οἰκοδεσπότου, ἀπήχθη ἐκεῖθεν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Μουσείου κατὰ τὴν ὁδὸν Πατησίων, καὶ ἐκεῖ συνεβρίθη μεθ' ἑκατοντάδων ἄλλων λίθων ἐνεπιγράφων καὶ μὴ, εἰς ὀλιγίστους καὶ αὐτῇ γνωστῇ.

Ἐάν δι' ἐλαχίστης δαπάνης, τινῶν μόνον δραχμῶν, ἡ ἀξιόλογος αὕτη ἐπιγραφή μετακομισθεῖσα ἐντειχισθῆ εἰς τὴν ἀψίδα εἰς ἣν ἀνήκει, ἀντὶ τοῦ ἀμόρφου καὶ ἀσῆμου ἐκείνου ἐρείπιου θ' ἀποκτήσωσιν αἱ Ἀθηναῖοι ἐν περισσώτερον ἀξιόλογον μνημεῖον ἱστορικόν, μέλλον νὰ ἐλύσῃ τῶν πλείστων ἐλευσομένων ξένων τὴν περιέργειαν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον.

Γ'

Προκειμένου δὲ περὶ ὕδατος εἰς τὰς Ἀθήνας χρησίου, περιττὸν δὲν νομίζομεν νὰ ὑπομνήσωμεν καὶ τὴν Ἐμπεδῶ ἢ Κλεψύδραν, τὴν πηγὴν ἐκείνην ἧτις κατὰ τὴν βορειοδυτικὴν γωνίαν τῆς Ἀκροπόλεως ὑπὸ γῆν ἀναβρῦσασα, ὑπελαμβάνετο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὡς ἐκβάλλουσα εἰς τὸ Φάληρον, καὶ διηγοῦντο ὅτι φιάλη, εἰς αὐτὴν πεσοῦσα, ἐφάνη ἐκεῖ ἐκβρασθεῖσα μετὰ εἴκοσι σταδίων ὑπόγειον ῥοῦν (Σχολ. εἰς Ἀριστοφ. Ὀρν. 1591). Ἄλλ' ἐπὶ Ῥωμαίων δ' ἐκ Κυρῆ-

στινῆς Ἀνδρόνικος, εἴτε πιστεύων εἴτε μὴ εἰς τὸ διήγημα τοῦτο, ἔκρινε σκοπιμώτερον νὰ μετοχετεύσῃ τὸ ὕδωρ τῆς Ἐμπεδοῦς εἰς τὴν ἀγορὰν, εἰς τὴν δεξαμενὴν ἣν κατεσκεύασεν ἐν ᾧ ἀνήγειρε πύργον, τῷ μέχρι τοῦδε σωζομένῳ καὶ κοινῶς γνωστῷ ὑπὸ τὸ ὄνομα Ναοῦ τοῦ Αἰόλου. Καὶ πρὸς τοῦτο μὲν κατεσκεύασεν ὠραῖον ὑδραγωγεῖον μαρμαρίνον. Τοῦτου ὅμως ἐρείπια μόνον διατηροῦνται, τὸ δὲ ὕδωρ ἔπαυσε ῥέειν εἰς τὴν ἀγορὰν. Καὶ ἂν μὲν ἐκβάλλῃ αὐθις εἰς τὸ Φάληρον ἐστὶν ἄγνωστον, ἀλλὰ γνωστότατον ὅτι ὑπάρχει εἰς τοῦ Ὀδυσσεῶς τὸν λέγόμενον προμαχῶνα, ὅθεν καὶ σήμερον ἀρῶνται τὸ πρὸς πόσιν ὕδωρ οἱ Ἀκροφύλακες. Ἐπειδὴ δ' ὑπέρεκται πολὺ τῆς πόλεως, ἀρκεῖ δι' ἐντελῶς ἀσῆμου δαπάνης ν' ἀνοιγῆ μικρὰ διόρυξ ἀπὸ τοῦ φρέατος μέχρι τῆς κλιτύος, καὶ τὸ ὕδωρ, ὅσον δῆποτε, πιθανῶς ὅσον ἦτον ἐπὶ Ἀνδρόνικου, θέλει προῖοντα πρὸς τὴν ἀγορὰν.

Ἐκεῖ δὲν προτείνω νὰ ἐγερθῆ διὰ τὰς ἑορτὰς ὠραία κρήνη ἵνα τὸ δεχθῆ. Καὶ εἶδον μὲν ἐνίοτε τοιαύτας αὐτοσχεδιασθεῖσας· ἀλλ' ἐκεῖναι ἦσαν ἔργα τῆς προτεριαίας βουλευτικῶν ἢ δημοτικῶν ἐκλογῶν, καὶ ἔμενον ἄνευ ὕδατος. Προτιμώτερον θεωρῶ ὕδωρ ἄνευ κρήνης. Προχέομενον αὐτὸ ἐν τούτοις εἰς μίαν τῶν ὑπαρχουσῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ πλουτίζον αὐτὴν, δύναται ν' ἀποβῆ χρήσιμον. Ἰδία βρύσις δύναται κατόπιν δι' αὐτὸ νὰ καλλιτεχνηθῆ, ἐν τούτοις δὲ πέπεισμαι ὅτι οἱ εἰδήμονες μεταξὺ τῶν ξένων ἡμῶν θέλουσιν εὐχαρίστως ἀναγνωρίσει ὅτι δὲν ὀκνοῦμεν νὰ ἐπωφελώμεθα καὶ ἐκ τῶν ἐλαχίστων τῶν προπατορικῶν ἡμῶν κληρονομιῶν.

Δ'

Τὸ εἰς τὸν πύργον τοῦ Κυρῆστου ῥέον ὕδωρ γνωστὸν ὅτι ἐχρησμίευσεν εἰς τὸ νὰ στρέφῃ ὑδραυλικὸν μηχανήμα, δεικνύον τὰς ὥρας διὰ νυκτός καὶ ἐν νεφελῶδε ἡμέρᾳ. Ἐπὶ τῶν ἔξω δὲ ὀκτώ τοῦ πύργου πλευρῶν ὑπάρχουσιν, ὡς οὐδεὶς ἀγνοεῖ, κεχαραγμέναι γραμμαὶ εὐθεῖαι καὶ καμπύλαι, ἐφ' ὧν ἐπίσης αἱ ὥραι ἐδείκνυντο ἐν εὐηλίαις ἡμέραις, διὰ τῆς σκιᾶς μεταλλίνων δεικτῶν, οἵτινες δὲν διετηρήθησαν.

Πρὸ πολλῶν ἐτῶν ὁ πολυμαθὴς πλοίαρχος τοῦ βασιλικοῦ ναυτικοῦ, ὁ μακαρίτης Παλάσκας, εἶχεν, ἐντολῇ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρείας, ἐπιδοθῆ εἰς ὑπολογισμοὺς τῶν γραμμῶν τούτων, καὶ κατὰ τὰ συμπεράσματα αὐτοῦ, ἐκδοθέντα τότε εἰς τῆς ἐταιρείας τὰ πρακτικὰ, κατεσκευάσθησαν ῥάβδοι σιδηραῖ, ἔχουσαι ἐκάστη τὴν ὑπολογισθεῖσαν θέσιν, κλίσιν καὶ ἔκτασιν μετὰ σφαιρῶν χαλκῶν εἰς τὸ πέραρ, πρὸς δεξιὴν τῶν ὠρῶν. Ἄλλὰ τὸ ἀξιόλογον ἔργον παρημελήθη παντάπασις ἐκτοτε, αἱ σφαιραὶ καὶ

τινες τῶν βάρδων κατέπεσαν ἢ μετεκινήθησαν, καὶ σήμερον δὲν ἀνταποκρίνονται πλέον πρὸς τὸν σκοπὸν ὅστις εἶχεν ἐπιτευχθῆ.

Ἄν εἰς τινὰ τῶν παρ' ἡμῖν πεπαιδευμένων μαθηματικῶν, εἰς τὸν Κ. Διευθυντὴν τοῦ ἀστεροσκοπείου φέρ' εἰπεῖν, ἐδίδετο ἡ ἐντολὴ νὰ διατρέξῃ τὸ ἔργον τοῦ Παλάσκου (ἐκδοθὲν ἐν τοῖς Πρακτικοῖς, ὡς ἔρρεθη), νὰ ἐξετάσῃ τὴν θέσιν τῶν σωζομένων βάρδων, νὰ διατάξῃ τὴν ἐνθεσιν τῶν ἐλλειπουσῶν καὶ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν σφαιρῶν, καὶ νὰ δώσῃ τὰς δεούσας διηγήσεις ἕνα εἰς τὰς ἀνηκούσας θέσεις ἐπιγραφῶσι διὰ ζωνοῦ μέλανος χρώματος οἱ ἀντιστοιχοῦντες ἀριθμοὶ τῶν ὠρῶν δι' ἐλληνικῶν ἀριθμητικῶν σημείων, οὐχὶ διὰ λατινικῶν, ὡς εἶχεν ἀρχίσει ὁ μακαρίτης Πιττακός, μὴ περατώσας οὐδὲ τοῦτο, ταῦτα πάντα θ' ἀπῆλθον μόλις ὀλίγων ἡμερῶν ἐργασίαν, καὶ δαπάνην οὐδενὸς λόγου ἀξίαν, εἰς δὲ τὰ βλέμματα τῶν μελλόντων νὰ ἐπισκεφθῶσι τὰς Ἀθήνας, θὰ παραστήσασιν θέαμα λίαν ἐνδιαφέρον, ἀναζήσαν τὸ ἀξιόλογον ἔργον τοῦ Ἀνδρονίκου, καὶ δεικνύον αὐτοῖς ἀνά πασάν στιγμὴν τὴν ὄραν ὡς θὰ ὑπελόγιζεν αὐτὴν πρὸ δισχιλίων ἐτῶν ὁ Ἀλκιβιάδης, ὁ Μέτων ἢ καὶ ὁ Ἀριστοφάνης.

Ε'

Εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Ἰλισσοῦ, ὑπὲρ τὴν Ἐνεάκρουον, περὶ ἧς ἀνωτέρω, ὁ Παυσανίας λέγει (Ἀπτ. ΙΒ, 7) ὅτι ὑπῆρχε βωμὸς τῶν Μουσῶν. Τὴν μαρτυρίαν ταύτην ἐπεκύρωσεν, ἐπεκτείνασα αὐτήν, καὶ ἐπιγραφὴ χρόνων Ἑλληνικωτάτων, πρὸ ἰκανῶν ἐτῶν ἀνασκαφῆσα μεταξὺ τῆς νοτιανατολικῆς γωνίας τῆς οἰκίας τοῦ Ἰωαννοπούλου, καὶ τῆς βορειοδυτικῆς τοῦ δημοσίου κήπου τοῦ πρὸ τῶν ἀνακτόρων, παρὰ τῇ πλατείᾳ τῇ λεγομένῃ τοῦ Συντάγματος. Ἡ ἐπιγραφὴ δ' αὕτη, λέγουσα «*Ὁρος κήπου Μουσῶν*», προστίθησι καὶ τὴν πληροφορίαν ὅτι πρὸς τῷ βωμῷ ὑπῆρχε καὶ κήπος ταῖς Μούσαις ἀφιερωμένος, ἰκανῶς εὐρύχωρος ὥστε νὰ ἔχῃ καὶ ὄριον ἐπιγεγραμμένον, καὶ χωρῶν μέχρι τοῦ περιβόλου παρὰ ταῖς Διομαίαις ἢ ταῖς Διοχάρους Πύλαις, περὶ τὴν ἐπὶ Τούρκων καλουμένην Διοβουνίστραν πύλην.

Καὶ αὕτη δ' ἡ ἐπιγραφὴ ἔσχε τὴν τύχην τῆς τοῦ Ἀδριανοῦ ὑπάρχει δηλαδὴ πού συνεβρίμμενη ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ μουσείου μετὰ πλήθους ἄλλων, καὶ σπάνιοι εἰσὶν οἱ ἰδόντες αὐτὴν ἢ γνωρίζοντες τι περὶ αὐτῆς. Ἄν διὰ δαπάνης ὀλίγων δραχμῶν, μετακομιθεῖσα ἐντειχισθῆ φιλοκάλως εἰς τὴν γωνίαν ἐνθα εὐρέθη, δίδουσα εἰς τὸν κήπον τὸ ἐπὶ τῆς ἀρχαιότητος ἡδὴ ἀνηκόν αὐτῷ ὄνομα τῶν Μουσῶν, ἔσται καὶ τοῦτο πρὸ τῶν ξένων ἀποδείξις ὅτι αἱ νέαι Ἀ-

θῆναι δὲν ἀδιαφοροῦν διὰ τὰς παλαιὰς καὶ τὴν ἐκείνων τοπογραφίαν καὶ τὸ κατ' ἐμὲ οὐδεμίαν ἔχω ἀμφιβολίαν ὅτι θέλει χαίρειται ὑπὸ πολλῶν ἐξ αὐτῶν μετ' ἐνθουσιασμοῦ.

Σ'

Ἐν αὐτῷ τῷ κέντρῳ τῆς πόλεως ὑπάρχει οἰκοδόμημα, περὶ οὗ καὶ ἄλλοτε εἶπον, ὅ, τι φρονῶ, καὶ ἐνταῦθα δ' ἐπαναλαμβάνω τοῦτο νομίζων ὅτι οὕτως ἐγὼ κἄν ἐκπληρῶ τὸ καθήκον μου. Τὸ οἰκοδόμημα ἐστὶν ἡ ἐκκλησίαι τοῦ Γοργοπίκου, ἡ ἀρχαία μητρόπολις.

Ἐξ ἀρχαίων συγκομισθέντων μαρμάρων οἰκοδομηθεῖσα, τῶν μὲν καταγλύφων μετ' Ἑλευσινικῶν παραστάσεων, τῶν δ' ἐνεπιγράφων, ἦν μὲν χρόνων χριστιανικῶν, καὶ, ὡς αἱ διαστάσεις τῆς ἀποδεκνύουσι, καιρῶν παρκαμῆς, ὅτε μικρὰ ἦν ἡ πόλις, ἀλλ' οὐχ ἦττον περιέργως καὶ ἀξία διατηρήσεως.

Ἀφ' οὗτου ὅμως ἡ νέαι μητρόπολις ἀνηγέρθη παραπλευρῶς αὐτῇ εἰς ὑπερηφάνους καὶ μεγαλοπρεπεῖς διαστάσεις, τὸ καννῶδες τοῦτο κτίδιον, εἰς οὐδὲνα μετ' ἐκείνης δεσμὸν ὑφιστάμενον συμμετρίας, αὐτὸ μὲν ὑπ' ἐκείνης πιέζεται εἰς ἀφάνειαν, οὐχ ἦττον ὅμως βλάπτει καὶ ἐκείνην ὡς παραφύας τις δύσμορφος καὶ ἀνάειτος, ἐξ ἀμελείας ἐκεῖ καταληφθεῖσα νὰ σώζηται.

Ἀληθῶς οἱ περιέργοι αὐτοῦ λίθοι, οὐχὶ ἀρχικῶς ἀνήκοντες εἰς τὸ οἰκοδόμημα, ἀλλ' ἐκ ναοῦ ἢ καὶ ἀλλοῦθεν συγκομισθέντες, οὐδὲ ὅπως θὰ ἐστεροῦντο τῆς σημασίας τῶν ἄν, καταδαφισθέντος τοῦ ἐκκλησιδίου ἵνα συμμετρῶς διατεθῆ ἡ πλατεῖα, ἀπεκομίζοντο ἴσως καὶ εἰς τὴν γνωστὴν αὐλὴν τοῦ Μουσείου.

Νὰ καταδαφισθῆ λοιπὸν τὸ μικρὸν τοῦτο μεσαιωνικὸν μνημεῖον διότι τῷ ἐδόθη γείτων ἡ Μητρόπολις καταστρέφουσα αὐτοῦ τὴν εὐπρέπειαν; Ἄπαγε! Πᾶν ἄλλο προσβέβουμεν. Κατὰ τὴν ἐμὴν ἰδέαν ὠρίσθη, ἤθελον εἰπεῖ ὑπ' αὐτῆς τῆς θείας προνοίας, ἵνα ζήσῃ εἰς τοὺς αἰῶνας.

ὑπὸ φιλοπάτριδος εὐσεβείας ἐμπνευσθεὶς ὁ ἡμέτερος Βασιλεὺς, ἐζήτησε καὶ ἔλαβε παρὰ τοῦ Ἀυτοκράτορος τῆς Ρωσσίας τὸ ἱερόν λείψανον τοῦ πρωτομάρτυρος τῆς ἐθνικῆς παλιγγενεσίας, τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Α', καὶ κατ' ἀρίστην ἐμπνευσιν, προτροπῇ δὲ καὶ τινῶν τῶν εἰς τὴν μετακομιδὴν συντελεσάντων, οἱ πρῶτοι μεταγαγόντες αὐτό, τὸ κατέθεσαν ἐντὸς τοῦ ἐκκλησιδίου τοῦ Γοργοπίκου.

Εὐθύς τότε μετεβλήθη ὁ χαρακτήρ τοῦ μικροῦ τούτου οἰκοδομήματος. Δὲν ἦν πλέον ξενοφανὲς τι καὶ ἀσύμμετρον λείψανον ἄλλων χρόνων, οὐ τὴν ἀπομάκρυνσιν ἀπῆται ἡ φιλοκαλία ἢ ἐξ ἐναντίας πολῦτιμον παράρτημα

τοῦ μεγάλου ναοῦ, κοσμοῦν καὶ λαμπρῶν αὐτὸν εἰς βελτιώσιν, ὥστε μᾶλλον ἴσως ἐκείνος ἡδύνατο νὰ κριθῆ αὐτοῦ παράρτημα. Ἐνταῦθα ἔκειντο τὰ ἱερά ὅσα. Λάρνακος ἐπιταφίου δι' αὐτὰ δὲν ὑπῆρχεν ἀνάγκη. Τὸ ἀρχαῖον τοῦτο οἰκοδόμημα ἦν αὐτὸ τοῦτο, ἡ κατάγλυφος αὐτοῦ λάρναξ.

Ἄλλὰ δὲν εἰξεύρω τί καὶ εἰς τίνες ἐπῆλθε, καὶ ἐγκλείσαντες τὴν κόριν τοῦ μεγαλομάρτυρος εἰς μαρμαρίνην λάρνακα ἀμφιβόλου φιλοκαλίας, μετέφερον καὶ ἀπέθηκαν αὐτὴν εἰς γωτιαν τινὰ μεταξὺ τῶν κίωνων τῆς Μητροπόλεως, ἐνθα λαμβάνει ἀγνοουμένη, πλὴν καθ' ὅσον παρκακῶλει τὴν συγκοινωνίαν, πολλάκις δυσφορούντων τῶν περερχομένων τὸ δ' ἐκκλησιδίου τοῦ Γοργοπίκου μένει οὐδὲνα ἔχον σκοπὸν, καὶ ἡ ἔσται ἀνάγκη νὰ καταδαφισθῆ, ἢ πρέπει νὰ ληρθῆ σύντομος πρόνοια, ἵνα ὅσον τάχιον, καὶ πρὶν ἢ ἐκτεθῶμεν εἰς τῶν ξένων τὸν ἔλεγχον, τὴ μνημεῖον μετατεθῆ αὐθις, καὶ τοῦτο διὰ παντός, καὶ κατατεθῆ εἰς τὸ κέντρον τοῦ κτιδίου, ὃ δύναται τις νὰ πιστεύσῃ ὅτι εἰς τοῦτο ἦν ἀνεκᾶθεν καὶ θεῶθεν προωρισμένον, καθότι καὶ ἐν Ἀθήναις, ἴσως καὶ ἐν πάσῃ τῇ Ἑλλάδι ἐστὶν ὁ μόνος εἰς τὸν ἄγιον Ἑλευθέριον καθιερωμένος ναός.

Ἡ ὑπὸ τοιαύτην ἐποψιν διακόσμησις τῶν Ἀθηναίων ἐπαναλαμβάνων τὴν ἐμὴν πεποιθήσιν ὅτι, καὶ τοι ἀδαπάνως, ἔχει μείζονα πιθανότητα νὰ ἐπιπροσθηῖ ὑπὸ τῶν ἐπισημοτάτων μεταξὺ τῶν ὅσοι μέλλουσι νὰ ἐπισκεφθῶσιν ἡμᾶς προσεχῶς, παρὰ πᾶσα ἄλλη πολυτέλεια, καθ' ἣν αἱ πατρίδες τῶν βεβαίως ὑπερτεροῦσι τῆς ἡμετέρας.

Α. Ρ. ΡΑΓΚΑΒΗΣ.

Ο ΥΠΟΥΨΗΦΙΟΣ

Μυθιστορία Ἰουλίου Κλαυδίου.—Μετάφρασις Ν. Α.

(Συνέχεια· ἴδε προηγούμενον φύλλον)

Ἄλλὰ τῆς πρώτης στιγμῆς τῆς ἐκπλήξεως παρελθούσης, οἱ φίλοι τοῦ Τιβολιᾶ ἐφόρμησαν διὰ μίαν κατὰ τοῦ Φουρνερὲλ διὰ νὰ σταματήσωσι τὴν χάλαζαν ἐκείνην τῶν σφοδρῶν κτιπημάτων τὴν καταπίπτουσαν ἐπὶ τοῦ ἡμιθανοῦς σχεδὸν συντρόφου των. Οἱ λιθοτόμοι ἀφ' ἐτέρου θέλοντες ν' ἀποσπάσωσι τὸν σύντροφόν των ἀπὸ τῶν κατ' αὐτοῦ ἐπιτιθεμένων, συνεπλάκησαν μετ' αὐτῶν, ἤρπαζον ἐκ τοῦ σώματος, ἐκ τῆς κόμης, ὄθεν ἐκ τῶν νώτων τοὺς ἀντιπάλους τοῦ Φουρνερὲλ. Βαθυηδὸν εἶδος τι ὑπερμεγέθους κλύδωνος ἐσχηματίσθη, ἐν ᾧ μία μάζα ἀνθρωπίνη συνετράσσετο ἐπὶ τῆς μεγάλης πλατείας τοῦ Δακρυμαρίου.

Ἐμοιάζεν ἡ σκηνὴ ἐκείνη ὑπὸ τὴν ἀστεροφειγῆ νύκτα ὡς ἀνακινήσις μυρμηκίας καταπατηθείσης. Ἀπὸ τῆς μάζης τῶν συμπεπλεγμένων σωμάτων ἠκούοντο ἐξερχόμενοι ρόγχοι μετὰ κρυγῶν ὀδύνης καὶ ὀργῆς. Μετὰ σπουδῆς ὁ ἰδιοκτῆτης τοῦ Καγερείου τῆς Ἀστραπῆς ἐποθεῖται ὡς καταστηματαρχῆς ἐν ἡμέρᾳ ἐπανστατικῆς ταρχῆς τοὺς σιδηροὺς μοχλοὺς εἰς τὰ παράθυρα τοῦ ἰσογείου. Παράθυρά τινὰ ἠνοίγοντο αἰφνιδίως ἀνωθεν τοῦ ἀγρίου ἐκείνου συνωρισμοῦ καὶ κεφαλαὶ περίφοβοι ἀνεφαίνοντο καὶ ἐξηφανίζοντο. Μακρόθεν ἠκούοντο κρυγαὶ γυναικῶν.

Ὁ Φουρνιρὲλ ἀφήσας τὸν Τιβολιᾶ προσεπάθει ἀνορθούμενος ἐπὶ τοῦ ἐνὸς γόνατος ν' ἀποσείσῃ τὸ στήθος τῶν ἐπιτεθέντων, ὅτινες τὸν ἐκράτουν ἐκ τῶν ἐνδύματων, ἐκ τῆς κόμης. Ἡσθάνετο τὸ δέρμα του διασχίζομενον ὑπὸ ὀνύχων, τὸν τραχηλὸν του δακνόμενον ὑπὸ σιαγόνων. Ἡ ὀδύνη ἀπέδωκεν αὐτῷ τὴν δύναμιν ὅπως διὰ βιαίας προσπαθείας ἐγερθῆ αἰφνης ὄρθιος, ἐνῶ οἱ σύντροφοὶ τοῦ ἐξαπέστελλον νὰ κυλισθῶσι μακρὰν τινὰ ἐκ τῶν ἐπτὰ ἢ ὀκτώ, ὅτινες πρὸ ὀλίγου εἶχον ἐπιπέσει ἐπὶ τῶν νώτων καὶ τοῦ τραχήλου τοῦ λιθοτόμου.

Ἄλλ' ἀκριβῶς τὴν στιγμὴν καθ' ἣν αἵματόφυρτος, ἄγιος ὡς ταῦρος, τετρακυματισμένος ὁ Φουρνερὲλ ἐκίνοι τὰς ἐλευθέρας χεῖρας του, ὁ Τιβολιᾶ ὁ κατακείμενος τέως μετὰ τὴν κεφαλὴν μεμωλωπισμένην χαμαὶ, ἀνηγείρετο ἐπίσης τὸ πρόσωπόν του ἐξηφανίζετο δλόκληρον οἶονεῖ ὑπὸ ἐρυθρὰν προσωπίδα ἐκ τοῦ ρέοντος ἀπὸ τῆς κόμης του αἵματος καὶ μετὰ τεραστίως νευρικῆς δυνάμεως ἐβαδίσε κατ' εὐθείαν πρὸς τὸν λιθοτόμον προτείων τὴν χεῖρα, ἥτις ἐκράτει νῦν μάχιραν, τὴν ὁποῖαν ὁρμεμψύτως ἔσυρεν ἐκ τοῦ θυλακίου του καὶ διὰ μίαν ἡνοίξεν.

Ἡ λεπίς ἐξηκόντισεν ἐν τῇ νυκτὶ ταχεῖαν κυανωπὴν λάμψιν, ἡ ἀγρία δὲ κραυγὴ ἦν ἐξέπερε καὶ ἥτις ἐδιπλασίαζε τὴν ὀρμὴν τοῦ Τιβολιᾶ ἔκαμε τὸν νεκρὸν στρατιώτην, ὅστις τὰ πάντα εἶδε, νὰ ὀρμήσῃ ἔμπροσθεν τοῦ Τιβολιᾶ. Ὁ στρατιώτης ἐζέτεινε μηχανικῶς τὴν χεῖρα διὰ ν' ἀρπάσῃ τὴν μάχιραν καὶ ἀπομακρύνῃ αὐτὴν ἀπὸ τὴν κοιλίαν τοῦ Φουρνερὲλ, ἡ δὲ χεὶρ αὐτοῦ ἀνύψωσε τὸν κρατοῦντα τὴν ἀνοικτὴν μάχιραν βραχίονα· ἀλλ' ἡ φορὰ τοῦ Τιβολιᾶ ἔτο τόσον βιαία, ὥστε τὸ ὄπλον κατηνέχθη σφοδρῶς καὶ διασχίσαν τὴν ἐπωμίδα τοῦ στρατιώτου κατέπληθε πρὸς τὴν στολὴν καὶ ἐνεπήχθη ἐντὸς τοῦ στήθους. Ὁ νεκρὸς στρατιώτης ἔμεινε πρὸς στιγμὴν ὄρθιος, εἶτα ἐκλονίσθη καὶ ἔπεσεν ἐπὶ τῶν γονάτων λέγων ἠρέμα μετὰ τὴν ἐλαφρῶς παρατεταμένην προφορὰν τῶν Λιμουζίνων:

—Μ' ἐσκότωσεν! . . .

Ἡ ἀσθενὴς ἐκείνη καὶ παραπονητικὴ φωνὴ

ήκούσθη ἐν τούτοις εἰς τὴν πλατείαν, ἐφάνη δὲ ὅτι ἀκουσίως ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ χυδαίως συμπλεκόμενοι ἐνόησαν ὅτι ἡ συμπλοκὴ ἀπέληγεν εἰς τραγικὰς συνεπειὰς. Ἄρα σιγὴ φόβου καὶ κάταπλήξεως περιέβαλε διὰ μίαν τὸ πλῆθος ὡς ψυχρὸν σάβανον.

Οἱ παρεστώτες παρεμέριζον διὰ ἐκεῖνα τὰ ὄντα ἀπεμάκρυνεν ὁ ἐκ τοῦ θνήσκοντος στρατιώτου φόβος. Ὁ Φουρνερὲλ ὤρμησε πρὸς τὸν ταλαίπωρον νέον καὶ ἐνῶ ὑπεβάσταζεν αὐτόν, ἀνεζήτηε ἀκόμη τὸν Τιβολιὲ διὰ νὰ τοῦ ἀποτείνῃ τελευταίαν ἀπειλήν.

Ἄλλὰ καὶ ὁ Τιβολιὲ μὲ τὴν κεφαλήν αἱματόφυρτον ἐκλονίζετο καὶ κατέπεσεν εἰς τριῶν βημάτων ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ Λιμουζίνου ὅστις ἐπανελάμβανε:

— Μ' ἐσκότωσε, σὰς λέγω, μ' ἐσκότωσαν!

Ἀνήγειραν τὸν Τιβολιὲ ταυτοχρόνως μετὰ τοῦ ἀτυχεῦς στρατιώτου καὶ ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ ἄνδρες οἱ πρὸ ὀλίγου καταχόμενοι ὑπὸ μανίας ἤδη παρετήρουν ἀλλήλους ἐντρομοὶ ἕνεκα αὐτῶν τῶν φόνων.

Τί ποιητέον; Ποῦ νὰ μεταφέρωσι τοὺς τραυματίας;

— Εἰς τὸν στρατώνα!.. ἐψυθύριζεν ἡρέμα ὁ στρατιώτης... εἰς τὸν στρατώνα... θέλω νὰ ἐπιστρέψω...

Τοῦ ἐφάνετο ὅτι ἔπρεπε ν' ἀποθάνῃ ἐκεῖ, εἰς τὴν φωλεάντου ὡς τραυματισθὲν πτηνόν. Κατεσκεύασαν ἐν τάχει φορεῖον μὲ τινὰς σανίδας κομισθεῖσας παρὰ τοῦ λεπτοουργοῦ, ὁ δὲ ἀμαζοπηγὸς προσέφερε τὴν χειράμαξάν του ὅπως ἀποτεθῆ εἰς αὐτὴν ὁ λιποθύμος Τιβολιὲ.

Τὸ προτιμότερον ἦτο νὰ μετακομίσωσιν ἀμφοτέρους εἰς Μελέν, ὅπου ἠδύναντο νὰ τύχωσι καὶ κρείττονος περιποιήσεως. Ἐν τῇ νυκτί δὲ διὰ τῆς φωτιζομένης παρὰ τῆς σελήνης ὕδου μία πομπὴ τότε ἐξεκίνησε βραδέως πρὸς τὴν πόλιν, πολυάριθμος κατ' ἀρχάς, ἀλλ' ἀραιουμένη βαθμῆδον καθ' ὁδόν, ὡς νὰ ἐφοβεῖτο ἕκαστος τῶν παρακολουθούντων μήπως θεωρηθῆ συνένοχος τοῦ διπλοῦ φόνου. Εἰς τὴν γέφυραν τοῦ σιδηροδρόμου ὁ Φουρνερὲλ ἀπέμεινε σχεδὸν μόνος μὲ τινὰς λιθοτόμους καὶ ἕνα σύντροπον τοῦ Τιβολιὲ, συνεργαζόμενον μετ' αὐτοῦ εἰς τὸ αὐτὸ ζαχαροπλαστεῖον.

Τετραυματισμένοι ὦν καὶ αὐτός, ἀλλ' ἀτάραχος, συνήθροισεν, ὡς ἐπραττεν ἄλλοτε εἰς τὸ σύνταγμα, δράκας τινὰς χόρτων καὶ χῶμκτος ὕγρου καὶ τὰ ἐπέθηκεν ὅπως σταματήσῃ τὸ αἷμα, τὸ ρέον ἀπὸ τοῦ αὐχένου του εἰς τὴν ράχιν καὶ ὑπὸ τὸν τράχηλόν του, κλίνων δὲ ἐκ διαλειμμάτων πρὸς τὸν νεαρὸν στρατιώτην ἔλεγεν αὐτῷ:

— Ἐχε θάρρος!.., ἐφθάσαμεν!

Πλησίον τοῦ Μελέν συνήντησαν δύο ἐρίπ-

πους χωροφύλακας, οἵτινες εἰδοποιηθέντες ἄγνωστον παρὰ τίνος ἔτρεχον καλπάζοντες πρὸς τὸ Δαμμαρί.

— Πολὺ ἀργά! εἶπεν ὁ Φουρνερὲλ δεικνύων τὸν ἐκτάδην κείμενον ἐπὶ τῶν σανίδων στρατιώτην πελιδνὸν καὶ τὸν Τιβολιὲ, συνελθόντα ἤδη εἰς ἑαυτὸν ἐντὸς τῆς χειραμάξης. Ἡ δημόσιος ἡμέγυρις ἐτελείωσεν· κυττάξατε!

Ἐνυπῆρχε ποιά τις πικρία καὶ ἀγανάκτησις εἰς τὴν εἰρωνίαν τοῦ «λοχίου.»

Ἦνοιζαν ἐν φαρμακείῳ, εἰς τῶν χωροφύλακων δὲ ἔδραμε καλπάζων πρὸς τὸ νομαρχεῖον. Ἦτο κομιστὴς σοβαρῶν εἰδήσεων· συμπλοκὴ εἶχε λάβει χώραν εἰς Δαμμαρί.

Ἐζήτησε τὸν κύριον νομάρχην, ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν θυρωρὸν.

Ὁ θυρωρὸς ἀφυπνισθεὶς ἀπήντησεν ὡσεὶ ἐκπληττόμενος διὰ τὴν ἐρώτησιν:

— Τὸν κύριον νομάρχην; ἀλλ' αὐτὸς εἶνε εἰς Παρισίους.

Εἶτα μὲ τόνον ἐπαυθῶς συνήθους προσέθηκεν:

— Ἄν εἶνε ἀνάγκη, νὰ εἰδοποιήσωμεν τὸν γενικὸν γραμματέα;

Εἰδοποίησαν τῷ ὄντι τὸν γενικὸν γραμματέα.

Ὁ κ. Βερλεμῶν, ἐκ τοῦ προχείρου ἐνδυσθεὶς, ἦλθε νὰ πληροφορηθῆ καὶ χασμώμενος ὅπως εἶπεν: «Ἐς αὐρίον!» πέμψας καὶ τοὺς τραυματίας εἰς τὸ νοσοκομεῖον

— Ὅριστε! εἶπε κατόπιν μειδιῶν πρὸς τὸν χωροφύλακα. Ὁ κύριος νομάρχης μὰς ἐβεβαίωσεν ὅτι ἡ ἀντικατάστασις τοῦ Σαρβὲ δὲν ἤθελε μὰς προξενήσῃ καμμίαν ἀνησυχίαν. Ἴδου ἕνας μπελάς!.. Ἄλλὰ τέλος πάντων δὲν ἠμπορεῖ νὰ γείνη καλὸ στυφάδο χωρὶς νὰ σκοτωθῆ λαγώς!.. Καληνύκτα, χωροφύλακα!

Καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὸν κοιτῶνά του ὅπως κατακλιθῆ.

ΙΣΤ'

Ἐπιστρέψας εἰς τὴν κατοικίαν του ὁ ταγματάρχης διέκρινεν εἰς τὸν διάδρομον γραμμὴν ἐρυθρὰν φωτός, ἣτις ἐσηματιζέτο ἐπὶ τοῦ πατώματος ἐξερχομένη ἐκ τοῦ θαλάμου τῆς Γιλβέρτης. Ἡ νεάνις προφανῶς ἠγρύπνει ἀναμένουσα τὸν θεῖόν της. Ἐκρουσεν ὁ ταγματάρχης τὴν θύραν, ἀνοιχθεῖσαν τάχιστα, προσῆλθε δὲ ἡ Γιλβέρτη κρατοῦσα λυχνίαν ἀνὰ χεῖρας. Μὲ ὄλην τὴν ταρχὴν του ὁ Βερδιὲ ἐξεπλάγη διὰ τὴν ὠχρότητα τῆς ἀνεψιάς του.

— Τί ἔχεις; τὴν ἠρώτησεν.

Ἡ νεάνις ἦτο ἀκόμη σφόδρα συγκινημένη ἐξ ὅσων εἶχεν ἴδει ἐκεῖ πέραν εἰς Ἀβὼν, ὅπου ἡ Κυπριανὴ κατέκειτο πάσχουσα ἐν τῇ μικρῇ λευκῇ της κλινῇ.

— Ἄ! ἂν εἰξευρες, καλέ μου θεῖε!..

Καὶ ἐν τῇ ἐκκρήξει τῆς συγκινήσεώς της

εἶπεν αὐτῷ τὰ πάντα, τὴν ἀπελπισίαν τοῦ Ροβέρτου, τὰς ἐπικλήσεις τῆς μικρᾶς, τὴν διὰ τοῦ δάσους διάβασιν μετὰ τῆς κυρίας Ἐρβλαί, ἀπομεινάσης εἰς τὴν οἰκίαν τῶν Δεβραί καὶ τὴν ἐμφάνισιν τῆς μητρὸς ἐκείνης, ἣτις ἤρχετο ν' ἀπειλήσῃ καὶ αὐτὴς παρὰ τὸ προσκεφάλαιον τοῦ θνήσκοντος τέκνου της.

Ὁ Βερδιὲ ἠκροῶτο, λησμονῶν σχεδὸν ἀποτόμως τὴν μωρὰν σκηνὴν, εἰς ἣν εἶχεν ἀναμιχθῆ καὶ ἀνκλογιζόμενος μήπως εἰς διὰ ταῦτα ὅσα διηγείτο αὐτῷ ἡ Γιλβέρτη ὑπῆρχε νέος κίνδυνος, φοβερώτερος, ἀπειλῶν τὴν νεάνιδα. Ἀναμφιβόλως καλῶς ἔπραξε νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν παράκλησιν τοῦ κ. δὲ Μομβρέν· αὐτὸς ὁ γηραιὸς στρατιωτικὸς οὐδέποτε ἤθελε τὴν ἀποτρέψῃ ἀπὸ τοῦ ν' ἀφοσιωθῆ καὶ νὰ εὐεργετήσῃ ἄνδρας ἐντίμους, ἀλλὰ τέλος πάντων ἀφοῦ καὶ ὁ θεῖος καὶ ἡ ἀνεψιά, ὅσον μικροὶ καὶ ἂν ἦσαν εἰς αὐτὸν τὸν κόσμον, εἶχον ἐχθρούς, καὶ κακὰ γλωσσαι ἠδύναντο νὰ ἐπινοήσωσι νέαν τινὰ συκοφαντίαν ἐναντίον των.

Τὸ παιδίον ἐκεῖνο, παραδείγματος χάριν...

Ἄλλ' ὁ Βερδιὲ ἐσταμάτα, διέκοπτε διὰ μίαν τὸν λογισμόν του βλέπων τὸ ἀγαθὸν μειδιάμα, τὸ πλῆρες ἐμπιστοσύνης καὶ καρτερίας, τὸ ἐκφράζον χαρὰν ἐπὶ τῇ θυσίᾳ, τῆς ἀνεψιάς του.

— Κατὰ πρῶτον ὀφείλει τις νὰ προσέχη εἰς τὸ καθήκόν του. Ἐπειτα ἂς συμβῆ ὅ,τι καὶ ἂν συμβῆ.

Καὶ ἔτεινε πρὸς αὐτὸν ἀθρῶς τὸ μέτωπόν της πρὸς ἀσπασμόν.

— Εἶμαι μαθητριά σου, αὐτὸ σημαίνουν πάντα ταῦτα, ἀγαπητέ μου θεῖε.

Εἶχε θέσει τὰς μικρὰς χεῖράς της ἐπὶ τῶν ὀστεωδῶν χειρῶν τοῦ στρατιώτου, ἡσθάνθη δὲ αὐτὰς πυρετώδεις καὶ ὀλίγον τι τρεμούσας.

— Μήπως εἶσαι ἀσθενής; τὸν ἠρώτησεν.

— Ὅχι, ὄχι... ἀγαπητή μου κόρη... ὄχι. Ἀγανακτημένος εἶμαι... στενοχωρημένος ἴσως ὀλίγον... ἀλλὰ δὲν εἶνε τίποτε.

— Καὶ ἡ ἡμέγυρις;.. Πῶς ἐπῆγε;

— Ὅπως ὅλοι καὶ ἡμέγυρις... Ἐλα κοιμήσου, Γιλβέρτη, καὶ αὐρίον πάλιν τὰ λέγομεν.

— Αὐρίον.

Ἐκλείεν ἤδη τὴν θύραν τοῦ θαλάμου της, ὅτε προβάλλουσα τὴν εὐεῖδη μελάγχρουν κεφαλὴν της μέσον τοῦ διανοίγματος εἶπε πρὸς τὸν στρατιωτικὸν μὲ ἀφέλειαν παιδίου:

— Λοιπὸν δὲν θὰ μὲ μαλλώσῃς;.. Καλὰ ἔκαμα νὰ ὑπάγω ἐκεῖ πέραν;

— Ναί, εἶπεν ὁ Βερδιὲ ἀσπασζόμενος αὐτὴν ἐκ νέου.

Καὶ ἐνεθυμεῖτο τὸ ρητόν, ὅπερ ἠκολούθει καὶ ὅπερ τοσάκις εἶχεν ἐπαναλάβει πρὸς τὴν νεάνιδα: «Πράττε πάντοτε ὅ,τι φοβεῖσαι νὰ πράξῃς.»

Δὲν ἡσθάνετο πλέον τὴν αὐτὴν ἀπογοήτευσιν, ἣν πρὸ μικροῦ ἡσθάνετο, ὅτε κατέλιπε τὴν διήγυριν. Εἶχε τὴν συναίσθησιν ὅτι ὁ ἐφιάλτης ἐμελλε νὰ λήξῃ. Ἦτο πολὺ ἐπὶ τέλους, πάρα πολὺ! Ἐμελλε νὰ δείξῃ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς τίνι τρόπῳ εἰς ἐντιμὸς ἀνὴρ βυθισθεὶς εἰς τὰ ἔλη τῆς πολιτικῆς δύναται δι' ἐρρωμένης προσπαθείας νὰ ἐξέλθῃ ἐν τάχει ἐκ τοῦ βορβόρου καὶ νὰ κατασυντρίψῃ τοὺς κοχλίας.

Ἐκοιμήθη καὶ μὲ τὴν ἰδέαν ταύτην ἐγεγέρθει εὐθυμος, κατῆλθεν εἰς τὸν κῆπον, ὅπου εὗρε τὸν Αἰμίλιον Δυκᾶν λευχειμονοῦντα ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν καὶ συνομιλοῦντα περὶ πολιτικῆς μετὰ τίνος γέροντος χωρικοῦ, τὰ χεῖλη πονηρῶς συνεσταλμένα ἔχοντος, ὃν ὁ κηπουρὸς τῆς κυρίας Ἐρβλαί παρελάμβανε ἐνίοτε ὡς βοηθόν.

— Λοιπὸν, μπάριπα-Μπολάν, τί λέγουν περὶ τῶν ἐκλογῶν; ἠρώτα ὁ Αἰμίλιος.

Ὁ μπαριπα-Μπολάν ἀπήντα:

— Τί νὰ εἰποῦν, κύριε; τίποτε δὲ λέγουν.

— Πῶς! δὲν λέγουν τίποτε;

Ὁ Βερδιὲ ἐπλησίασε καὶ ἠκροῶτο.

— Ξεύρετε, εἶπεν ὁ γέρον χωρικός, λέγουν καὶ δὲν λέγουν. Ἄλλοι λέγουν τοῦτο, ἄλλοι ἐκεῖνο..

— Ἄλλὰ τοῦ λόγου σου, μπαριπα-Μπολάν, τί λέγεις;

Ὁ χωρικός δὲν ἀπήντα.

— Ἐλπίζω ὅτι δὲν θ' ἀφήσῃς νὰ σοῦ ἀρπάσουν τὸ ψηφοδέλιόν σου ὅπως ἄλλοτε σοῦ τὸ ἐπῆραν, ὡς μοῦ εἶπεν ὁ κύριος Καπποά. Τὸ ἐνθυμεῖσαι καλὰ;

— Τὸ ἐνθυμοῦμαι καὶ δὲν τὸ ἐνθυμοῦμαι. Ἄλλὰ σὰς βεβαιώνω ὅτι αὐτὴν τὴν φοράν δὲν θὰ μοῦ τὸ πάρουν. Δὲν εἰξεύρω νὰ διαβάσω, ἀλλὰ δὲν θὰ μοῦ δώσουν ψηφοδέλιον, ἔχω τὸν ἀνεψιὸν μου τὸν ὑπαντῆν ὅπου μοῦ τὸ γράφει. Ξεύρει νὰ γράφῃ καλὰ αὐτός, ἐννοιά σας!

— Ἄλλὰ δὲν ἔχεις ψηφοδέλιον;

— Ἐλαβα ἕνα χονδρὸ δέμα σήμερα τὸ πρῶτ.

— Καὶ τίνος εἶνε αὐτὰ τὰ ψηφοδέλτια;

— Ἄ, δὲν εἰξεύρω. Εἶνε ἕνα δέμα τόσο χονδρὸ, δεμένο, μὲ μία σφραγίδα ἀπ' ἐπάνω. Δὲν εἰξεύρω ἂν εἶνε καλὰ ἢ κακὰ. Ξεύρω μόνον πῶς τὰ ἔστειλαν εἰς ἐμέ.

— Λοιπὸν νὰ μὴ ψηφίσῃς ἂν δὲν τὰ διαβάσῃς πρῶτα. Νὰ μοῦ τὰ δείξῃς αὐτὰ τὰ ψηφοδέλτια. Πρέπει νὰ μάθωμεν τί ὄνομα φέρουν.

— Ὅποτε ἀγαπᾶτε, κύριε.

Καὶ ὁ χωρικός πτύων τὰς χεῖρας του πρὶν ἀναλάβῃ τὴν ἐργασίαν του ἤλλαξε τὸ θέμα τῆς συνομιλίας.

— Χρειάζεται πολὺς κόπος διὰ νὰ σκάψῃ κανεὶς αὐτὴ τὴ γῆ, εἶπεν εἶνε γεμάτη χαλίκια καὶ ρίζαις.

Ὁ Δυκᾶς ἐστράφη πρὸς τὸν ταγματάρχην.
— Μὴ ἐπιμένετε πλέον, εἶπεν αὐτῷ ὕψων
τοὺς ὄμους· οὐδὲν θὰ ἐπιτύχετε παρ' αὐτοῦ.

— Ἄλλὰ, εἶπεν ὁ Βερδιέ μειδιῶν, βλέπετε
ὅτι ἐγὼ δὲν ἐπιμένω καθόλου.

Καὶ ἀπεμακρύνθη μετὰ τοῦ νέου Πίττ, ὅστις
δεικνύων μακρόθεν τὸν βοήθην τοῦ κηπουροῦ κε-
κυφῶτα πρὸς τὸ ἔδαφος, ἔλεγε μεθ' ὕψιστης πε-
ριφροσύνης:

— Καὶ ὅμως εἶνε καὶ αὐτοὶ ἐκλογικὴ ὕλη,
εἶνε σὰρξ διὰ τοὺς ὑπουργοὺς, ὅπως οἱ στρα-
τιωταὶ σὰς εἶνε σὰρξ διὰ τὰ τηλεβόλα. Τὴν χρη-
σιμοποιοῦσιν ἀλλὰ τὴν περιφρονοῦσιν.

— Μὲ συγχωρεῖτε, εἶπεν ὁ ταγματάρχης αὐ-
στηρῶς. Ἐγὼ πάντοτε ἐσεβάσθην καὶ ἠγάπησα
τοὺς στρατιώτας μου. Μόνον τοὺς ραδιούργους
περιφρονῶ.

Ὁ Δυκᾶς ἐνδομύχως ἔλεγεν ὅτι τίποτε δὲν
ἦτο δυνατόν νὰ γείνη μὲ τοιοῦτον ἄνδρα, τό-
σον ὀλίγον Παρισινόν, τόσον κκῶς ἐννοοῦντα
τὴν ἀστείότητα. Καὶ ἐν τοσοῦτῳ οἱ στρατιῶ-
ται δὲν κατέκταν τόσον εὐκόλως τὰς ἐπωμί-
δας τοῦ στρατηγῶ ὅπως οἱ ἐκλογεῖς δὲν κατέ-
κτων τὰ ὑπουργικὰ χαρτοφυλάκια. Εἶχε κομ-
μάτι πόσα ὁ ταγματάρχης!

Ὁ Βερδιέ, ὃν ἡ παρεβολὴ ἐκείνη μεταξὺ
τῶν παλαιῶν του συντρόφων καὶ τῆς ἀγέλης
τῆς ἐξωθουμένης εἰς τὴν ψηφοφορίαν εἶχε ψυ-
χράνει, ἔμελλε νὰ ἀφήσῃ τὸν Δυκᾶν, ὅτε εἰδὸς
τι βόμβου ὑποκόφου, θόρυβος ἀνθρωπίνων φων-
ῶν προερχόμενος ἐκ τῆς ὁδοῦ διὰ τῆς θύρας
τοῦ κήπου ἐφείλκυσε τὴν προσοχὴν του.

— Τί συμβαίνει τάχα; ἠρώτησεν.

— Ἄς ὑπάγωμεν νὰ ἴδωμεν, ταγματάρχα,
εἶπεν ὁ Αἰμίλιος.

Ὅλιγα βήματα μακρὰν τὰς θύρας εἶχε σχη-
ματισθῆ ὄμιλος ἀνθρώπων, ὧν οἱ πλείστοι ἐλά-
λουν μεγαλοφώνως, ἐν τῷ μέσῳ δὲ αὐτῶν, ὑπερ-
βαίνων πάντας κατὰ τὸ ὕψος μιᾶς κεφαλῆς, συ-
νεταράσσεται μετὰ θυμοῦ ὑψηλὸς τις ἀνὴρ, ὃν
ὁ Βερδιέ ἀνεγνώρισεν. Ἦτο ὁ Φουρνερέλ.

Ἰδὼν τὸν πρῶτον ταγματάρχην του, κατηυ-
θύνθη πρὸς αὐτὸν καὶ τὸν ἠρώτησεν ἂν ἐσκό-
πυε νὰ ὑπάγῃ ὅπως ἴδῃ τὸν Μαρσιαλοῦ εἰς τὸ
νοσοκομεῖον τοῦ Μελέν.

Τὸν Μαρσιαλοῦ;... Τὸ ὄνομα αὐτὸ οὐδεμίαν
ἐξήγειρεν ἀνάμνησιν εἰς τὸν Βερδιέ. Τὸν Μαρ-
σιαλοῦ;.. Δὲν ἐγνώριζε τίνα κκλούμενον Μαρ-
σιαλοῦ...

— Ἄ, καὶ!.. ἀλήθεια.. εἶπεν ὁ Φουρνερέλ.
Νὰ μὲ συμπαθήσετε, κύριε ταγματάρχα, ἐνό-
μιζα ὅτι εἰξεύρετε...

Καὶ διηγήθη αὐτῷ τότε τὴν συμπλοκὴν τῆς
προτερίας τὴν συμβᾶσεν ἐκεῖ πλησίον, εἰς Δαμ-
μαρί, τὸν τραυματισμὸν τοῦ στρατιώτου καὶ τοῦ
Τιβολιέ ὁ Μαρσιαλοῦ ἦτο ὁ νέος στρατιώτης.

Ὁ Φουρνερέλ ἦτο βέβαιος ὅτι ὁ ἀτυχὴς νέος
πολὺ θὰ ἠυχαριστεῖτο ἂν ὁ ταγματάρχης με-
τέβαινε νὰ τὸν ἴδῃ.

— Βέβαια θὰ ὑπάγω. Ἀκοῦς ἐκεῖ!.. Ἄλλὰ
πῶς ἔως τώρα δὲν μοῦ εἶπον τίποτε;..

Ὁ Βερδιέ ἀνοιξας τὴν κιγκλιωτὴν θύραν,
εὐρίσκειτο ἤδη ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἡμίλου τῶν ἐκεῖ
συνηγμένων, ὧν οἱ πλείστοι τὸν ἐχαίρειζον.
Ὁ χρότατος παρετήρει τὸν Δυκᾶν, ἀγνοοῦντα
εἰσεῖτε τὸ συμβάν.

— Ἐρχομαι ἀπὸ τὸ Μελέν, εἶπεν ὁ Φουρ-
νερέλ. Δὲν γίνεται ἄλλος λόγος παρὰ δι' αὐτό.

Αἱ ὑπερβολαὶ τῶν φλυαρῶν παρίστανον μά-
λιστα ὡς σοβαρὰν στάσιν τὴν χυδαίαν ἐκείνην
σύγκρουσιν, τὴν πυγμαχίαν, τὴν ἠγνόνουν οἱ ἐν τῇ
οἰκίᾳ τῆς κυρίας Ἐρβλαὶ κατοικοῦντες εἰς ὀλί-
γων λεπτῶν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς μεγάλης πλα-
τείας τοῦ Δαμμαρί. Διηγούντο ὅτι ὁ Γκαρούς,
εἶχεν ὀπλίσει τοὺς λιθοτόμους καὶ ὅτι ὁ στρα-
τὸς προσκληθεὶς ἐν τάχει ἔθεσεν ἐφ' ὄπλου λόγ-
χην καὶ ἐπέτεθη..

— Καὶ ἐγὼ ἀπήντησα, εἶπεν ὁ Φουρνερέλ,
ὅτι τίποτε ἀπ' ὅλα αὐτὰ δὲν ἦτο ἀληθές. Οἱ
λιθοτόμοι ἀπεναντίας ψηφίζουν ὑπὲρ ἡμῶν,
ταγματάρχα μου, καὶ ἂν ὁ Μαρσιαλοῦ ἐπλη-
ρώθη, δὲν πταίω ἐγὼ, ποῦ νὰ πάρῃ ὁ διά-
βολος!..

Ὁ Βερδιέ παρετήρησε τότε ὅτι ὁ πρῶτον λο-
χίας ἔφερε περὶ τὸν τράχηλον χονδρὸν μακρὸν ἡλίου
περιστραμμένον ἀποκρύπτων κᾶτι, ὡσεὶ ἐπίδει-
σμον πληγῆς.

— Ἐπληρώθη καὶ σὺ, τὸν ἠρώτησεν.

— Δὲν ἀξίζει τὸν κόπον νὰ γίνεται λόγος,
κύριε ταγματάρχα. Μία γρατσουιὰ εἶνε!..
Αὐτὰ εἶνε χᾶδια, ἐμπρὸς εἰς τὰς σφαίρας τῆς
Σαβαστουπόλεως.

(Ἔπεται συνέχεια).

(Κατ' αὐτὰς ἡμέρας τὴν 18 ὁκτωβρίου 1888, συμπληροῦνται
πέντε καὶ ἑκοσὶν ἔτη ἀπὸ τῆς εἰς Ἑλλάδα ἀφίξεως
τοῦ Βασιλέως Γεωργίου. Σχετικῶς πρὸς τὸ ἐπίσημον τοῦτο
ἱστορικὸν γεγονός δημοσιεύομεν κατωτέρω τὰ κατὰ τὴν ὑπο-
δοχὴν εἰρημνίαν ἐκ τῆς τότε ἐν Ἀθήναις ἐκδιδομένης ἱερ-
μιδῆος Ἐθνοφυλάκος).

ΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΦΙΞΙΝ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ

18 Ὀκτωβρίου 1868.

Ζήτησ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων Γεώργιος Α'.
Μὲ τὴν αἰσθηματικὴν καὶ πάνδημον ταύτην ἐ-
νευρημίαν, ἥτις ἀπὸ μυριάδων στομάτων ἐνθου-
σιωδῶς ἐξερχομένη πληροῖ ἀπὸ τῆς χθὲς τὸν
ἑλληνικὸν ὄριζοντα, ἀρχόμεθα καὶ ἡμεῖς τῆς

σκιαγραφῆσεως τῆς ὄντως ἀπεριγράπτου ὑποδο-
χῆς, τῆς ὁποίας ἠξιώθη ὁ προσφιλέτης τῶν Ἑλ-
λήνων ἡγεμὼν Γεώργιος ὁ ἀπὸ τῆς χθὲς εὐρι-
σκόμενος εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

— Τὴν τετάρτην μετὰ τὸ μεσονύκτιον ὥραν
τῆς χθὲς, πρὶν ἀνατεῖλῃ ἡ ῥοδοδάκτυλος ἠώς,
ἠγγέλθη διὰ τριῶν κανονοβολισμῶν, ὅτι ὁ συνο-
δεύων τὸν βασιλέα τῶν Ἑλλήνων στολισκός
εἶχε φθάσει ἐκτὸς τοῦ λιμένος τοῦ Πειραιῶς.
Ἡ ἀγγελικὴ αὕτη κατηλέκτρισε τὸν ἐν τῇ πρω-
τευούσῃ πανταχόθεν τῆς Ἀνατολῆς συσσωρευ-
θέντα λαόν, ὅστις εἶχε προπαρκακευάσει πάντα
τὰ τῆς ὑποδοχῆς, καὶ ἐδῶ μὲν συνήρχετο ἡ ἐ-
θνοφυλακὴ, ἐκεῖ προητοιμάζοντο στρατιῶται,
ἀλλαχοῦ δὲ συνήρχοντο πολῖται, πάσης τάξεως
καὶ πάσης ἡλικίας χαίροντες καὶ ἀγαλλόμενοι
ἐπὶ τῇ ἀνατολῇ τῆς χαρμοσύνου ταύτης ἡμέρας.

Τὴν ἐβδόμην π. μ. ἐπέβη ἐπὶ τοῦ ἀτμοδρόμου
ἡ εἰς προὔπαντησιν τῆς Α. Μ. πεμφθεῖσα πεντα-
μελής ἐπιτροπὴ τῆς ἐθνοσυλεύσεως καὶ ὑπέ-
βαλε τὸ περὶ τῆς ὀρκωμοσίας καὶ τῶν δικαιο-
ματῶν τοῦ βασιλέως γνωστὸν ψήφισμα. Τὴν ἐ-
πιτροπὴν ταύτην ἐδέξατο ἡ Α. Μ. καὶ συμπροε-
γευμάτισε μετ' αὐτῆς. Μετὰ τὸ πρόγευμα, καθ'
ὃ ὁ πρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης κ. Α. Πα-
παδιαμαντόπουλος ἀπήγγειλε γερμανιστὶ κα-
τάλληλον προσφώνησιν πρὸς τὸν βασιλέα Γεώρ-
γιον, ἐπέβη ἐπὶ τοῦ ἀτμοδρόμου ἡ Προσωρι-
νὴ Κυβέρνησις ἥτις προσεφώνησεν αὐτῷ διὰ τοῦ
ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν ὑπουργῶ Ἡ Α. Μ. ἔδωκε
τῇ Κυβερνήσει πολλὰ ἀντίτυπα τῆς κατω-
τέρω δημοσιευομένης ἐξιολογητάτης καὶ ὄντως
πατριωτάτης προκηρύξεως τῆς πρὸς τὸν ἑλλη-
νικὸν λαόν.

— Τὴν δεκάτην περίπου ὥραν ὁ ἀτμοδρόμων
κατέπλεεν ἐν τῷ λιμένι Πειραιῶς· τὴν εἰσο-
δὸν αὐτοῦ ἐχαίρειτσαν ἅπαντα τὰ ἐν τῷ λι-
μένι διαμένοντα πλοῖα δι' 101 κανονοβολισμοῦ
ἠναρξκμένης τῆς ἀγγλικῆς ναυαρχίδος· ὁ ἀτμο-
δρόμων ἀντεχαίρειτσαν ἐκάστην τῶν ἀναπιταν-
νυμένων ξένων σημαίων. Οἱ ναῦται ἀπὸ τῶν
κεραιῶν καὶ ὁ συνωθούμενος λαὸς ἀπὸ τῶν πε-
ραλιῶν τοῦ λιμένος ἐζητωκρυγῶν ἐνθουσιωδῶς.
Ἦτο ἀληθῶς μαγευτικώτατον καὶ συγκινητι-
κώτατον τὸ θέαμα τοῦτο, ὅπερ ἀδύνατον νὰ
περιγράψῃ καὶ ὁ γραφικώτερος κάλαμος.

Ἐν τῷ μέσῳ τῶν νεφελῶν τοῦ καπνοῦ ἐπή-
δησεν ἐκ τῆς βασιλικῆς λέμβου ἐπὶ τὴν ὑπὸ
τοῦ κρότου τῶν τηλεβόλων σαλευομένην ἀπο-
βάθραν εὐζωνος καὶ συγκινημένου ὁ βασιλεὺς
Γεώργιος, φέρων στολὴν ἀντισυνταγματάρχου
τῆς ἐθνοφυλακῆς. Ἡ ἐμφάνισις τῆς Α. Μ. κα-
τενθουσίασε τὸ περὶ τὴν προκυμαίαν συνθλιβό-
μενον ἀπειρον πλῆθος λαοῦ καὶ ζωνταὶ ἀνευφη-
μῆσαι ἐπήυξησάν τὴν μετὰ φαιδρότητος μεμιγ-
μένην συγκίνησιν τοῦ βασιλέως. Ἐν τῇ ἀποβά-

θρᾷ ὑπεδέχθησαν τὴν Α. Μ. πολλοὶ πληρεξού-
σιοι, οἱ ἀρχηγοὶ τῆς ἐπαναστάσεως Κανάρης
καὶ Βούλγαρης καὶ ὁ πρόεδρος τῆς συνελεύσεως
κ. Μωραϊτίνης, ὅστις ἀπήγγειλε καὶ συντομω-
τάτην προσλαλίαν. Ὁ βασιλεὺς εὐχαριστήσας
ἐγκαρδίως ἅπαντας τοὺς αὐτόθι συνωθούμενους
καὶ δούς τὴν δεξιὰν εἰς τοὺς τρεῖς τελευταίους
ἀνέβη ἐπὶ τὸν ὑπὸ τοῦ δήμου Πειραιῶς παρε-
σκευασμένον λαμπρὸν καὶ ἐριουχόστρωτον ὀκρί-
βαντα, ὃ δὲ δὴμαρχος κ. Α. Ράλλης προϊστά-
μενος τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου ἀπήγγειλε
σύντομον μὲν ἀλλ' ἀξιόλογον προσλαλίαν. Ἀ-
κολούθως εὐχαριστήσας τὸν κ. δὴμαρχον καὶ
πάντας τοὺς παρευῶτας ὁ βασιλεὺς εἰσῆλθεν
ἐν τῷ μέσῳ ζωντοτάτων ἀνευφημιῶν εἰς τὴν
ἄμαξαν, ἔχων ἐξ ἀριστερῶν μὲν τὸν πρόεδρον
τῆς συνελεύσεως κ. Μωραϊτίνην, ἀπέναντι δὲ
τὸν κ. Ροῦφον καὶ τὸν ἕτερον τῶν θανῶν ἀξιο-
ματικῶν, οὗς φέρει μεθ' ἑαυτοῦ.

Τὴν ἄμαξαν τοῦ βασιλέως ἀνερχομένην πρὸς
τὰς κλεινὰς Ἀθήνας συνάδευεν ἀπειρον πλῆθος
λαοῦ ἀνευφημοῦντος, παρηκολούθου δὲ πλει-
σταὶ ἄμαξαι. Τὴν 11 καὶ 1)2 π. μ. ὥραν ἔ-
φθασαν εἰς τὰ παρὰ τῇ ἀγίᾳ Τριάδι ἐγηγεμῆ-
να προπύλαια ἡ βασιλικὴ ἄμαξα, εἰς δὲ τὴν
ἐμφάνισιν τοῦ προσφιλοῦς ἡγεμόνος ἀπειρον
πλῆθος λαοῦ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν φύλων ἐπευφη-
μησεν ἐνθουσιωδῶς. Ἡ βασιλικὴ ἄμαξα ἐστά-
θη ἐν τῷ μέσῳ τῆς εἰσόδου τῶν προπυλαίων
καὶ ἔλαβεν ὁ βασιλεὺς παρὰ τοῦ ἐκ δεξιῶν
ἰσταμένου δημάρχου μετὰ τῶν εὐπατριδῶν Ἀ-
θηναίων καὶ παροίκων τὰς ἐπὶ ἀργυροῦ δίσκου
προσενεχθεῖσας δύο χρυσαῖς κλεῖς τῆς Ἀκροπό-
λεως ὧν τὴν ἐγγεῖρσιν συνάδευσε δ κ. Κουτσιά-
ρης διὰ προσλαλίης. Ἀκολούθως δὲ τὰ ἐξ ἀριστε-
ρῶν ἰστάμενα κοράσια τῆς πρώτης δημοτικῆς σχο-
λῆς μυστοστέφανα λευχειμονοῦντα ἔψαλαν τὸν
ὑπὸ τοῦ Παριζίνου τονισθέντα βασιλικὸν ὕμνον
καὶ προσέφερον τῷ βασιλεῖ ἄνθινον στέφανον, ὃν
ἡ Α. Μ. ἐδέξατο ἐκ τῆς χειρὸς τῆς κ. Μαριγούς
Ἐμ. Κουτσιάρη. Ὁ βασιλεὺς εὐχαριστήσας
τὸν δὴμαρχον, τοὺς ἐν τέλει, τοὺς εὐπατριδας
καὶ πάντας τοὺς παρισταμένους ἐξιολογῆσαι τὴν
πρὸς τὴν πλατεῖαν τῆς Ὁμονοίας πορείαν του.
Ἀπὸ τῶν προπυλαίων ἐνθεν καὶ ἐνθεν τῶν ἑδῶν
Πειραιῶς Διόλου καὶ Ἐρμού ἦτο παρατεταγμέ-
νη ἡ ἐθνοφυλακὴ καὶ μετ' αὐτὴν ὁ στρατός.
Ἡ βασιλικὴ ἄμαξα δὲν ἠδύνατο νὰ προχωρήσῃ
ἐνεκ τῶ συνωθούμενου καὶ ἐπισημημοῦντος πλῆ-
θους. Τὸ θέαμα κατέστη μαγευτικώτατον ἄμα
εἰσελθόντος τοῦ βασιλέως εἰς τὴν πόλιν. Αἱ
ζητωκρυγαὶ καὶ ἐπευφημίαι τοῦ περικυ-
κλουντος τὴν βασιλικὴν ἄμαξαν λαοῦ συν-
ενοούμεναι μετὰ τῶν τοῦ ἐπὶ τοὺς ἐξώστας
ἐπανθούντος ὠραίου φύλου ἀπετέλουσαν συγ-
κινητικώτατην ἀρμενίαν. Ἀπασαὶ αἱ παρὰ ταῖς

δι' ὧν ἐμελλε νὰ διέλθῃ ἡ βασιλικὴ ἀμαξα ὁδοῖς οἰκίαι ἦσαν ἐστολισμέναι διὰ μύρων, ἀνθῶν, ἐριούχων, μεταξίνων καὶ ἄλλων ὑφασμάτων, καὶ διὰ διαφόρων ἐπιγραφῶν καὶ συμβόλων. Ἡ εἰκὼν τοῦ προσφιλοῦς Γεωργίου ἴτο πανταχοῦ ἀνηρτημένη καὶ διαφόροις ἀνθεσιν ἐστεφανωμένη. Τὸ ὄρακιον φύλον ἐρρακινεν ἀνθη καὶ ἀρώματα ἐπὶ τοῦ διερχομένου καὶ μετὰ φαιδρότητος ἀμα καὶ συγκινήσεως χαιρετῶντος βασιλέως. Τέλος ἡ βασιλικὴ ἀμαξα ἐφθασεν εἰς τὰ τῆς μητροπόλεως προπύλαια, ὅπου ὑπεδέξαντο τὴν Α. Μ. ὁ πρόεδρος τῆς ἱεράς συνόδου μετὰ τῶν μελῶν αὐτῆς καὶ πάντων τῶν ἐν τῇ πρωτεύουσῃ ἐνδημούντων ἀρχιερέων, τῶν ἐφημερίων καὶ τῶν ἄλλων ἱερέων καὶ δικόνων, οἵτινες ἅπαντες ἐλαμπροφόρου καὶ ἐλαμπαδοφόρου. Μετὰ τὴν ψαλείσαν ἐκτενῆ δοξολογίαν ἐν τῷ ναῷ τῆς μητροπόλεως, ἐνθα ἴτο παρατεταγμένη ἡ φάλαγγς τοῦ πανεπιστημίου καὶ ὅπου παρῆσαν ἐκτὸς τῶν κυρίων πληρεξουσίων καὶ τῶν ἐν τέλει καὶ ἅπαν τὸ διπλωματικὸν σῶμα, ὁ μητροπολίτης ἀπήγγειλε σύντομον προσφώνησιν, ἡ δὲ Α. Μ. ἀπῆλθε πρὸς τ' ἀνάκτορα διὰ τῆς ἐρματικῆς ὁδοῦ συνοδευομένη ὑπὸ πλήθους λαοῦ ἀνευφημοῦντος.

Εἰσελθὼν εἰς τὰ ἀνάκτορα ὁ βασιλεὺς μετὰ τῆς πενταμελοῦς ἐπιτροπῆς τῆς συνελεύσεως ἐξῆλθεν ἐπὶ τὸν ἐξώστην καὶ εὐχαρίστησε τὸν ζητωκραυγάζοντα λαόν, ὅστις ἀμέσως ἀνεχώρησεν ἀφίει τὴν Α. Μ. ν' ἀναπαυθῆ.

— Τὴν 3 πρὸς τὰς 4 μ.μ. ὄραν ὁ βασιλεὺς φορῶν ἐνδύματα πολιτικὰ καὶ πῖλον ὑψηλὸν ἐξῆλθεν εἰς περίπατον μέχρι τοῦ πολυγώνου καὶ ἐκεῖθεν μετέβη εἰς τὰ παρὰ τὴν ἁγίαν Τριάδα προπύλαια. Μετὰ τῆς Α. Μ. παρακολουθουμένης ὑπὸ ἀπείρου πλήθους ἀνευφημοῦντος συνεξῆλθον οἱ δύο δανοὶ ἀξιωματικοὶ καὶ ὁ φρούραρχος τῶν ἀνακτόρων κ. Τριγκέτας. Τὴν βασιλικὴν ἀμαξαν συνώδευον ὁ κ. δῆμαρχος μετ' ἀξιωματικῶν τῆς ἐθνοφυλακῆς. Περὶ λύχνων ἀφὰς τῆ Α. Μ. εἰσῆλθεν εἰς τὰ ἀνάκτορα ἀνευφημοῦμένη. Τὸ δὲ θέαμα τῆς ἐσπερινῆς φωτοχυσίας ἀδύνατον καὶ νὰ σκιαγραφηθῆ. Τὴν 9 πρὸς τὴν 10 μ.μ. ὄραν ἐξῆλθεν ἐκ δευτέρου πρὸς εὐχαρίστησιν τῆς ἀπλήστου περαιογείας τοῦ συνωθουμένου καὶ ζητωκραυγούντος περὶ τὰ ἀνάκτορα λαοῦ καὶ διελθὼν ἐν τῷ μέσῳ ζωηροτάτων ἀνευφημιῶν τὰς κεντρικωτέρας ὁδοῦς, ἐπανῆλθεν εἰς τὰ ἀνάκτορα. Ἡ μουσικὴ ἐξηκολούθει παικνίζουσα ἐν τῇ πλατείᾳ τοῦ συντάγματος.

Ὡς καὶ ἀρχόμενοι εἶπομεν εἶνε τῶν ἀδύνατων ἀδύνατον νὰ περιγράψωμεν τὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ τὴν ἀγαλλίασιν τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ ἐπὶ τῇ ἀφίξει τοῦ προσφιλοῦς ἡγεμόνος. Ὁ ἐκτιμῶν τὴν σπουδαιότητα τῶν ἀξιοσημειώτων λόγων τοῦ βασιλέως, ἐπανειλημμένως διακνήρ-

ξαντος, ὅτι ἰσχύς του εἶνε ἡ ἀγάπη τοῦ λαοῦ του καὶ ὅτι κυριώδη σκοπὸν προτίθεται νὰ καταστήσῃ τὴν Ἑλλάδα πρότυπον βασιλείου ἐν τῇ Ἀνατολῇ, δύναται εὐκόλως νὰ συμπληρώσῃ τὴν ἀτέλειαν τῆς περιγραφῆς ἡμῶν.

Ἡ προκήρυξις τοῦ βασιλέως.

Ἕλληες!

Ἀναβαίνων τὸν θρόνον, ἐφ' ὃν μὲ ἐκάλεσεν ἡ ψήφος ὑμῶν, αἰσθάνομαι τὴν ἀνάγκην, ὅπως ἀπευθύνω ὑμῖν λόγους τινάς.

Οὔτε δεξιότητα οὔτε νοῦν δεδοκιμασμένον φέρω εἰς ὑμᾶς προσόντα τοιαῦτα οὐδὲ νὰ προσδοκᾶτε ἠδύνασθε ἀπὸ τῆς ἡλικίας μου. Ἄλλ' ὅμως φέρω ὑμῖν πεποιθήσιν καὶ ἀφοσίωσιν εἰλικρινῆ, μετὰ βαθεῖας πίστεως εἰς τὴν ἐν τῷ μέλλοντι ταυτότητα τῆς τύχης ἐμοῦ τε καὶ ὑμῶν. Ὑπόσχομαι ὑμῖν νὰ ἀπειρώσω τὴν ζωὴν μου σύμπασαν ὑπὲρ τῆς εὐτυχίας ὑμῶν.

Οὐ μόνον θέλω σεβασθῆ καὶ τηρήσῃ εὐσυνειδήτως τοὺς νόμους ὑμῶν, καὶ πρὸ πάντων τὸ σύνταγμα, τὸν ἀκρογωνιαίον λίθον τοῦ νέου ἐλληνικοῦ πολιτεύματος, ἀλλὰ θέλω σεβασθῆ καὶ θέλω ἀσκηθῆ ὅπως ἀγαπῶ τοὺς θεσμούς ὑμῶν, τὰ ἴθη σας, τὴν γλῶσσαν ὑμῶν, πᾶν ὅ,τι ὑμεῖς αὐτοὶ λατρεύετε, ὡς ἤδη ἀγαπῶ ὑμᾶς αὐτούς. Παρακαλέσω δὲ τοὺς ἀρίστους καὶ δεξιωτάτους τῶν παρ' ὑμῖν ἀνδρῶν, ἵνα συνταχθῶσι περὶ ἐμέ, χωρὶς νὰ ἐμβλέψωσιν εἰς προγενεστέρως πολιτικὰς διαφοράς τῇ νοῆμονι δὲ καὶ πεφωτισμένῃ συναρωγῇ αὐτῶν θέλω προσπαθῆσαι, ὅπως ἀναπτύξω τὰ παντοειδῆ ἀγαθὰ σπέρματα καὶ τοὺς ὕλικους πόρους, οὓς περιέχει ἡ ὠραία πατρίς ὑμῶν, πατρίς καὶ ἐμοῦ γενομένη ἐφεξῆς.

Σκοπὸς τῆς φιλοδοξίας μου ἔσεται οὗτος νὰ καταστήσω τὴν Ἑλλάδα, ἐφ' ὅσον ἀπ' ἐμοῦ ἐξῆρτηται, πρότυπον βασιλείου ἐν τῇ Ἀνατολῇ.

Ὁ παντοδύναμος ἰσχυρὸς ἐν τῇ ἀσθενείᾳ ἀναδεικνύμενος, χειραγωγῆσαι με ἐν ταῖς προσπαθείαις μου εἶθε δὲ μηδέποτε ἐπιτρέψῃ, ὅπως λησμονήσω τὰς πανδήμιους ὑποσχέσεις, ἃς σήμερον ἔδωκα ὑμῖν. Ἐπὶ τούτοις ἱκετεύω τὸν Θεὸν ἡμῶν, ἵνα σκέπη ὑμᾶς ὑπὸ τὴν ἁγίαν καὶ σωτήριον σκέπην Αὐτοῦ.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ

ΣΚΕΨΕΙΣ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Ὅστις λέγει ὅ,τι γνωρίζει, ὅστις πράττει ὅ,τι δύναται, ὅστις δίδει ὅ,τι ἔχει — δὲν ὑποχρεοῦται εἰς τίποτε περισσώτερον.

Ἡ προσήνεια δίδει πλείονας φίλους ἢ ὁ πλοῦτος καὶ πλείονα πίστιν ἢ ἡ δύναμις.

Ἡ σκληροτάτη τιμωρία τῶν σφαλμάτων μάς εἶνε ὅτι μᾶς φέρουσι σχεδὸν πάντοτε εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ κάμωμεν καὶ ἄλλα.